

ONDERWIJS EN V.B.

A. LAGER ONDERWIJS.

Behalve in enkele grote steden is het lager onderwijs in Vlaanderen nooit grondig verfranst geweest. De strijd om de basisschool heeft in het kader van de V.B. dan ook vrij laat weerklank gevonden. Het is veel meer een strijd tegen onwetendheid en analfabetisme dan tegen verfransing geworden. We moeten wel toegeven dat het belang van deze zaak gedurende vele jaren de leiders van de V.B. is ontgaan. Pas sedert 1932 werd het principe streektaal = voertaal van het onderwijs in de wetgeving opgenomen, hoewel het in sommige streken nooit ernstig werd toegepast.

1. ONDER HET OOSTENRIJKSE, HET FRANSE EN HET NEDERLANDSE BEWIND. Wie de strijd om de basisschool wil begrijpen, dient een paar eeuwen in de geschiedenis terug te gaan. Nadat de overheid onder het Oostenrijkse bewind (1713-'94) (Maria-Theresia, Josef II) veel aandacht voor de volksschool had gehad, gingen de bereikte resultaten gedurende de Franse overheersing (1794 / 95-1814) grotendeels verloren. Dat wordt o.m. geïllustreerd door het feit dat er in 1801 in Luik nog slechts vier onderwijzers werkzaam waren en dat de Brusselse gemeentescholen in dat zelfde jaar nog slechts ongeveer 300 leerlingen telden. In vele gemeenten was er geen school en bleven de kinderen van alle georganiseerd onderwijs verstoken. Onder het Napoleontische bewind verbeterde de toestand weinig of niet, al had de keizer wel grootse plannen uitgewerkt. Na de invoering van de zg. keizerlijke catechismus en de onenigheden over de eed die de katholieke priesters dienden af te leggen, werd zelfs het catechismusonderwijs op vele plaatsen niet meer gegeven.

In het Verenigde Koninkrijk der Nederlanden (1814-'30) werden lofwaardige pogingen gedaan om nieuwe scholen op te richten, de leermethoden te verbeteren en de opleiding van onderwijzend personeel te verzekeren. De provinciale gouverneurs kregen opdracht de Nederlandse onderwijs-wet, die van 1806 dateerde, te doen toepassen en de gemeenten te verplichten ten minste één school op te richten. Tevens werd in Lier een Rijkskweek-

school geopend (waarvan de huidige Rijksnormaalschool de voortzetting is).

Deze maatregelen werden in onze streken ongunstig onthaald. De katholieke bevolking, sterk beïnvloed door de clerus en het (in vele gevallen sterk Fransgezind) episcopaat, vreesde dat het neutrale karakter van de Nederlandse openbare school de godsdienst zou schaden of dat het Hollandse Calvinisme de kinderen via de school te sterk zou beïnvloeden. De onderwijspolitiek van koning Willem I werd niet naar waarde geschat en door de rebellen van 1830 mede als voorwendsel voor hun opstand gebruikt.

2. DE TOESTAND IN DE EERSTE JAREN NA 1830. In de eerste jaren na de Belgische revolutie werden de moeizaam bereikte resultaten dan ook grotendeels weer te niet gedaan. Voor de basisschool was 1830 een ramp. Uit de nog voorhanden zijnde gegevens leren we o.m. dat er in 1842 in 163 Belgische gemeenten geen enkele vorm van onderwijs bestond. De schoolbevolking liep constant terug. De kinderen die wel school liepen, waren in de zomermaanden vaak afwezig om bij de oogst te helpen. Ongeveer $2/3$ van de leerkrachten had geen pedagogische opleiding genoten. De meesten oefenden tevens een ander beroep uit en velen beschikten niet over een behoorlijk lokaal, maar gaven les in een kamer van hun woning. In de steden was de toestand wel iets gunstiger dan op het platteland, maar daar bestonden scholen voor de burgerij waar de voertaal meestal het Frans was, en Vlaamse zg. armenscholen, waar de kwaliteit van het onderwijs veel te wensen overliet. In Brussel waren er in 1842 maar 8.900 van de 15.230 kinderen tussen 7 en 14 jaar die enige vorm van onderwijs genoten.

Op 23 september 1842 kwam de eerste „organieke wet” op het lager onderwijs tot stand. Het ontwerp van die wet was al in 1834 door Charles Rogier opgesteld, maar het heeft jaren geduurd eer de wet door het Parlement werd goedgekeurd. De wet was in vele opzichten een compromis-oplossing, die zowel katholieken als liberalen voldoening moest geven. Ze werd dan ook met een grote meerderheid goedgekeurd (75 stemmen tegen 3). De wet was vrij vaag, zodat ze op allerhande wijzen geïnterpreteerd kon worden. In art. 4 werden de vakken opgesomd die in alle basisscholen onderwezen moesten worden. Een van die vakken was de Franse, de Vlaamse of de Duitse taal, al naar de behoeften van de streek. De wet liet dus de vrije keuze wat de voertaal van het onderwijs betrof. Van Vlaamse zijde was daar weinig of geen verzet tegen. De V.B. was toen nog in hoofdzaak een romantisch-literaire aangelegenheid zonder veel politieke betekenis. De flaminganten hadden nog weinig oog voor de culturele betekenis van de basisschool.

Dank zij de wet van 1842 werd weer meer aandacht aan de opleiding van de leerkrachten besteed. De Rijksnormaalschool van Lier werd opnieuw geopend. De belangstelling van de overheid schijnt van toen af in stijgende lijn te gaan: er werden pedagogische vergaderingen voor de onderwijzers georganiseerd, vooraanstaande pedagogen reisden in opdracht van het Rijk naar het buitenland om daar nieuwe leermethoden te bestuderen. De leerlingen van de eindklassen van de basisschool kregen de gelegenheid deel te nemen aan de kantonale

examens, waardoor het mogelijk werd een eindgetuigschrift Lager Onderwijs te behalen. Ter bestrijding van het analfabetisme werden ook adultenscholen geopend.

Dat laatste was een noodzakelijke maatregel. Uit het onderzoek van de rekruten voor de militaire dienst was gebleken dat zeker 27 % totaal ongeletterd waren en dat niet meer dan 2,3 % volledig lager onderwijs hadden genoten. Ook die alarmerende cijfers schijnen de toenmalige flaminganten weinig te hebben aangesproken. De hele strijd om de lagere school had wat te maken met de tegenstelling vrijzinnig /katholiek, maar niets met het flamingantisme. In Vlaanderen was het onderwijs, behalve in enkele grote steden, vrijwel geheel in handen van de clerus of van onderwijzende kloostercongregaties.

3. DE COMMISSIE DER VLAEMSCHE GRIEVEN. In 1856 werd naar aanleiding van de 25ste verjaardag van de eedaflegging door koning Leopold I een zg. Commissie der Vlaemsche Grieven opgericht, waarvan een aantal bekende figuren deel uitmaakten : H. Conscience, J.B. David, F.A. Snellaert, F.H. Mertens, F. Rens, M. van der Voort e.a. Het verslag van de Commissie werd in 1857 aan de regering voorgelegd. Volgens onze huidige maatstaven was het bijzonder gematigd. De toenmalige flaminganten waren overtuigde belgicisten. Ze waren bereid een consequent tweetalig regime als oplossing te aanvaarden. Hun optreden was wel van belang : het was de eerste maal dat de flaminganten als groep op het politieke toneel verschenen. Een van hun belangrijke eisen was : alleen „Vlaams” in het lager onderwijs.

Eerste-minister Rogier was echter weinig opgetogen over het verslag van de Grievencommissie. Hij weigerde het te publiceren. In 1859 maakte de Commissie zelf het verslag bekend. Het werd spoedig gevolgd door een tegenverslag van de regering, waarin betoogd werd dat de officiële erkenning van twee talen in één land tot allerlei misstanden aanleiding zou geven. Deze tegenzet van de regering heeft niet alleen de geestdrift van de flaminganten voor de Belgische staat sterk bekoeld, hij betekende meteen dat het nog geruime tijd zou duren eer de moedertaal van de Vlaamse kinderen als enige onderwijstaal in de Vlaamse lagere scholen zou worden erkend.

Ondertussen was er ook definitief een einde gekomen aan het Unionisme, dat een samengaan van katholieken en liberalen in eenzelfde regering mogelijk had gemaakt. Van 1857 af kreeg België beurtelings liberale en katholieke kabinetten en werden de levensbeschouwelijke tegenstellingen steeds groter. Tussen 1870 en '78 werden wel de eerste Vlaamse taalwetten aangenomen, maar het lager onderwijs evolueerde weinig en van de eis van de Grievencommissie betreffende de voertaal van het onderwijs drong weinig of niets tot in de Wetgevende Kamers door.

4. DE WET VAN 1879. Het jaar 1879 bracht wel een nieuw keerpunt. De liberale regering (Frère-Orban-Van Humbeeck) zag op 10 juli een nieuwe onderwijswet goedkeuren, waardoor de verantwoordelijkheid voor het basisonderwijs aan de plaatselijke overheid werd onttrokken. In iedere gemeente zou ten minste één staatsschool worden geopend. Het rijk zou het aantal klassen bepalen en instaan voor de benoeming van de onderwijzers.

Alle onderwijzers dienden door een Rijksnormaalschool gediplomeerd te zijn. Het lager onderwijs zou volstrekt neutraal zijn. Deze wet gaf aanleiding tot een verbeterde schoolstrijd, hoewel ze veel had kunnen bijdragen tot vermindering van het analfabetisme van de plattelandsbevolking. Reeds voor de stemming was er heftig geprotesteerd tegen het voornemen van de regering de verplichte godsdienstlessen in de gemeentescholen (die wel waren voorgeschreven door de organieke wet van 1842) af te schaffen. Nadat de wet met een zeer kleine meerderheid door de Senaat was goedgekeurd, nam de strijd tegen de Geuzenscholen in scherpte toe. Er kwam een bisschoppelijk mandement, waarin de wet streng veroordeeld werd. Duizenden kinderen verlieten de gemeentescholen en ongeveer een derde van de kinderen ging over naar in alle haast opgerichte katholieke scholen. Dat alles had een ongehoorde ontreddeering tot gevolg. Vooral in Vlaanderen werden de door de bisschoppen gegeven wachtwoorden opgevolgd. Eind 1883 waren er een paar honderd scholen geheel verlaten. In andere bleef nog slechts één leerling over. Typisch is wel dat er in Vlaanderen een strijdlied tegen de „ongelukswet” werd gezongen waarvoor men de tekst van de Vlaamse Leeuw had aangepast („Zij zullen haar niet hebben / de schone ziel van 't kind...”).

De flaminganten van die tijd hebben tegenover deze wet zeker geen eensgezind standpunt ingenomen. De meerderheid van de vrijzinnigen onder hen hebben de wet goedgekeurd, terwijl de katholieken de zijde van het episcopaat hebben gekozen. Zoals vaak is gebeurd, hebben de katholieke Vlaamsgezinden toen een keus moeten maken tussen hun godsdienstige overtuiging en hun Vlaamsgezindheid. De wet van 1879 had, zonder de godsdiensttwisten die ze uitlokte, het begin kunnen zijn van een grootse poging tot culturele vooruitgang, vooral op het platteland en in de groeiende industrielanden. De strijd had aan de andere kant toch tot gevolg dat een groot aantal katholieke scholen werd opgericht, hoewel die onder onmogelijke materiële omstandigheden moesten werken.

5. MISLUKTE POGING OM DE LEERPLICHT IN TE VOEREN. Toen de liberale regering in 1884 ten val werd gebracht, was een van de eerste initiatieven van het nieuwe kabinet een nieuwe onderwijswet te doen aannemen. Dat gebeurde al in september 1884. De gemeentelijke autonomie inzake lager onderwijs werd hersteld. Van enige invloed van de flamingantische vleugel van de politieke partijen was geen sprake. Inzake taalgebruik bleef de vrijheid, die reeds in de wet van 1842 was voorzien, behouden.

De wet van 1885 bracht in dat opzicht geen wijzigingen. Wel had ze betekenis voor het verder terugdringen van het analfabetisme onder de boeren- en arbeidersbevolking. Ze maakte het immers mogelijk dat een groot aantal vrije scholen staats-subsidie kon ontvangen, wat de werkvoorwaarden van de onderwijzers aanzienlijk verbeterde.

Ondanks alle moeilijkheden verloor het analfabetisme langzamerhand veld. In 1869 was nog slechts 17,12 % van de rekruten geheel ongeletterd, wat reeds een merkbare verbetering was, als men de situatie vergelijkt met die van enkele jaren te voren. Maar nog steeds had niet meer dan 16,68 % van

de rekruten behoorlijk lager onderwijs genoten. Bij deze cijfers dient te worden opgemerkt, dat bijna alle rekruten tot de volksklasse behoorden. De meer gegoeden hadden immers de gelegenheid een plaatsvervanger te „kopen”. Uit het nader onderzoek van deze cijfers bleek verder dat het aantal ongeletterden in Vlaanderen naar verhouding groter was dan in Wallonië. Om als „geletterd” te worden beschouwd, diende men niet aan hoge eisen te voldoen. Het was voldoende een eenvoudige tekst te kunnen lezen en begrijpen en enkele woorden enigszins leesbaar te kunnen schrijven.

Hoewel er vooruitgang was geboekt, was deze veel te gering. Het werd langzamerhand duidelijk dat enkel de invoering van de leerplicht een oplossing kon brengen. Daartegen hadden vooral de industriëlen economische bezwaren. In veel fabrieken werkten toen immers kinderen van acht of negen jaar. De kinderen die na hun elfde jaar nog school liepen, waren uitzonderingen. De regering had reeds in 1883 een wetsontwerp aan de kamers voorgelegd dat zou leiden tot de algemene leerplicht voor de kinderen van 6 tot 12 jaar, maar de wet werd nooit goedgekeurd. Op het moment dat het ontwerp werd voorgelegd, had de regering, ingevolge de verbeterde schoolstrijd, reeds te veel van haar krediet verloren om een zo belangrijke maatregel nog te kunnen doorvoeren.

6. HET REFERAAT VAN MAX ROOSES. In 1891 hield Max Rouses op het XXIste Nederlandsch Congres in Gent een merkwaardige lezing. De tekst verscheen in 1892 onder de titel: Het Fransch in de lagere scholen van Vlaamsch België. Rouses ging uit van de vaststelling dat het Frans op de lagere scholen in belangrijke steden als Gent en Antwerpen begon door te dringen, hoewel de

HET FRANSCH

IN DE

LAGERE SCHOLEN VAN VLAAMSCH BELGIË

DOOR

MAX ROOSES

Overgedrukt uit het *Nederlandsch Museum*, 11de en 12de aflev., 1892

GENT

BOEKDRUKKERIJ C. ANNOOT-BRAECKMAN, AD. HOSTE, O³V

1892

wet van 1883 tot regeling van het middelbaar onderwijs een pluspunt had moeten zijn. Hij verdedigde de stelling dat het aanleren van een vreemde taal (ook als tweede taal) in het lager onderwijs schadelijk is voor de ontwikkeling van het kind en dus van het hele volk.

Daar was lang niet iedereen van overtuigd. Tegen de stelling van Rooses werd o.m. aangevoerd dat de kennis van de Franse taal voor een Vlaams arbeider noodzakelijk was om enige promotie te kunnen maken (in de verfranste industrie of in de administratie) en dat de overgrote meerderheid van de volkskinderen alleen lager onderwijs kreeg en dus geen andere kans had om Frans te leren. Hierop antwoordde Rooses dat de elementaire kennis van het Frans ten hoogste voor 5 % van de Vlaamse kinderen enig nut had, nl. voor hen die overgingen naar het middelbaar onderwijs. Verder betoogde hij dat niet de Vlaamse arbeiders zich aan de verfransing dienden aan te passen, maar dat de industrie en de administratie vernederlandst moesten worden. De feiten bewezen, aldus Rooses, dat het leren van de Franse taal op de lagere school de moedertaal langzamerhand verdrong. Dat kon men opmaken uit wat er de laatste jaren in Antwerpen en Gent gebeurde. In deze laatste stad werd vroeger alleen in de avondschole Frans onderwezen, sinds enkele jaren werden ook in de dagscholen Franse lessen gegeven.

Het Nederlandsch Congres onderschreef de stellingen van Rooses en aanvaardde zijn argumenten tegen het onderwijs van het Frans op de lagere school. Buiten de kring van de flaminganten vonden ze voorlopig weinig weerklank. (Ook vandaag de dag zijn velen er nog niet van overtuigd, dat de lagere school uitsluitend moedertaal zou moeten zijn...) Toch bleef het referaat van Rooses belangrijk als basis voor het Vlaamse eisenprogramma in de periode vóór 1914. Het bracht a.h.w. een vernieuwing in het Vlaamse denken en droeg in niet geringe mate bij tot de overtuiging dat het onderwijs van laag tot hoog geheel in het Nederlands behoorde te zijn.

7. DE LEERPLICHTWET. In 1911 werd opnieuw een poging tot het invoeren van de algemene leerplicht gedaan, nu voor kinderen van 6 tot 14 jaar. Het wetsontwerp-Schollaert, waardoor o.m. de algemene leerplicht zou worden ingevoerd, gaf aanleiding tot heftig verzet. De liberaal-socialistische oppositie was niet zozeer tegen de leerplicht gekant, maar kwam in het harnas tegen de manier van subsidiëring die in het wetsontwerp was voorzien: aan de ouders van leerplichtige kinderen zouden zogenaamde schoolbonnen worden uitgereikt, die ze bij het hoofd van de school waar ze hun kinderen lieten inschrijven dienden in te leveren. Voor vijftig schoolbonnen kreeg de school een toelage die voldoende was om het salaris van een onderwijzer te betalen en zijn klas van het nodige te voorzien. De zo noodzakelijke algemene leerplicht, het enige middel om de algemene ontwikkeling van de bevolking te doen stijgen, werd andermaal uitgesteld, daar de regering-Schollaert in de kamercommissie in de minderheid was.

Twee jaar later diende minister Pouillet een nieuw ontwerp van organieke wet op het lager onderwijs in. Het voorzag in een andere wijze van subsidiëring van de vrije scholen. Ze betekende tevens een historisch keerpunt voor het lager onderwijs in

HET SCHOOLBLAD VOOR VLAANDEREN

WEEKBLAD VOOR ONDERWIJS EN OPVOEDING

VERSCHIJNT ELKEN
ZATERDAG

ONDER LEIDING VAN
EDWARD PEETERS

INSCHRIJVINGSPRIJS :
BELGIE fr. 3 — per kwartaal
NEDERLAND fl. 1.50

Uitgave van: DE NIEUWE NEDERLANDSCHE UITGEVERS M.J., Antwerpsesteen, 40, BRUSSEL

INHOUD VAN N° 1.

	pag.
1. Van een Lector	1
2. De opvoeding tot aandacht	3
3. Phantase Tests en Phantase Oefeningen	5
4. Over opstellen in de Lagere School	7
5. Onze grootste kinderen	8
6. Om na te denken	8

Aan de Lezer!

Het werd tijd
Reeds meer dan een jaar is de oorlog — dit gruwelijke gewrocht der hel — achter ons en van lieverlede krijgen wij gewone toestanden.

De Furie, die over Vlaanderen is losgelaten, — om met hullebroeck te spreken — treedt ook niet meer zoo fel op . . .

De Vlaamsche zaak berieft Vlaanderen, bevrijd van den vijand, kan thans weer zijn tijd en krachten en gaen besteden aan eigen cultureele ontwikkeling en zelfstandigheid, ook op schoolgebied berieft Vlaanderen . . .

Die oogen hebben zien het, die ooren hebben hooren het ! Zijt gij vreemdeling in dit Jeruzalem ?

De bewijzen zijn voor 't grijpen ! Nimmer tevoren is er zoo'n roep geweest om degelijk Vlaamsch-onderwijs. De Nederlandsche School te Brussel heeft voer minstens de helft haar leerlingen gevonden uit Vlaamsche middens : in dezelfde stad is er ernstig sprake van de oprichting van een eigen Vlaamsche vrije school, in Gent beroemt zich een onderwijs-inrichting er op dat aldaar het Nederlandsch de voertaal is, allerwege hebben Vlamingen de hoolden bijeen gestoken om te komen tot vrije Vlaamsche scholen. De Vlaamsche School gaat stellig een tijdperk van ontwikkeling en groei tegemoet, zij het met of zonder de hulp der regering of ook wel ondanks de tegenwerking van die zijde.

In de school ligt de toekomst !

Daarom . . . het werd tijd dat er een Vlaamsch schoolblad kwam. Een weekblad, dat een band zou vormen tusschen allen die de school dienen en liefhebben en die een gemeenschappelijken en zedelijken strijd hebben.

Het was ons een vreugde de heer Edward Peeters, die zijn sporen op onderwijs-gebied verdiend heeft, bereid te vinden dit nieuwe blad "Het Schoolblad voor Vlaanderen" onder zijn hoede te nemen, dit kindje op te kweken, te leiden en te verzorgen opdat het straks beantwoorde aan zijn doel : een universeel groot, algemeen blad te worden voor den Vlaamschen Onderwijzer, Leeraar, Professor, enz. in een woord voor allen die in of aan de school arbeiden.

Een zuiver theoretisch blad wil "Het Schoolblad" niet zijn, daarvoor is een maandblad voldoende, als *Weekblad* wil het ook een blad zijn praktisch, actueel, strijdend en het leven der school in zijn algemeene ontwikkeling aisplayend.

Behalve zijn leidende opvoedkundige artikelen zal het dan ook een groote plaats inruimen aan het actueel gebeuren op het gebied van het onderwijs. —

Ook de advertentie-kolommen wil het daartoe dienstbaar stellen. Aankondigingen van gevraagde of aangeboden betrekkingen, boeken te koop gevraagd of aangeboden, en dergelijke zal het opnemen. Voor de inschrijvers op ons blad stellen wij de gelegenheid open eenmaal per jaar, naar hun keuze, een kosteloze aankondiging te doen !

De abonnements-prijs (fr. 3.- per kwartaal) hebben wij buitengewoon laag gesteld. Dit behoeft voor niemand een bezwaar te zijn zich het blad aan te schaffen.

Wij willen niet eindigen zonder onze lezers een verzoek te doen.

"Het Schoolblad" kost veel, veel geld. Wij ons de voortzetting mogelijk maken. Gij hebt dat in uwe handen. Niet alleen door u zelf te laten inschrijven, maar ook door anderen aan te sporen. Geef ons op de adressen van uw vrienden, aan wie wij een proefnummer kunnen zenden. Proefnummers worden kosteloos beschikbaar gesteld.

De Uitgevers.

Brussel, Februari 1920.

ons land. De leerkrachten uit het gemeentelijk en het vrij onderwijs zouden voortaan recht hebben op gelijke bezoldiging, maar de gemeenten waren niet meer verplicht om vrije scholen te subsidiëren. Voor de Vlaamse ontvoogding was veruit de belangrijkste bepaling van de wet dat de leerplicht voor alle kinderen van 6 tot 14 jaar werd ingevoerd. De eindklassen van de basisschool zouden de zg. vierde graad vormen. Het lag in de bedoeling van de wetgever dat deze vierde graad-klassen de kinderen rechtstreeks op het leven zouden voorbereiden. Het debat over deze wet nam vele weken in beslag, doordat de oppositie-partijen talrijke amendementen indienden. Zeer opmerkelijk was het optreden van het flamingantische trio Van Cauwelaert - Franck - Huysmans. De Drie kraaiende Hanen dienden een amendement in, strekkende tot het invoeren van het „territorialiteitsprincipe"; in Vlaanderen zou uitsluitend Nederlands en in Wallonië Frans onderwijs worden gegeven. Hun voorstel werd verworpen, maar het was een historisch feit dat er over de drie partijen heen een akkoord tussen flamingantische politici tot stand was gekomen.

Deze wet van 1914 had ook op sociaal gebied belangrijke gevolgen. Ze betekende immers het definitieve einde van de kinderarbeid.

De volledige toepassing van deze wet werd door de Eerste Wereldoorlog onmogelijk gemaakt. Wel hebben de activisten in hun Verklaring aan het Duitsche Volk (z. Activisme) de vernederlandsing van het onderwijs geëist, evenals de invoering van wat zij „leerdwang" noemden, maar de materiële toestand was niet bevorderlijk voor het realiseren van die eis, ook al kon die wat de leerplicht betreft steunen op een Belgische wet. Pas met ingang van het schooljaar 1920-'21 was de regering in de mogelijkheid de nodige maatregelen te treffen die ontduiking van de leerplicht onmogelijk maakten.

Daartoe was o.m. een grondige reorganisatie van de inspectie nodig. De pedagogische leiding van het gemeentelijk lager onderwijs werd toevertrouwd aan 162 kantonnale en 25 hoofdinspecteurs. Het behoorde tot hun opdracht verscheidene keren per jaar de onderwijzers van hun ambtsgebied samen te roepen en met hen een bepaald pedagogisch of didactisch onderwerp te bespreken. De onderwijzers, die nu allen een wettelijk erkend diploma moesten bezitten, hebben als groep een belangrijk aandeel gehad in de ontvoogding van de massa. De plaag van het analfabetisme werd in korte tijd overwonnen.

De periode tussen de twee Wereldoorlogen is een tijd geweest van enorme pedagogische bedrijvigheid. Er verschenen allerlei pedagogische tijdschriften (o.m. De Vlaamsche Schoolgids, Het Schoolblad voor Vlaanderen, Moderne School, het Vlaamsch Opvoedkundig Tijdschrift, de Paedagogische Periodiek bij Christene School, De Schakel) en reeksen brochures (vooral de reeksen, uitgegeven door de Vlaamsche Opvoedkundige Vereeniging en door het Christelijk Onderwijzersverbond), in Gent en Antwerpen kwamen onder impuls van Frans de Hovre de eerste (katholieke) Hogere Instituten voor Opvoedkunde tot stand. Deze instituten vonden hun oorsprong in de gedachte dat elke pedagogische beweging, zelfs een bepaald didactisch procédé, beantwoordde aan wijsgerige opvattingen betreffende de mens en de samenleving. De cursisten kregen in de eerste plaats dan ook een scholing op filosofisch en psychologisch gebied, wat hun inzicht in de praktijk in hoge mate ten goede kwam. Aan deze Instituten waren eminente professoren verbonden, zoals E. de Bruyne,

3^e Jaargang

N^o I

October 1921

VLAAMSCH OPVOEDKUNDIG TIJDSCHRIFT

ONDER LEIDING VAN

Dr. A. DECOENE en Dr. FR. DE HOVRE

Verschijnt maandelijks — Prijs: 12 fr. 's jaars

INHOUD :

Bij het ingaan van den derden Jaargang , door A. Decoene en Fr. De Hovre	1
Het Zieleleven van het Kind, door Dr. Jac. Van Ginneken	9
Over Opvoedingsidealen, door Z ^r M.-Jozefa	18
Over Stijloefeningen (4 ^{de} Graad - Lagere klassen M. O.) door O. Duerinck, leeraar	24
Uit de Praktijk, Auditor	32
Uit de Schoolwereld	34
Uit de Paedagogische Wereld: Dr. Jac. Van Ginneken als Taalpsycholoog en Moedertaalpaedagoog, door Dr. Fr. De Hovre	36
Paedagogische Sprokkelingen, Dr. Jac. Van Ginneken	45
Boekennieuws	46

REDACTIE : EDMOND BLOCKSTRAAT, 7, GENTBRUGGE.

BEHEER : S.V. DE VLAAMSCHE BOEKENHALLE, HUIS ARTES
 NAAMSCHE STRAAT, 87, LEUVEN. MAGELEINSTR. 27, GENT.

A. Kriekemans, V. d'Espallier, R. Dellaert e.a. De Vlaamse onderwijzer werd dank zij de Hogere Instituten in contact gebracht met de Europese gedachtenwereld. Tussen de twee oorlogen was de meerderheid van de Vlaamse inspecteurs oud-cursist van de Hogere Instituten. Gedurende een zekere tijd bestond voor de afgestudeerden zelfs de mogelijkheid om aan een universiteit een doctoraat te behalen. Zo promoveerden te Gent o.m. K.C. Peeters, J. Vercammen en A. Verbist.

Al deze initiatieven kwamen er dank zij het werk van bekende Vlaamsgezinde pedagogen. Naast de reeds genoemde F. de Hovre dienen we in dit verband de namen te noemen van figuren als H. Deman, prof. E. Verheyen, J. Th. Strauven, E. Peeters en L. Roels.

8. DE TAALWET VAN 1932. Ondertussen kwam de taalpolitiek in verband met het onderwijs meer en meer in de actualiteit. In de eerste plaats ging de strijd om de totale vernederlandsing van de Gentse universiteit. Maar samen met de bijzonder belangrijke wet op het gebruik der talen in bestuurszaken (28 juni 1932) werd ook het taalregime in het middelbaar en het lager onderwijs op de agenda van de wetgevende kamers gebracht.

Wat het onderwijs betreft, stonden twee richtingen tegenover elkaar. Sommigen wilden het bij het zg. „personaliteitsprincipe” houden. De consequentie daarvan was dat het kind in zijn moedertaal werd onderwezen. Dit standpunt werd vooral ingenomen door de Fransgezinde Vlaamse liberalen. Het was immers het enige middel om de Vlaamse kinderen via het onderwijs te verfransen. Anderen huldigden het zg. „territorialiteitsprincipe”, dat door het trio Huysmans - Franck - Van Cauwelaert al twintig jaar eerder was verdedigd. Dat zou ertoe leiden, dat de streektaal ook de voertaal van het onderwijs werd. Ook vele Waalse afgevaardigden, o.m. de later minister Bovesse, waren het met die stelling eens. Het leek hun immers niet ondenkbaar dat de aanwezigheid van vele Vlamingen in Wallonië de eentaligheid van hun landstreek zou aantasten. Ten slotte - en dat was bijzonder belangrijk - werd de nieuwe wet gebaseerd op het principe streektaal = voertaal van het onderwijs. Voor de kinderen die in Vlaanderen woonachtig waren en wier moedertaal of gebruikelijke taal het Frans was, voorzag de wet in een aantal uitzonderingen. Zo kwamen de zg. „transmutatieklassen” tot stand. Dat waren in feite klassen met het Frans als voertaal, maar waar een verplichte cursus in het Nederlands werd gegeven en de leerlingen de terminologie van de andere leervakken eveneens in het Nederlands werd aangeleerd. De bedoeling was dat de kinderen na het beëindigen van het zesde leerjaar in staat zouden zijn het middelbaar onderwijs in het Nederlands te volgen. De Brusselse agglomeratie en de gemeenten op de taalgrens kregen een speciaal statuut. Daar bleef het principe moedertaal = voertaal van kracht. Wat de moedertaal van het kind was, diende te worden uitgemaakt aan de hand van de door de inspectie gecontroleerde verklaring van het gezinshoofd.

Een en ander heeft tot enorme misbruiken geleid. Van de transmutatieklassen werd misbruik gemaakt om Vlaamse kinderen te verfransen. De van huis uit Franssprekende kinderen zetten slechts in uitzonderlijke gevallen hun opleiding in het Nederlands voort. Velen lieten zich in middelbare of

technische scholen van de Brusselse agglomeratie of zelfs in Wallonië inschrijven. Ook in de lagere scholen van de Brusselse agglomeratie liet de toepassing van de taalwet zeer veel te wensen over. Het aantal vervalste taalverklaringen valt niet te schatten en de controle werd door de schooldirecties en veel misleide ouders bijna onmogelijk gemaakt, zodat de schoolbevolking in het Brusselse lager onderwijs met Nederlands taalstelsel constant terugliep, ondanks de toenemende immigratie van Vlamingen in het Brusselse. Dit is een van de belangrijke redenen van de voortschrijdende verfransing van het Brusselse, de uitbreiding van de zg. „olievlek”.

Gedurende de bezettingstijd (1940-'44) werd door Fl. Grammens en zijn medewerkers een ernstige poging gedaan om tot een consequente toepassing van de taalwet te komen. Na de bevrijding werden de bereikte resultaten echter grotendeels weer te niet gedaan.

In een verslag van taalinspecteur P. Rumes, verschenen in de Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde (januari-februari 1953), worden o.m. de volgende cijfers aangehaald: De scholen van de Brusselse agglomeratie (gezamenlijke en vrije) telden in 1945-'46, toen er uit reactie tegen de inspectie uit de bezettingstijd al een sterke teruggang was, nog 722 klassen met Nederlands taalregime en 28 klassen met twee taalafdelingen. In het schooljaar 1951-'52 was het aantal Nederlandstalige klassen teruggelopen tot 530 en het aantal klassen met twee taalafdelingen gestegen tot 72. Volgens hetzelfde verslag werden gedurende de periode 1944-'52 door de taalinspectie niet minder dan 397 gevallen gesignaleerd waarin de verplichte cursus Nederlands in de scholen met Frans taalregime werd gegeven door onderwijzers die niet in

het bezit waren van een getuigschrift dat hun de bevoegdheid gaf het Nederlands als tweede taal te onderwijzen. In die klassen werd aan Vlaamse kinderen het Nederlands als tweede taal onderwezen door leerkrachten die deze taal niet voldoende beheersten. Gedurende dezelfde periode was het aantal transmutatieklassen in het Vlaamse land gestegen van 115 tot 156, terwijl in de Franstalige streek dergelijke klassen nooit werkelijk hebben bestaan, hoewel de oprichting ervan door de wet van 1932 mogelijk was gemaakt.

De oorzaken van het niet toepassen van de taalwetten zijn zeer complex. De overheid zelf heeft het met de toepassing ervan in vele gevallen niet ernstig genomen en waar ze dat wel wilde doen, stond ze vrijwel machteloos, doordat er geen enkele vorm van sanctie bestond tegen hen die de wetten saboteerden. De Vlaamse arbeiders- en burgerbevolking was er daarenboven sedert eeuwen aan gewend geraakt, het Frans als de taal van de leidende standen te beschouwen. Zo zag de gewone mens in die taal tevens de sleutel die toegang gaf tot hogere ambten en eventueel tot de „betere” klasse. Deze overwaardering van het Frans is ook nu nog niet verdwenen. Daarom worden er, vaak op uitdrukkelijk verzoek van de ouders, in veel scholen naschoolse Franse lessen gegeven, hoewel dat enigszins strijdig is met de wet. Daarin wordt immers bepaald dat in de scholen van de eentalige landstroken de tweede taal slechts als een facultatief vak wordt beschouwd en dat, indien men ze gedurende de gewone lessen onderwijst, er niet meer dan drie uren per week aan besteed mogen worden.

9. DE TOESTAND SINDE DE WET VAN 1963. Onder de druk van de Vlaamsgezinden werd de taalwet in 1963 gewijzigd. De transmutatieklassen in het Vlaamse land werden afgeschaft. Alleen voor

wij gaan naar
een nieuwe
peutertuin
bel: V O C 17 37 08

**ook te brussel
voelen
onze kinderen
zich thuis
in
vlaamse
scholen**

Affiche van het Vlaams Onderwijscentrum (1971).

de zogeheten randgemeenten (Wemmel, Kraainem, Wezembeek-Oppem, Drogenbos, Linkebeek, St.-Genesius-Rode) werd een speciaal statuut ontworpen. Op aanvraag van ten minste 16 gezins-
hoofden kunnen in die gemeenten kleuterscholen en lagere scholen met Frans taalstelsel worden geopend, waar echter uitsluitend kinderen van wie het gezinshoofd in een van de randgemeenten is gevestigd, kunnen worden toegelaten. De inspectie over deze scholen bleef toevertrouwd aan Nederlandstalige inspecteurs. Dit is door een administratieve maatregel in de loop van het schooljaar 1971-'72 gewijzigd: de pedagogische inspectie is nu in handen van Franstalige inspecteurs, de administratieve controle (o.m. op de inschrijving van de leerlingen) gebeurt nog steeds door Nederlandstalige inspecteurs.

De Franstaligen in België hebben de taalwetten altijd als dwangwetten beschouwd. Zij zagen er een aanslag op de democratische vrijheden in en dienden zelfs aanklachten in in die zin bij het Internationaal Gerechtshof van Straatsburg. Uiteindelijk hebben ze verkregen dat de „vrijheid van het gezinshoofd” bij het kiezen van het taalregime voor in de Brusselse agglomeratie schoolgaande kinderen op 1 september 1971 werd hersteld. De regering beloofde als tegenmaatregel voor deze concessie een grote inspanning te zullen doen voor de materiële uitrusting van peuterscholen en scholen in het Brusselse. Veel overtuigde Vlaamsgezinden zijn de mening toegedaan, dat de mentaliteit waardoor de taalwetten zijn geïnspireerd, voorbijgestreefd is en dat Vlaanderen nu over voldoende middelen beschikt om aan een meer positieve onderwijspolitiek te gaan doen. Ze verwachten dat door de revalorisatie van het Nederlandstalig onderwijsnet in het Brusselse meer resultaten zullen worden geboekt dan door middel van strenge taalwetten. In hoeverre dat het geval zal zijn, kan op dit ogenblik nog niet worden uitgemaakt, hoewel de eerste resultaten erg negatief zijn voor de Vlamingen. In ieder geval heeft Vlaanderen wat betreft het basisonderwijs gedurende de laatste vijftig jaar een enorme afstand afgelegd. Het beschikt nu over een voldoende aantal goed uitgeruste lagere scholen en aan de verbetering van de leermethoden wordt ernstig zorg besteed.

Op te merken valt dat in de leerplannen die sedert 1936 zijn verschenen het onderwijs in de Nederlandse taal meer en meer centraal komt te staan. In het Rijksleerplan 1936 werd er reeds op gewezen, dat moedertaal het belangrijkste vak op het lesrooster is. Het in datzelfde jaar verschenen leerplan van de Centrale Raad van het Katholiek Onderwijs huldigde hetzelfde principe. „Zijn taal kennen is in de eerste plaats ze kunnen spreken”, luidde een van de voorschriften in het Rijksleerplan van 1936, waarvan een der grote promotors de Vlaamse inspecteur-generaal L. Roels was. In beide leerplannen werd ook voorgeschreven dat het onderwijs in de moedertaal sterk verbonden zou blijven met de andere lessen, zodat iedere les a.h.w. tevens een taalles zou zijn. In de leerplannen van latere datum (Rijk 1958 - Centrale Raad 1958-'69) wordt daar telkens weer de nadruk op gelegd. Meer en meer zien we in het lager onderwijs in Vlaanderen de zorg voor zuiver taalgebruik toenemen. De leerboeken worden, qua taalgebruik, aan veel strengere criteria onderworpen. Meer en meer

krijgen oefeningen in mondeling taalgebruik de aandacht die ze verdienen, zodat wel beweerd mag worden dat er binnen de muren van de Vlaamse lagere scholen op dit moment van onze geschiedenis belangrijke dingen gebeuren: er wordt een generatie opgeleid die waarschijnlijk minder strijd voor het behoud van de eigen taal zal kennen, maar die het zuivere, verzorgde taalgebruik als een natuurlijke zaak zal beschouwen.

beter thuis

in de vlaamse school
van het kanton Komen

Vignet verkocht ten voordele van de Vlaamse kleuter- en lagere school van het kanton Komen.

LITERATUUR: R. de Cneudt, *De vervlaamsching van het lager onderwijs in Groot-Brussel* (1918); - J.E. Verheyen en R. Casimir, *Paedagogische Encyclopedie*, I (1939); - E. de Borger, *Evolutie van het Leerplan in de Belgische Volksschool* (licentiaatsverhandeling Kath. Univ. Leuven, 1945); - V. d'Espallier e.a., *Katholieke Encyclopedie voor Opvoedkunde en Onderwijs* (1952); - P. Rumes, *Verslag over de toepassing van de wet van 14 juli 1932 (taalwet) in de scholen onderworpen aan de wet tot regeling van het lager onderwijs*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (januari-februari 1953, p. 49-77); - J. van Buggenhout, *Enkele aspecten van de pedagogiek in verband met de Vlaamse openbare school. Periode 1919-1940* (1961); - M. de Vroede, *Het openbaar lager onderwijs in België onder koning Willem I: de katholieke school*, in *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap* (1964, p. 10-12); - M. de Vroede, *Van schoolmeester tot onderwijzer. De opleiding van de leerkrachten in België en Luxemburg, van het eind van de 18de eeuw tot omstreeks 1842* (1970); - M. de Vroede, *De onderwijzersgezelschappen in België, 1816-ca 1846*, in *Paedagogische Studiën. Maandblad voor Onderwijs en Opvoeding* (1970, p. 650-686).

CYRIEL VERLEYEN

B. MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Onder middelbaar onderwijs wordt hier verstaan de school- en onderwijsorganisatie van het klassieke middentype, d.i. oude en moderne humaniora, zowel in het rijksonderwijs als in de vrije instellingen, voor jongens en meisjes van de Theresiaanse hervorming aan het eind van de Oostenrijkse tijd af, tot de hervormingsplannen van het Vernieuwd Secundair Onderwijs (1970). Vooreerst moet duidelijk gesteld worden hoe dit middelbaar onderwijs verweven is met problematiek en geschiedenis van de V.B. Vervolgens zal, in grote trekken, deze verhouding in het kader van de belangrijkste onderwijswetten (1850, 1883, 1910, 1932 en 1963) ontwikkeld worden. Meer dan een eeuw lang fungeren deze wetten als katalysatoren in de V.B.

1. PROBLEEMSTELLING.

In talrijke geschriften is er de nadruk op gelegd, hoe belangrijk het middelbaar onderwijs geweest is bij ontstaan, de groei en de voltooiing van de V.B. Hierbij valt niet alleen de nadruk op de vernederlandsing van het onderwijs zelf. Deze vernederlandsing kreeg uiteindelijk haar beslag op het parlementaire vlak, telkens na lange en heftige discussies, maar ze was slechts mogelijk, doordat vele factoren in dit proces werkzaam waren. Onafscheidelijk verbonden met de kleine wereld van colleges en athenea is de invloed van letterkundigen en taalijveraars. De leerlingenbeweging, genaamd Studentenbeweging (z. aldaar), groeiend van 1870 af, mondde na een mislukte en tegengewerkte poging tot overkoepeling van katholieke en vrijzinnige jongerengroepen tussen 1886 en '91 uit in de stichting van het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond (AKVS) in 1903. Parallel daarmee groeide de aandacht van vele verenigingen, zoals Willemsfonds, Davidsfonds en Nederduitsche Bond, die gedurende een kwarteeuw, van 1883 tot 1910, met de allergrootste hardnekkigheid hebben vastgehouden aan de eis tot vernederlandsing. Deze eis kreeg met de jaren verscherpte aandacht, mede doordat de humaniorareformbeweging omstreeks de eeuwwisseling bijzonder voelbaar was. Deze reformbeweging speelde de flaminganten een aantal taalkundige, wetenschappelijke en pedagogische argumenten in handen. De houding van de kerkelijke overheid (z. Kerk en V.B.), die zich had ingegraven in een eigen exegese van artikel 17 van de Belgische grondwet (vrijheid van onderwijs), werkte niet alleen de vernederlandsing tegen - de concessies van de befaamde Instructions van 1906 verhevigden de spanningen tot aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog - ze had ook duidelijke reserves tegen de officiële reformbeweging. Er bestond in kerkelijke kringen een langdurig en haast emotioneel verzet tegen de oprukkende vernieuwingstendensen om het middelbaar onderwijs aan de moderne wereld aan te passen. Deze huiver doorkruiste menig keer ook de verwachtingen van Vlaamse zijde, hoewel dit aspect in de geschiedschrijving minder onderkend is geworden. Maar over de levensbeschouwelijke grenzen werd het middelbaar onderwijs veelal gezien binnen het machtsgebied van de burgerij. Overigens viel deze burgerlijke geaardheid bij de kerkelijke overheid samen met een steeds duidelijker aanvaarding van het Belgische bestel, met inbegrip van de verfranste sociale bovenlaag. Of de burgerlijke en soms sociaal-conservatieve trek van de V.B. in de 19de eeuw daaraan toe te schrijven is, moet nog bevestigd worden door historisch-sociologisch onderzoek naar samenstelling en herkomst van de bevolking van de colleges, athenea en instituten tussen 1830 en 1914. Het feit dat de opkomende sociale en democratische beweging, na Rerum Novarum en na de grondwetsherziening van 1893, moeilijk contact kreeg met de radicaliserende vleugel van de meer taalflamingantische richting, die hoofdzakelijk uit het middelbaar onderwijs kwam, wijst in die richting. De snelle groei van het nationalisme binnen de instituten van het middelbaar onderwijs na 1918 heeft met deze scheiding der wegen toch te maken. Tevens mag de vraag geopperd worden, of het uiterst gevoelig confessioneel aspect van de Belgische onderwijsproblematiek niet sterk heeft door-

gewogen om het Vlaamse streven binnen het middelbaar onderwijs te binden aan een christelijk ideologisch apriori. De totstandkoming in 1911, na een congres in Wallonië, van een eigen katholieke structuur voor het middelbaar onderwijs, de reactie tegen het nationalisme na 1918 en het doorrukken van de katholieke actie na 1930 hebben dit identificatieproces voltooid. Ten slotte voltrok zich - reeds door J. Mac Leod en L. de Raet voorzien - na de Tweede Wereldoorlog een sterke democratisering van het middelbaar onderwijs. De sociale basis van dit onderwijs in Vlaanderen werd breder en gezonder, hand in hand gaande met de verschuiving op industrieel en economisch gebied. Na de tweede schooloorlog (1955-'57) haalde Vlaanderen in anderhalf decennium het grootste deel van zijn achterstand op Wallonië in, wat de participatie van de bevolking aan het middelbaar onderwijs betrof.

2. VAN DE THERESIAANSE HERVORMING TOT DE RADICALE VERFRANSINGSDRUK.

Terwijl in de Noordelijke Nederlanden in de laatste decennia van de 18de eeuw talrijke nieuwe ideeën in verband met onderwijs en opvoeding gestalte krijgen, vooral in de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen (1784) en in de dwars door de Franse Revolutie heen op gang getrokken Bataafse wetgeving van 1801, '03 en '06, beperkt zich de onderwijshervorming in de Oostenrijkse Nederlanden tot een door de Brabantse Omwenteling van 1789 afgebroken poging om de colleges enigszins aan te passen aan de eisen van de nieuwe tijd. Deze aanpassing hield ook een grotere aandacht voor de moedertaal in. „Dat men voorts in de Latynsche scholen een grotere zorg doe hebben voor de moederlyke taal, als voor 't Latyn", schreef J.B. Verlooy (1788). Dat beaamde ook J.B. Lesbroussart, die enkele jaren voordien in een Franstalig geschrift, gewijd aan het Oostenrijks hervormingsplan van 1777, opmerkte dat „ceux qui reprochent au Gouvernement d'avoir introduit des nouveautés dangereuses dans les collèges des Pays-Bas, devraient au moins donner des éloges à ce qu'il a prescrit en faveur de la langue Flamande". Doch de consequente toepassing van de erkenning van de volkstaal in de theresiaanse colleges is er niet gekomen. Integendeel, binnen het bestel van de Vereenigde Nederlandsche Staeten (1790) wilde de conservatieve meerderheid terug naar het oude systeem. Dat betekende een teruggang naar een verwaterde Ratio Studiorum met voertaal Latijn én, mede door de „onacht der moederlyke tael", een bres voor de geleidelijk sterker wordende verfransingsdruk.

Pas had zich deze reactionaire terugval voltrokken, of de annexatie bij Frankrijk in 1795 bracht de van bovenaf gedecreterde aansluiting op de onderwijskundige structuurhervormingen, in Parijs uitgedokterd door planologen als Concorcet en Lepeletier. Op Europees niveau slaat het hedendaags historisch onderzoek deze onderwijskundige vernieuwing, waarbij dit „middelbaar" onderwijs als een waarachtig middenpaneel geconcipieerd werd, hoog aan. Feitelijk werd niet alleen een herstructurering beoogd, doch ook een democratisering van de onderwijsmogelijkheden, in naam van de revolutionaire idealen van de Verklaring van de Rechten van de Mens. Van een jacobijnse, unitaire staatsopvatting uit werd een Frans systeem opgedrongen. Het aardde niet in de Zuidelijke Nederlanden, waar de

chaos en het verzet enorm groot werden. Maar een aantal ideeën en plannen rijpten verder in Noord-Nederland, in het rapport van 1796 van de Nederlandsche Staatscommissie voor de organisatie van het onderwijs. Deze ideeën zullen, gedeeltelijk althans, weer opduiken in de wetgeving van het Verenigd Koninkrijk van Willem I, en met name in de algemene regeling van het middelbaar onderwijs in 1816-'17.

Het verschil tussen Noord en Zuid in de onderwijskundige ontwikkeling van 1795 tot 1815 betrof vooral de intensiteit van de verfransingsdruk. En dit had zowel met geografische als historische factoren te maken. Uit de theresiaanse hervorming en de Franse unificatie is de grondslag van het Belgisch middelbaar onderwijs te voorschijn gekomen. In die grondslag stak de kern van een rijks-onderwijs. Zo iets doorbrak de traditionele monopoliepositie van de Kerk. Verzet tegen de verfransingsdruk zou mettertijd doorkruist worden door een, uit katholieke hoek, sterker wordend verzet tegen de secularisatie van het middelbaar onderwijs. Deze tegenstrijdigheid kwam al bij de geboorte van het Verenigd Koninkrijk tot uiting. Op 1 oktober 1814 vaardigde de regering van Willem I de eerste maatregel tot vernederlandsing uit, doch geen jaar later bezwaarde het Jugement doctrinal (van de bisschoppen) de hemel. Maar boven deze grondwettelijke en wijsgerige bezwaren trok zich geleidelijk een nieuw onderwijssysteem op. Artikel II, eerste lid, van het reglement van 30 mei 1817 (van Repelaer van Driel) voorzag „Dat de Latynsche taal zal kunnen onderweezen worden uit het Fransch of uit het Vlaamsch, naar mate eene dezer talen gebruikelijk is in de stad, waar het college gevestigd is”. Dit reglement kreeg vlees en bloed door een aantal leraren van betekenis als Jan Baptist David (Antwerpen, Mechelen), Petrus van Genabeth (Brugge), Désiré de Haerne (Kortrijk, Roeselare) en Leo d'Hulster (Gent). Het was de belofte van een volledige vernederlandsing en een sterke uitbreiding van het onderwijs : van de 38 gemeentelijke colleges waren er 20 in het Vlaamse land. Maar reeds in 1825 bleek de interpretatie van de grondwettelijke vrijheid van het onderwijs het struikelblok, en een aantal colleges gingen dicht. Het optimisme van de Gazette des Pays-Bas van 18 juli 1829 ten aanzien van de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs was onverwoestbaar, maar geheel onrealistisch geworden.

Het decreet van 12 oktober 1830 van de Belgische Revolutie restaureerde de volledige onderwijsvrijheid, resulterend in artikel 17 van de nieuwe grondwet. De Belgische bisschoppen interpreteerden dat, van hun eerste gezamenlijke conferentie in 1832 af, als de bevestiging van een feitelijke monopoliepositie en de kans op een onbeperkte programma-vrijheid. Dat betekende b.v. voor het bisdom Gent een teruggrijpen naar het oude programma van mgr. M. de Broglie uit 1808, waaraan slechts geleidelijk, en onder druk, „moderne” vakken toegevoegd werden : in 1834 Frans, in 1838 aardrijkskunde, in 1842 „Vlaams”, in 1844 wiskunde. Het betekende ook een spectaculaire uitbreiding van het confessioneel onderwijs, vooral door de stuwende kracht van kardinaal E. Sterckx en de bisschop van het in 1834 nieuw opgerichte bisdom Brugge, mgr. F.R. Boussem.

De vrijheid had helaas ook een keerzijde. Niet

alleen daalde het peil en begon het Koninkrijk met een opvallende nalatigheid t.o.v. het middelbaar onderwijs, dat onderwijs zelf paste zich - grotendeels althans - verbazend snel bij de overwegend Franstalige bovenbouw van de nieuwe staat aan. Reeds tussen 1835 en '45 werkt deze conformerende tendens in de Vlaamse colleges en athenea op volle kracht. Op de directeursvergadering in Mechelen in 1843 poneerde kanunnik J.B. van Hemel: „... c'est par la langue française que l'on juge aujourd'hui notre savoir...” Toch was het diezelfde Van Hemel die J.B. David steunde in het spellingdebat, dat uitliep op het Koninklijk Besluit van 1 januari 1844 en op de aartsconservatieve circulaire van mgr. Boussen aan de Westvlaamse colleges van 21 maart 1844. Dit Koninklijk Besluit heeft de Nederlandse taal voor het Vlaams middelbaar onderwijs gered. Het had anderzijds een structurele zwakheid: er was geen duidelijke, definitieve afspraak voor de grammatica.

Binnen een kwarteeuw kwam er evenwel een Vlaamse reflex. P. Lebrocquy schreef reeds in 1842 over de Germaanse talen in het onderwijs op basis van het Nederlands. In Sint-Truiden ontstond in 1845 het Taalminnend Genootschap *Utile dulci*, geïnspireerd op *Met Tijd en Vlijt* van J.B. David en E. van Straelen. Van 1846 af werd in de pers de eis tot vernederlandsing van het middelbaar onderwijs duidelijker. Op 9 mei 1847 eiste Hendrik Conscience in *De Roskam* de gelijkberechtiging van het Frans en het Nederlands. Een nieuwe tijd was in aantocht.

3. DE CONFESSIONELE WEERHAAK VAN 1850.

De wet van 1 juni 1850, de eerste belangrijke met betrekking tot het middelbaar onderwijs, heeft een lange voorgeschiedenis gehad. Reeds in 1832 diende Rogier bij het parlement een ontwerp in, doch de Kamers hielden er jaar op jaar slechts een vlugge afhaspeling van het budget op na. De ministeriële circulaire Lebeau-Rogier, van 26 mei 1840, kan beschouwd worden als de eerste officiële enquête. De troonredes van Leopold I, resp. op 8 november 1841, 14 november 1843 en 11 november 1845, poogden het land te overtuigen van een breed opgezette regeling voor het middelbaar onderwijs. Maar uit de Parijse parlementaire discussie van 1836, '41, '44 en '47 kon men inmiddels leren hoe het hele vraagstuk intrinsiek gebonden was aan de confessionele intepretatie van de onderwijsvrijheid.

Toen het wetsontwerp-de Theux op 3 juni 1846 ingediend werd, lag de conflictstof in België opgehoopt. Van meet af aan hebben de kerkelijke leiders, vooral de Brugse bisschoppen Boussen (in 1846) en Malou (in 1850), meer aandacht gehad voor het confessionele aspect, dan voor een eventuele vernederlandsing. In het uiteindelijke ontwerp-Rogier van 14 februari 1850 draaiden de gevechten meer om artikel 8 (regeling van het godsdienstonderwijs) dan om artikel 22 en 23 (regeling van de taal).

Nochtans was de publieke opinie en inzonderheid de pers, reeds van 1849 af gealerteerd. Een krachtige petitiebeweging, afgekondigd door het Vlaamsch Midden-Comiteit in Brussel op 25 december 1849, kwam in februari-maart 1850 op gang, waarbij F.A. Snellaert zich erg inspande om de initiatieven te coördineren. Deze petitiebeweging spitste zich toe op artikel 22 en ergerde mgr. Malou dermate,

dat hij op 22 maart een eigen stuk liet circuleren met als hoofdbezwaar de gouvernementele interpretatie van artikel 8. De geschiedschrijving heeft onvoldoende oog gehad voor de diepgaande antinomie tussen de Vlaamse opinie en de bisschoppelijke intenties. De gevolgen daarvan zouden decennia lang voelbaar blijven.

Vooreerst bleek de zwakke uitvoering van artikel 22. Het Koninklijk Besluit van 1851, houdende studieregeling, openbaarde een verkapte sabotage van de taalregeling in het middelbaar onderwijs. Het Belgische bestel liet een gunstige kans op een zekere vernederlandsing die tussen 1840 en '50 ontstaan was, bewust verdorren. Terecht kon A. Mélot schrijven: „Il résulte donc... que le flamand était, à cette époque, considéré par la majorité de la Chambre comme une langue étrangère; c'était en français que les étudiants flamands devaient rédiger leurs compositions pour pouvoir entrer à l'université". Het Belgisch episcopaat was daar mede schuldig aan. Malou organiseerde daarenboven van 1849-'51 af zijn humanioraprogramma strak, waarbij de verfransingsdruk alleen maar sterker werd. Geïsoleerd en onopgemerkt opperde deken Hoornaert van Veurne in 1851: „Pourquoi ne pas nous servir de la langue maternelle pour faire nos études? Nous sommes le seul peuple qui emploie une langue étrangère. L'emploi de la langue maternelle conserverait mieux, et ferait même accroître le caractère national et l'amour de la patrie dans la jeunesse... Nous n'insistons pas, parce que nous désespérons".

Deze klachten zouden, voornamelijk in de pers, nà 1852 weer scherper worden. L'Emancipation (liberale strekking) van 9 februari 1854 schreef over het middelbaar onderwijs: „Le gouvernement laisse la langue flamande dans un état d'abandon". Het artikel 22 van de wet van 1 juni 1850 was zo goed als een dode letter geworden. De flamingantische pogingen tot enige vernederlandsing concentreerden zich dan op eindeloos lang aanslepende wetsbeschikkingen over de overgang naar het hoger onderwijs. Waar het Koninklijk Besluit van 16 maart 1854 de wet van 15 juli 1849 gewoon verlengde, werd door de volksvertegenwoordiger D. de Haerne (die inmiddels sedert 1852 in het bisdom Brugge diocesaan hoofdinspecteur was) op 24 februari 1855 (wetsontwerp-Piercot) en 24 januari 1857 (wetsontwerp-De Decker) een amendement ingediend betreffende het Nederlands op het eindexamen van de humaniora. Tevergeefs. De Haerne hield vol en hernieuwde zijn amendement op 10 december 1858 en 18 januari 1861.

De confessionele weerhaak zat er diep in, zeker nà 1857 bij het definitieve einde van het unionisme. Kardinaal Sterckx onderhandelde met de regering, onderhandelingen die uiteindelijk uitliepen op de conventie van Antwerpen in 1859. Deze conventie kan men zien als een definitief bedoelde regeling van artikel 8 van de wet van 1850. Het episcopaat trok echter de lessen uit wat het zelf de eerste grote laïcisering noemde en concentreerde zich op het eigen onderwijs. Op de Mechelse congressen van 1863, '64 en '67 verdedigde superior B. Vanhove (Roeselare) de meest traditionele stellingen over het middelbaar onderwijs.

De Vlaamsgezinde opinie wilde echter artikel 22 niet vergeten. Op 7 oktober 1856 begon Frans de Potter een campagne in de Beurzencourant. Van

zijn kant wilde het Handelsblad van 8 april 1859 dat de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs „een der hoofdkenmerken van de Vlaamsche Beweging zij”, en het Vlaamsch Verbond (C. Leirens) eiste op 7 april 1861 bij hoogdringendheid een rechtzinnige toepassing van artikel 22.

Inmiddels waren in de colleges en athenea een aantal leraren werkzaam die in de eerste kwarteeuw na de wet van 1850 het vraagstuk van de vernederlandsing veel scherper stelden, o.a. Leonard de Bo (1851, Brugge), Guido Gezelle (1854, Roeselare), Antoine Stillemans (1860, Sint-Niklaas), Jan van Beers (1860, Antwerpen), Jan Bols (1866, Mechelen, later Aarschot), Hugo Verriest (1867, Roeselare), Julius Sabbe (1868, Brugge), Edward de Gryse (1874, Roeselare), Paul Fredericq (1875, Gent), Adolf Daens (1879, Dendermonde), Amaat Joos (1880, Sint-Niklaas), Jacob Muyldermans (1880, Aarschot) e.a.

Dank zij dit alles was men reeds in 1865 zo ver, dan men moest doorzetten: men kon de lange weg naar een wettelijke regeling beginnen. Ze zou uitlopen op de wet van 15 juni 1883, houdende taalregeling in het middelbaar onderwijs.

4. DE LANGE MARS NAAR DE WETTELIJKE REGELING.

Van liberale zijde werd de pressie sterker. Behalve C.J. Hansen in Nederduitsch Tijdschrift pleitte in 1865 ook de Onderrichtsbond (de Vlaamse afdeling van de Ligue d'Enseignement) voor het gebruik van de moedertaal in het onderwijs. Steeds meer werd het pleidooi voor de moedertaal als voertaal van het middelbaar onderwijs gehoord. Eerst van Franstalige zijde. Reeds in mei 1853 schreef prof. F. Baguet: „J'ai la conviction, on sera peu à peu amené à assigner à la langue maternelle la première place dans l'enseignement moyen”. Het jaar daarop publiceerde hij een opstel: *De la langue maternelle considérée comme base de l'enseignement* (1854).

Een decennium later wordt dit pleidooi ook van Vlaamse zijde gehoord. Daarenboven ziet men een vernederlandst middelbaar onderwijs organisch verbonden met het hoger onderwijs. Niet alleen de pers, maar ook de Nederlandsche Taalcongressen en het verenigingsleven hameren op hetzelfde aambeeld. Zo Ignaas de Beucker op het IXde Taalen Letterkundig Congres in Gent, augustus 1867; de Vlaamse landdag te Brussel op 24 november 1867 (met steun van Julius Hoste sr.) in zijn derde resolutie: „de inrichting, in grondbegin, van een Vlaamsch onderwijs in alle graden, hieronder begrepen de stichting eener Nederlandsche hoogeschool”. Ook het Xde Congres in 1868 (J. Vuylsteke) en het XIde in 1869 (C.J. Hansen) herhaalden deze stellingen. Bij de bespreking van de begroting van middelbaar onderwijs op 16 februari 1869 horen we voor het eerst Edward Coremans. Deze overwegend liberale pressie viel te noteren tijdens de twee kabinetten-Rogier, van 9 november 1857 tot 16 juni '70. Met het optreden van de regering-d'Anethan op 2 juli 1870 en voornamelijk de Theux op 7 december 1871 verschoven de stellingen enigszins. De liberale pressie kon nu nog versterkt, omdat het geschut in de oppositie stond en de katholieken konden nu iets verwachten voor het confessioneel onderwijs, waar een sterke Vlaamse literaire bedrijvigheid bestond. Voornamelijk het beleid van minister Ch. Delcour (7 december 1871

- 11 juni '78) werd het voorwerp van intense belangstelling.

Na een interpellatie van J. de Laet op 1 februari 1872 wilde Delcour wel denken over onderwijs in het Nederlands aan de Waalse instituten, maar aan de andere kant schafte het Koninklijk Besluit van 25 januari 1874 de bijzondere prijsvraag in de Vlaamse taal af. Er ontstond een flinke deining, ook bij de jongeren. Dat was een nieuw feit. De beweging van de leerlingen was sinds 1863 voelbaar geworden. In West-Vlaanderen was Hugo Verriest daar sinds 1872 duidelijk mentor van geworden. Het roerde zo wat overal. In oktober 1870 arriveerde Julius Devos in Roeselare en op 25 maart 1871 stichtte Amaat Vyncke daar het Zouavenkorps; op 15 oktober van datzelfde jaar belandden Pol de Mont in Mechelen en Victor Roelens in Tielt. Vyncke en Maelfait stichtten op 20 oktober 1873 De Westvlaamsche Gebroeders (voorloper van De Vlaamsche Vlagge) en op 15 mei 1874 Pol de Mont De Jonge Taalvrienden. A. Laporta begon zijn studie in Hoogstraten in 1875. De incidenten in juli 1875 te Roeselare, met Devos en Rodenbach, tonen aan hoe sterk deze jongerenbeweging in de colleges wel was. Ze sloeg weldra haar vleugels uit en streefde reeds in 1877 naar een overkoepeling. De repressieve maatregelen van mgr. Faict (Brugge) in 1872, '75, '77 en '78 konden niet beletten dat de beweging zich uitbreidde.

De kwestie van het middelbaar onderwijs kwam steeds meer in het (politieke) brandpunt te staan. Het Willemsfonds begon 21 november 1873 een haast ononderbroken actie voor de vernederlandsing. De liberale volksvertegenwoordiger Lelièvre pleitte in het parlement voor een onderwijspolitiek, die vooruitliep op de wetten-Van Humbeeck van 1881 en '83 (13 februari 1874). Na de verkiezingen van juni 1874 veroorzaakte de reeds genoemde maatregel van Delcour een scherpe open brief van het Willemsfonds op 24 juli. Karel de Flou sprong bij in De Halletoren (Brugge) van 7 maart 1875.

De katholieke reactie ontplooipte zich op dubbel plan. In het parlement verdedigde prof. J. Thonissen bij de bespreking van wat uiteindelijk de eerste grote wet op het Hoger Onderwijs zou worden (20 mei 1876) de grondwettelijke vrijheid van de katholieke colleges. Hierbij was in de kern de katholieke motivering aanwezig die tot aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog de vernederlandsing heeft vertraagd. Aan de andere kant schaarde het in 1875 opgerichte Davidsfonds zich duidelijk achter de eisen van de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. Dit zou voornamelijk blijken op het congres van juni 1879, waar Verriest de boventoon voerde.

Dat moest wel, want de politieke conjunctuur was na de verkiezingen van juni 1878 grondig veranderd. De liberale minister P. van Humbeeck stond nu onder druk van de Vlaamse liberalen, hoewel die niet eensgezind waren. Het meesterlijke pleidooi van Jan van Beers, in Antwerpen, op 13 mei 1876 mag gezien worden als de onmiddellijke aanloop tot de belangrijke wet van 1883. Het pleidooi van Van Beers werd afgelost door dat van Max Rooses in Het Volksbelang van 23 november 1878: Het Nederlandsch en het Middelbaar Onderwijs. In de commissie, door Van Humbeeck ingesteld met de bedoeling de gehele problematiek van het

middelbaar onderwijs te onderzoeken, diende Julius Sabbe op 18 april 1879 het voorstel in het Nederlands te verplichten en behoorlijk in de lessenrooster in te bouwen, o.m. ter ondersteuning van de Germaanse talen. Maar de commissie liet de kwestie van het Nederlands als voertaal voor het middelbaar onderwijs eigenlijk links liggen. Een lang gevecht begon nu tussen twee liberale fracties : de radicale vleugel met Sabbe, Rooses, Buls, Hiel, Benoit en Van Beers en de gematigden met Heremans, Vuylsteke en De Vigne. Het hoofdbestuur van het Willemsfonds bleef weifelen tot eind 1880 en stelde een eigen beperkte onderwijscommissie samen. Pas op 7 april 1881 diende De Vigne zijn wetsontwerp in. Het wilde het onderwijs in de Nederlandse en de Germaanse talen regelen en een begin maken met de geleidelijke vernederlandsing van het gehele onderwijs. Precies op dat ogenblik stelde De Vlaamsche Vlagge : „ons programma moet luiden : volledige vervlaamsching van ons onderwijs” en verscheen onder impuls van Frans Drijvers en Gustaaf Janssens De Student. Op 7 oktober 1881 diende Coremans zijn amendement op het regeringsvoorstel in. De bedoeling van het amendement was, een wettelijke regeling te vinden om ook het vrij katholiek onderwijs te verplichten de vernederlandsing door te voeren. In het parlementaire rapport-Olin van begin januari 1882 werd het amendement verwerkt : Emploi de la langue

HET HOOFDGEBREK

VAN ONS

MIDDELBAAR ONDERWIJS

DOOR

JAN VAN BEERS.

GENT,

ALGEMEENE BOEKHANDEL VAN AD. HOSTE, UITGEVER,
VELDSTRAAT, 43.

—
1879.

flamande pour l'enseignement moyen dans la partie flamande du pays. Het Fondsenblad noteerde daarbij op 15 januari: „Hoezeer wij ook het officieel onderwijs onder godsdienstig oogpunt, afkeuren en bestrijden, moeten wij toch toegeven dat de voorgestelde maatregel eene erkenning is onzer Vlaamsche taalrechten. Wij achten het hoogst wenselijk dat die maatregel algemeen worde voor al de scholen - zonder onderscheid - van geheel het land”. Toen begon echter een maandenlange verdragingsmanoeuvre. Rector L. Vanderkindere van de Brusselse universiteit en het Willemsfonds drongen tevergeefs aan op spoedige parlementaire behandeling van het wetsontwerp-De Vigne-Coremans. Op 8 en 12 december 1882 vond nog een grote confrontatie plaats tussen minister Van Humbeeck en Coremans. De laatste had het over de gunstige resultaten van vrije colleges als in Aalst, Sint-Niklaas en Geraardsbergen. In deze parlementaire redevoering, een van de hoogtepunten uit zijn loopbaan, ontvouwde Coremans de sociaal-culturele betekenis van het vernederlandste middelbaar onderwijs. In de officiële tekst van de wet van 15 juni 1883 luidt artikel twee als volgt: „Dans la section moyenne proprement dite des écoles de cette région (het Vlaamse landsgedeelte), le cours de flamand est donné en flamand. Les leçons d'anglais et d'allemand sont données en flamand exclusivement... Un ou plusieurs cours de programme soient également donnés en flamand. Le nombre des cours ainsi donnés sera de deux, au moins, à partir de la rentrée des classes de l'année 1886”.

Hierdoor kreeg het officieel middelbaar onderwijs in Vlaams taalopzicht een voorsprong op het katholiek vrij onderwijs, en deze taalwet werd door de Vlaamsgezinden als de meest védragende beschouwd. Doch na de afkondiging van 15 juni begon de strijd pas goed.

5. DE EINDELOZE NASLEEP : 1883-1910.

„Het getuigt”, schrijft H.J. Elias, „in dit diep contrareformatorische en ultramontaanse Vlaanderen, van de onverzettelijkheid van de flamingantische overtuiging dat de katholieke Vlamingen, na meer dan 25 jaar onafgebroken strijd tegen het kerkelijk gezag, er toch in geslaagd zijn het verzet van de bisschoppen te breken”.

De administratie van minister Van Humbeeck stelde onmiddellijk een circulaire op (16 juni 1883) ter uitvoering van de pas afgekondigde wet, maar reeds op 5 augustus schreeuwde het Willemsfonds dat ze niet toegepast zou worden. Maar ook de katholieke verenigingen stortten zich op de nieuwe wet. Het beroep op het episcopaat om het vrij middelbaar onderwijs aan het wettelijk regime te onderwerpen, was niet meer van de lucht: de Vlaamsche Bond van Mechelen (15 augustus), het Davidsfondscongres van 25-28 augustus te Brugge, met een rede van Jan Bols (gepubliceerd in *De Student*, april 1884), en de Landdag van de Vlaamse Studenten in Mechelen, op 10 september. De *Journal de Bruxelles* wist echter op 7 november 1883 te vertellen dat het aartsbisdom in geen geval dacht aan een uitbreiding van het Nederlands. Terecht kon A. Mélot in 1930 dan ook schrijven (in *Histoire de la Belgique contemporaine*): „Les établissements de l'enseignement libre ne se conformèrent généralement pas aux règles édictées par la loi de 1883”. De auteur voegt daaraan toe, dat de ouders het verzet organiseerden. Dat is slechts ge-

deeltelijk waar. In hoofdzaak concentreerden het episcopaat en de katholieke partij zich op de grondwettelijke vrijheid, al betekende dit, sociologisch, het verdedigen van een Franstalige bovenbouw in Vlaanderen.

Overigens was de toepassing van de wet in de rijksinstellingen afhankelijk van een aantal uitvoeringsbesluiten, zo b.v. van artikel 7, dat als een tijdbom functioneerde, omdat uiterlijk 1 oktober 1886 een aantal schoolvakken vernederlandst moesten zijn. Op de valreep publiceerde minister G. Rolin-Jaquemyns op 4 juni 1884 een besluit tot oprichting van de normaalleergangen te Gent; deze moesten uiteindelijk de bekwame leraren voor het middelbaar onderwijs leveren. Zes dagen later werd het kabinet weggevaagd door een verkiezingsnederlaag.

a) Een katholieke bekentenis van onmacht.

Hoewel de nieuwe ministers, Victor Jacobs en, van 27 oktober 1884 af, Jean Thonissen, in de eerste plaats geconfronteerd werden met de wetgeving op het lager onderwijs, bleef tot eind 1886 het middelbaar onderwijs een middelpunt van belangstelling en strijd. Op het Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres te Brugge van 27 augustus 1884 klaagde Julius Sabbe erover, dat het wetgevend élan in de Kamer gebroken was.

Toen Edward Coremans op 12 maart 1885 interpelleerde, stond hij voor een gesloten front van twee eminente Leuvense hoogleraren, Delcour en Thonissen. Zij herhaalden hun standpunt van 1876 onverkort. De verwachtingen bij een aantal katholieke Vlamingen werden daardoor diep geschokt. De Beucker, van de Nederduitsche Bond, kwam op 19 maart 1885 naar Leuven en eiste er in feite de volledige vernederlandsing. Het Davidsfonds, bij monde van Lodewijk Mathot, op de vergadering van de hoofdraad van 21 april, en de Vlaamsche Vlagge, die de spreekbeurt van De Beucker in de kijker plaatste, werden bijgevallen door de (liberale) Brugsche Beiaard van Julius Sabbe en Karel de Flou op 9 mei, en de open brief van Julius Vuylsteke, namens het Willemsfonds, aan minister Thonissen, op 9 juni. Het congres van het Davidsfonds vroeg in augustus een ernstige enquête, niet het minst om de toestand in de meisjesinstituten na te gaan. Uit het officiële, driejaarlijkse rapport over het middelbaar onderwijs (dl. II, door minister J. Devolder op 7 augustus 1889 aan de Kamer overhandigd) bleek dat de rijksinstituten voor meisjes slechts van het schooljaar 1885-'86 af aan de wet onderworpen waren. Het vrij onderwijs zou hier nog verder achterop zijn.

Dat katholieke organisaties niet aflieten, ergerde de aartsbisschop, mgr. P.L. Goossens, in hoge mate. Precies binnen de optiek van de gebeurtenissen van maart tot september 1885 moet de grimmige uitval van Gezelle te Tielt op de L. de Bo-herdenking gezien worden: de „ruitenbrekers” (z. aldaar) of de al te voortvarende studenten die de mening van het episcopaat negeerden. Het ongenoegen van Gezelle had evenwel ook te maken met zijn (ultramontaanse) gehoorzame steun aan de officiële stelling van het episcopaat en de katholieke partij. Hugo Verriest, toen nog principaal van het college te Ieper, was het (in de Zeven Brieven) met Gezelle oneens. Hij hekelde scherper nog dan in 1879 de fundamentele tekortkomingen van het katholieke middelbaar onderwijs. Het toppunt was de verklaring van minister Thonissen op 26 sep-

tember 1886: „Malgré tous mes efforts... je me suis trouvé dans l'impossibilité absolue d'arriver partout à l'application de la loi de 1883”.

De politiek van Thonissen en Goossens had verderfelijke gevolgen. Na de katholieke stembusoverwinning van juni 1884 was het nu zeker onmogelijk geworden enige samenwerking op gang te brengen tussen katholieke en vrijzinnige jongeren, hoewel de oproepen en pogingen niet van de lucht waren. De landdagen van de katholieke studenten van 6 september 1885 en 5 september 1886 wilden een opening. En hoewel Willem de Vreese op 26 september 1886 de eerste Vlaamse landdag van de studenten van de officiële inrichtingen te Brussel organiseerde, met steun van Pol de Mont uit Antwerpen, pleitten van katholieke zijde b.v. Adelfons Henderickx, Adolf Pauwels (en in veel mindere mate August Laporta) in de jaren 1887, '88 en '89 sterk voor overkoepeling en gezamenlijke opzet. Katholieke leiders als Jan Bols, Jakob Muyltermans en Frans Drijvers hebben dit categorisch en radicaal afgewezen.

De vernederlandsing van het middelbaar onderwijs bleef moeizaam verder groeien op de kracht van een aantal persoonlijkheden: Pol de Mont (1882, Antwerpen), Juliaan Claerhout (1884, Tielt), Jakob Muyltermans (1884, directeur Aarschot), Gustaaf Janssens (1884, Geel, daarna Mechelen), Frans Drijvers (1885, Aarschot), F. Stoops (1885, Antwerpen), Cyriel Delaere (1887, Brugge), Achiël Lauwers (1890, Roeselare), Maurits Basse (1894, Gent), Leo Goemans (1894, Leuven). Maar de verliezen, door bisschoppelijke interventies in de colleges, bleven ook groot. Muyltermans verliet het middelbaar onderwijs in 1887, Verriest en Daens in 1888, Claerhout in 1889.

Vooralsnog zou het middelbaar onderwijs van buitenaf bewerkt moeten worden. Behalve het Willems- en het Davidsfonds waren er nog de Nederduitsche Bond (Antwerpen), de landdagbeweging en de jongerentijdschriften *De Vlaamsche Vlagge* en *De Student*, terwijl het in januari 1886 opgerichte tijdschrift *Het Belfort* ononderbroken aandacht had voor de problemen van het middelbaar onderwijs. Pas de wet van 10 april 1890 op de academische graden veroorzaakte een kwalitatieve verdieping van het middelbaar onderwijs. Daarna kwamen impulsen van de Koninklijke Vlaamse Academie (opgericht bij Koninklijk Besluit van 8 juli 1886), voornamelijk van 1897 af, de definitieve stichting van het AKVS in 1903 en de beruchte Instructions van 1906 (Mercier) en hun nasleep.

b) De wet van 10 april 1890 op de academische graden.

Een aantal gebeurtenissen wezen erop dat de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs innig verbonden was zowel met een regeling van het hoger onderwijs als met de eigenlijke hervorming van de humaniora. Zo vroeg de Nederduitsche Bond aan minister A. Beernaert de strikte toepassing van artikel 7 van de wet van 1883 als „eerste stap tot de vervlaamsching van eene onzer staatsuniversiteiten” (*Het Recht*, 8 augustus 1886). Op 26 oktober 1886 kondigde de Conseil de Perfectionnement de l'Enseignement Moyen (gecreëerd door de wet van 1850) een grondig onderzoek aan naar de hervorming van de humaniorastudie. Ten slotte diende minister Thonissen op 10 december 1886 een wetsvoorstel in over de toekenning van de aca-

demische graden. Artikel II voorzag een voorbereidende proef voor de kandidaat-universiteitsstudenten. Dit artikel werd natuurlijk door de voorstanders van het amendement-Coremans aangegrepen. Maar na het rapport-Delcour, in de centrale afdeling van de Kamer, ingediend op 13 december 1887, waarbij de verslaggever zijn oogmerk typeerde als „souci de respecter l'entière liberté de l'enseignement”, bleef het wetsvoorstel enkele jaren liggen.

De parlementaire behandeling in maart 1890 deed de hoop weer oplaaien. Bisschop J.J. Faict van Brugge vaardigde een aantal maatregelen uit waardoor de Westvlaamse colleges dicht bij de situatie van het rijksonderwijs kwamen te liggen. Bij de uiteindelijke goedkeuring van de wet kwam het amendement-Coremans niet meer ter sprake. Hector Plancquaert had zich daarom op 18 augustus 1889 op de Landdag te Kortrijk erg boos gemaakt. Maar senator J. Lammens, goede bekende van Faict, herhaalde steevast het argument van de ongrondwettelijkheid van de staatsinterventie in het vrij middelbaar onderwijs (zitting, 11 maart 1890). Wel regelden de artikelen 5 tot 12 van de nieuwe wet de einddiploma's van het middelbaar onderwijs. De nieuwe organieke wet op het hoger onderwijs van 10 april 1890 betekende ongetwijfeld een vooruitgang voor het Nederlands als onderwijstaal in Vlaanderen (Th. Luyckx). Deze wet werd overigens aangevuld door die van 3 juli 1891 op het aggregaat voor de hogere cyclus middelbaar onderwijs. Beide wetten werden goedgekeurd op het ogenblik dat de Germaanse filologie en de taalstudie aan de universiteiten een nieuwe impuls kregen.

Was de bisschop van Brugge nog enigszins meegegaan, de kardinaal kwam in die jaren tot een conflict dat in 1892 tot uitbarsting kwam. Dat de maatregelen van Faict in eigen bisdom ook als niet voldoende werden bevonden, leert het rouwnummer van De Knodse, door de Tieltse student Aloïs vande Vyvere in april 1890 uitgegeven.

c) De incidenten te Mechelen 1892.

Reeds sedert 1885 stond aartsbisschop Goossens onder druk van de Nederduitse Bond. De Studentengowwdag te Leuven op 13 april 1887 richtte formeel het verzoek tot de aartsbisschop de vrije instituten hetzelfde regime te bezorgen als bij het rijksonderwijs en de hatelijke boeten, de praktijk van het „signum linguae” (z. aldaar), af te schaffen. Het Davidsfonds steunde dit eisenpakket van de jongeren. De landdag van augustus 1887 eveneens en het Davidsfonds bezorgde zelf de tekst van de eisen van de landdag op 25 januari 1888 aan mgr. Goossens.

Op het ogenblik dat in 1890-'91 een nieuwe poging tot overkoepeling van de gowwbonden van de katholieke studerende jongeren gewaagd werd, zelfs met diplomatieke zijstappen naar J. Helleputte en de vicaris-generaal M.H. Rutten van Luik, rijpte het gezwel in het aartsbisdom. Goossens verbood de lectuur van Het Belfort. Laporta antwoordde met een brochure Recht door Zee, op 12 september 1891. Mechelen vroeg toen aan alle directeuren formeel te onderzoeken hoe en in welke mate de wet van 1883 toepasselijk was op de vrije colleges. De rapporten waren op 22 januari 1892 binnen. Ze getuigden haast allemaal van een aftands paternalisme en laatlunkendheid tegenover de eisen der jongeren. Een circulaire volgde op 4 april, met

een positieve taalregeling op enkele kleine details na gelijk aan de regeling in Brugge van mgr. Faict in maart 1890). Maar de repressieve stok werd ostentatief achter de deur gezet. Het Davidsfonds vond het nieuwe regime een stap voorwaarts. De studenten en de Vlaamsche Katholieke Landsbond bleven aandringen. In december gebeurde het incident-Ballaer (de directeur van het St.-Rombouts-college te Mechelen en vriend van mgr. Mercier) - het deed denken aan de incidenten in het Klein Seminarie van Roeselare in juli 1875. Het aartsbisdom liet nu ongeveer alle brieven niet beantwoord of beantwoordde ze met grote vertraging, hoewel de zaak bleef slepen tot augustus 1893.

De houding van kardinaal Goossens heeft onnoemelijk veel kwaad berokkend en niet alleen aan de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs in het aartsbisdom. Slechts één lid van het episcopaat zag de verderfelijke gevolgen. Vicaris-generaal Rutten publiceerde in Het Belfort van januari 1891 een opstel waarbij ook uit sociaalbewogen pastorale motieven de verfransing van het middelbaar onderwijs in de grond aangevallen werd, een betoog dat diepe sporen heeft nagelaten en dat door prof. De Ceuleneer op het Mechels Congres van september 1891 fiks herhaald werd. Hoe scherp de college- en universitaire jeugd toekeek, getuigt de brief van het Vlaamsch Studentenverbond aan mgr. Goossens, op 7 maart 1893 : „De kloof die zij (de taalkwestie) tussen groten en kleinen gegraven heeft, wordt zichtbaar voor de ontvoogde menigte. In haar midden vindt zij de Anseeles om haar tot de uitoefening van het kiesrecht voor te bereiden. De katholieke leiders zijn vreemdelingen voor het volk, omdat zij hun taal niet spreken (...). Wie dus in de kiesstrijd, op de meetingen... zullen de apostelen moeten zijn van de katholieke partij ?”. Hier lag niet alleen de sociaal-pastorale consequentie van de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs bloot, maar ook de politieke.

Hadden de maatregelen van Faict in 1890 enige invloed op die van Goossens in 1892, op zijn beurt deed het Mechelse programma de verwachtingen stijgen, vooral toen mgr. Faict 4 januari 1894 overleed. De Oudhoogstudentenbond van West-Vlaanderen, gesteund door de Klauwaert, poogde bij mgr. De Brabandere in juli verder door te dringen. Tevergeefs. Na een kortstondig episcopaat werd de zetel in Brugge bezet door mgr. Waffelaert, die op 18 september 1896 klaar kwam met een humaniorareformprogramma voor zijn bisdom en daarbij onverkort vasthield aan de maatregelen van maart 1890.

d) De impuls van de Vlaamse Academie.

Van de oprichting af heeft de eerste voorzitter, prof. P. Willems, op 10 oktober 1886, veertien dagen na de ophefmakende verklaring van minister Thonissen, de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs als een hoofddoel vooropgezet. Reeds op 16 maart 1887 had J. Micheels het over De leeraar der Nederlandsche Taal op een Vlaamsch Atheneum. Toen werd het wat stil. De belangrijkste bijdragen i.v.m. het middelbaar onderwijs zijn gekomen van Gustaaf Segers, die van 1897 tot 1908 bijna ononderbroken op hetzelfde aambeeld hamerde. Hij werd daarbij gesteund door interventies van Theofiel Coopman op 12 juni 1900, Julius Mac Leod op 15 mei 1901, prof. De Ceuleneer op 18 mei 1904. Het noeste streven van Segers, dat in

ONZE TAAL

IN HET

ONDERWIJS

DOOR

GUSTAAF SEGERS

WERKEND LID DER KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE

GENT

A. SIFLER

Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie

1904

1904 tot uiting kwam in een publikatie : Onze taal in het onderwijs, was de aanleiding om binnen de Academie op 1 augustus 1900 een bijzondere commissie in te stellen met de naam : Bestendige Commissie voor het onderwijs in en door het Nederlands. Na het eerste rapport van D. Claes op 20 februari 1901 kwam het grote resultaat op 20 april 1904. Het was het werk van Segers. De commissie heeft onder zijn impuls van maart 1905 tot januari 1907 negen keer vergaderd. De tiende keer kon Segers zijn conclusies : De Taal in het Middelbaar Onderwijs, aanbieden (20 maart 1907). Dat zijn stuwende kracht in de Academie pas na 1897 voor het middelbaar onderwijs zo vruchtbaar was, had ook te maken met de grondwetsherziening van 1893 en de agitatie rondom het voorstel-De Vriendt-Coremans (de zgn. Gelijkheidswet) van 1895 af. Maar op de creditzijde van deze bijzondere commissie kon geschreven worden : de volledige doorbraak van de idee van de voertaal in het middelbaar onderwijs. Op andere aspecten als de kwalitatieve verbetering en hervorming van de humaniora wordt verder gewezen.

e) De heraanpak van het wetsvoorstel-Coremans 1901.

De aanneming van de Gelijkheidswet op 15 april 1898 maakte plotseling weer alle energie vrij voor de kwestie van de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. Het versmolten tijdschrift Dietsche Warande en Belfort wees in zijn Omroeper, april 1900, op de wet van 1883 en de wenselijkheid haar tot het vrije, katholieke onderwijs uit te breiden. Ook A. Laporta deed dat, op de Vlaamsche Katholieke Landsbond in Sint-Niklaas, augustus 1900. Niet zonder tegenkanting diende Coremans zijn

voorstel opnieuw ter bespreking in bij de aanvang van de parlementaire sessie in november 1901. De Student van december sloot dat jaar af met een grondige studie van het wetsvoorstel, dat volgens P. Fredericq de langste lijdensweg te gaan had in de geschiedenis van de V.B. Het parlementair initiatief van 1901 en de vernieuwde, verhevigde polemiek die daarop volgde, kunnen verklaard worden door een samenloop van oorzaken. Meer en meer groeide het inzicht dat de vernederlandsing van het hoger onderwijs (Gent : die kop moet er op) slechts zin had, wanneer de universiteit stelde op een Nederlandse infrastructuur in het middelbaar onderwijs. Overigens ging dit gepaard met een opvallende doorbraak van het Algemeen Beschaafd Nederlands op de instituten. Een nieuwe generatie leraren zag haar onderwijs en opvoeding in het perspectief van een totale vernederlandsing : mensen als E. Bauwens, R. de Smet, Th. Spaeninx bij het vrij onderwijs; L. Goemans, J. Habets, L. Roegiers en E. Verachtert bij de athenea. Zij kregen de steun van W. de Vreese, die binnen en buiten de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde de aanwinsten van de nieuwe filologie aanpreef. Ten slotte groeide in die jaren het AKVS tot een organische eenheid en zien we studentenorganisaties in athenea als Antwerpen (de Vlaamsche Bond), Mechelen, Brugge. Bij de vrijzinnige jongeren werd het ter ziele gegane tijdschrift De Goedendag weer tot leven geroepen. Er was dus op alle fronten beweging. Een van de eerste publikaties van het AKVS in 1904, onder impuls van L. van Puyvelde, was een brochure : Zijn er Nederlandsche schoolboeken voor het Middelbaar Onderwijs ?

De druk op het episcopaat en op het parlement werd sterker. Voor het Algemeen Nederlands Verbond (ANV) Gent pleitte A. van Waesberghe, op 25 januari 1902, voor onmiddellijke stappen bij de bisschoppen. Prof. De Ceuleneer herhaalde dat voor de Nederduitsche Bond in Antwerpen op 10 maart. De pressie was veel harder dan in 1892 en volgende jaren. Maar de katholieke meerderheid in het parlement bewoog niet. Nog het hele jaar 1903 werd op hetzelfde aambeeld gehamerd, o.m. in de vergaderingen van de Koninklijke Vlaamse Academie te Gent op 24 juni en 5 augustus. Op 20 november 1903 eiste prof. Gustaaf Verriest in de vergadering van Met Tijd en Vlijt de toepassing van de wet op de katholieke colleges. Zijn eis veroorzaakte opschudding. Na heftige discussie nam het parlement het wetsvoorstel-Coremans in behandeling, maar terzelfdertijd werden enorme verdragingsmanoeuvres opgezet. De Bien Public in december 1903 en de Revue Pratique (van het bisdom Brugge) in januari 1904 staken de klassieke constitutionele spaak (van artikel 17 en 23) in het wiel. Het oude argument van de katholieke ministers uit de periode 1870-'78 werd in alle tonen versterkt. De gezaghebbende jezuïet A. Vermeersch publiceerde in maart 1904, juist op het ogenblik dat de middenafdeling van de Kamer het ontwerp in eerste lezing in bespreking bracht : La question flamande. Le droit des belges et la contrainte indirecte. Etude offerte au législateur et au peuple flamand. H.J. Elias noemt dit stuk de meest markante publikatie tegen het wetsvoorstel. De brochure vertolkte niet alleen de mening van het episcopaat, maar ook die van katholieke parle-

mentaire leiders als A. Beernaert, Ch. Woeste en J. de Trooz. De Student poogde in het paasnummer de argumentatie van december 1901 te herhalen en te versterken. Daarenboven organiseerde men de 2de Landdag van het AKVS op 11 april 1904 in Brugge. Mgr. Waffelaert riposteerde, na een vruchteloze tussenkomst van prof. L. Scharpé, met verbodsbepalingen. In dit onderhoud verzekerde de bisschop dat de situatie in het middelbaar onderwijs goed was. Frans van Cauwelaert, verbolgen, repliceerde in het nummer van Ons Leven van 10 mei. Hoe ook Dietsche Warande en Belfort poogde het argument van de ongrondwettelijkheid te ontcrachten in een niet ondertekende bijdrage Is Coremans' voorstel ongrondwettelijk? (1904, p. 274-280, misschien van F. Drijvers?), de Brugse bisschop grendelde elke verdere vernederlandsing bewust af. In de Revue Pratique van mei 1904 verscheen een tweede belangrijk opstel: La langue flamande dans l'enseignement moyen, waarin onverkort vastgehouden werd aan de maatregelen van maart 1890 als het nec plus ultra. Waffelaert bevestigde dit in zijn toespraak tot de directeuren op 14 juli: „... la part faite au flamand dans nos collèges, représente toute ce qu'il est possible de faire". Overigens beschikte de bisschop over een goede spreekbuis in de persoon van de Brugse drukker Karel Beyaert die een traktaatje uitgaf: De strijd voor de moedertaal of het wetsvoorstel-Coremans over het Vlaamsch in het onderwijs. Een woord aan de katholieke strijders (1904). Het was een verwaterde en deviërende argumentatie. Toen dan in november 1904 mgr. Stillemans en kardinaal Goossens zich openlijk verzetten tegen het wetsvoorstel, kon het niet anders, of de parlementaire discussie raakte in een impasse. Alleen

J. BOUDEWYNS
[= Arthur Vermeersch, S. J.]

LA QUESTION FLAMANDE

LES DROITS DES BELGES

ET

LA CONTRAINTE INDIRECTE

Étude offerte au Législateur et au Peuple flamand

« La liberté en tout et pour tous. »
(DE GERLACHE, Congrès national, Discussion de l'art. 17.)

BRUXELLES

J. GOEMAERE, IMPRINEUR DU ROI,
ÉDITEUR.

1904

het ongeduld van de Vlamingen kon nog groeien. Tekenen van nauwelijks bedwongen wrevel zijn het gehele jaar 1905 te vinden. F. Drijvers in *De Student* (1905, nr. 2) en Th. van Tichelen (onder schuilnaam Z. Peeters) in *Dietsche Warande en Belfort* verdedigden het voorstel knap. Dosfel voer op 20 februari te Dendermonde uit tegen de drie bisschoppen. Maar de bijzondere commissie van de Koninklijke Vlaamse Academie, met als drijvende figuur de onverslijtbare G. Segers, moest er toch meer dan anderhalf jaar over doen om zijn tekst *Onze taal in het Middelbaar Onderwijs* gedrukt te krijgen. Ook het Davidsfondscongres te Lier op 4-5 september 1905 liet zijn ongenoegen horen. F. van Cauwelaert betoogde aldaar dat „de ver Vlaamsching, in vorm en in geest, van ons onderwijs, het hoofddoel moet zijn van onze vervlaamschende werkzaamheid”. Op 7 februari 1906 werd het rapport-Van Cauwenbergh bij de Middenafdeling van de Kamer ingediend, en daar verkiezingen voor de deur stonden, was het duidelijk dat geen openbaar debat zou volgen. Overigens werd op diezelfde dag mgr. Mercier aangewezen als opvolger van de inmiddels overleden kardinaal Goossens. Het initiatief zou wel weer toegespeeld worden aan het episcopaat. Het rapport-Van Cauwenbergh verried echter duidelijk hoe weinig de parlementaire arbeid gevorderd was : „Il est nécessaire, et sur ce point l'accord semble être fait, que l'étude du flamand soit rendue obligatoire dans toutes les classes des humanités anciennes et modernes de tous les établissements d'instruction moyen situés dans la partie flamande du pays. Pour cela, le flamand doit être inscrit au programme des études, au même titre que le latin, le grec et les autres branches que la loi énumère (...). L'accord cesse du moment qu'il s'agit de régler l'importance à donner à cette étude, les méthodes à suivre et la preuve à fournir qu'il a été satisfait aux prescriptions légales”. (*Documents Parlementaires, Chambre. Session 1905-'06, n° 74, p. 379*).

f) *De Instructions van augustus 1906.*

Zowel een aantal gunstige maatregelen van mgr. Rutten in de Limburgse colleges - onder invloed van het Davidsfondscongres van Lier - in oktober 1905, als het overlijden van kardinaal Goossens en de benoeming van mgr. Mercier schiepen een klimaat van onverwacht vertrouwen, nu het parlement klem zat. Eerst zorgde Mercier, in april 1906, voor een diplomatieke verklaring waarin het argument van de grondwettelijke vrijheid in zeer algemene en principiële bewoordingen naar voren kwam. Onmiddellijk daarna begon Mercier met zijn collega's overleg te plegen om de taalkwestie in het middelbaar onderwijs definitief te regelen. Dit overleg kon pas in juli vruchtbaar worden. In de eerste plaats wachtte het episcopaat met een zekere angst op de verkiezingsuitslag van 27 mei, omdat de katholieke meerderheid over een aantal punten erg verdeeld was. De tweede reden was te vinden in de prosynodale toespraak van mgr. Wafelaert op 29 mei (gepubliceerd, in het Latijn, in de *Collationes brugenses* van juli), waarin een lange passus voorkwam, waarbij, zonder hem te noemen, de bisschop afrekende met Robrecht de Smet en het Tieltsse college. Deze passus zou in het hele Vlaamse land opschudding verwekken om de ergerlijke laatdunkendheid van de bisschop t.a.v. de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. Men

kan bezwaarlijk aannemen dat Waffelaert bij de voorbereiding van de bisschoppenconferentie toeschietelijk geweest is. Hij zag niet het minste nut in liberaliserende maatregelen.

Op 16 mei 1906 had Hugo Verriest in de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde gepoogd de bisschop vóór te zijn; de coincidentie van dit stoute en sterke stuk met de prosynodale toespraak is al te opvallend. Verriest verdedigde niet alleen Tielt, maar stelde het vraagstuk van de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs opnieuw in volle scherpte (zoals in 1879). Naarmate men de tekst van de bisschoppenconferentie verwachtte, steeg de spanning. Op 30 juli verbaasde prof. G. Verriest (en dat zal wel na afspraak met zijn broer Hugo geweest zijn), bij het eeuwfeest van het Klein Seminarie, zijn toehoorders: de hoogleraar citeerde in vertaling de principeverklaring van het parlementaire rapport-Van Cauwenbergh. Op 31 juli deed Jules Persyn in een brief aan Mercier, in extremis, een beroep op het episcopaat, namens de redactiegroep van Dietsche Warande en Belfort (waar nu ook L. Dosfel toe behoorde).

De Instructions werden in augustus bekend gemaakt. De eerste zin wijst al op de politieke conjunctuur van februari en het regeringsinitiatief van april 1906 (hoewel door de verkiezingen opgeschort). Het document spreekt dan eerst over de onderwaardering van het „Vlaams”. Men kan er de stem van mgr. Rutten in herkennen. Specifiek voor de humaniora betekenen de maatregelen een principiële aanpassing aan de wettelijke vereisten van 1883 en '90. De tekst kan men hier beschouwen als een amalgaam van de maatregelen in Brugge (1890), Mechelen (1892) en Luik (1905). De oorspronkelijke redactie ging zelfs verder in de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs in Vlaanderen, doch door het verzet van de provinciaal der Belgische Jezuitenprovincie, die bezorgd was om de „standing” van zijn colleges te Antwerpen, Gent en Turnhout, werd de uiteindelijke redactie verstrakt. De vierde paragraaf (L'enseignement du flamand à l'université) draagt hoofdzakelijk de sporen van Mercier zelf. Deze passus heeft een ongehoorde polemiek veroorzaakt. Hier gaat het om de vernederlandsing van de universiteit, hoewel het document allereerst bestemd was om de problemen van het middelbaar onderwijs op te lossen. Aan het eind van deze paragraaf staat te lezen: „les raisons, qui nous font repousser l'idée d'une université flamande en Belgique, nous engagent aussi à nous opposer à l'introduction du flamand comme langue unique ou principale dans l'enseignement des humanités”. Het kerkelijke document opende wel de weg naar een loyale aanpassing van het katholiek onderwijs aan de vigerende wetgeving, maar wilde de deur sluiten voor de erkenning van het principe van de voertaal in eigen streek en verder voor de vernederlandsing van de universiteit. Daardoor werden de positieve resultaten verdronken in een zee van kritiek, die het episcopaat, Mercier nog het meest, bitter ontstemde. Daarenboven liet Waffelaert in zijn toespraak tot de directeuren op 10 oktober 1906, zowel als door het laattijdig publiceren van de Instructions (in de Revue Pratique van januari 1907, na zijn toespraak) blijken dat hij geen haast had. De verwijdering van R. de Smet uit Tielt, in oktober 1906,

kon door ingewijden zelfs gezien worden als bot onbegrip voor de door Mercier nieuw geschapen mogelijkheden.

Mercier heeft deze Instructions van februari 1907 af aangegrepen om in het aartsbisdom humaniorareform en vernederlandsing geleidelijk door te voeren, waarbij priesters als Muyltermans, Bols, Drijvers, Spaeninx en De Boeck steun kregen. Dat dit toch niet zonder wrijvingen ging, bewijzen de Vliebergh-leergangen, die van augustus 1907 af in Leuven georganiseerd werden en bedoeld waren om de Vlaamse leraren bij het middelbaar onderwijs grondiger te scholen.

g) *De wet Franck-Segers van 1910.*

Men kan de wet van 12 mei 1910 beschouwen als een resultaat dat op langere termijn bevochten was, nl. het eindpunt van ruim een kwart eeuw durende strijd voor de vervollediging van de wet van 1883. Het parlement had er 27 jaar voor nodig om het gehele middelbaar onderwijs een minimale voorziening in de Nederlandse taal te bezorgen. Aan de andere kant is de wet van 1910 de vrucht van een versnellende ontwikkeling sedert de benoeming van mgr. Mercier.

Het wetsvoorstel werd op initiatief van minister J. de Trooz op 23 april 1906 weer in bespreking gebracht (zij het dan een maand voor de verkiezingen). Doch het debat over de al of niet grondwettelijkheid hield niet op: de polemiek Vermeersch-Van de Perre duurde het gehele jaar 1907. Minister de Trooz, die op 1 mei 1907 regeringsleider geworden was, verzocht 16 dagen later de Kamer het voorstel in behandeling te nemen. De actie van A. van de Perre om het franskiljonse, conservatieve argument te ontkrachten verdubbelde, niet zonder wrevel te verwekken bij Maria Belpaire. Zijn manifest van 16 juni veroorzaakte een twee maanden durende briefwisseling met pater J. Verest s.j. Op 7 juli schreef deze laatste: „Wij verzetten ons in naam van de godsdienst alleen tegen uw pogen om, onder voorwendsel van dit recht (d.i. recht op moedertaal), ons recht te verkrachten en onze vrije colleges aan de willekeur van de staat bloot te stellen... gij wilt een wet die de katholieke colleges onder de dwang brengt van de neutrale staat”. Dit is een zuiver specimen van de ultramontaanse thesis, reeds sedert 1870 verdedigd en in 1904 door Vermeersch, Waffelaert en Stillemans herhaald. Het antwoord van Van de Perre was prompt en profetisch: „... dat vroeg of laat zal getreurd worden, daar twijfelen wij evenmin aan, en wel vooral door degenen die in naam van de godsdienst het natuurlijke recht van een volk om door zijn moedertaal onderwezen te worden, zullen verkracht hebben”. Na de tweede lezing in de Kamer werd op 10 juli de tekst verzonden naar een speciale commissie ad hoc. Het voorstel kwam pas in januari 1909 weer aan de orde, en nu voor het laatst. De slepende onderhandelingen over de Kongo-affaire in 1908 en misschien ook de uiterst lastige kabinetswisseling na de dood van minister de Trooz hadden dit laatste afstel beïnvloed. Nu echter sedert 24 februari 1908 Fr. Schollaert titularis was van Binnenlandse Zaken, kon met Mercier verder gepraat worden. Eind februari was J. Bols bij de kardinaal op audiëntie en hengelde er naar de betekenis van de Instructions. Mercier liet zich daarbij een zin ontvallen die aantoonde dat hij oog had voor de Vlaamse realiteit: „... les humanistes

actuels ne sont pas encore prêts à suivre avec fruit des cours universitaires flamands". Hij hoopte dat leraren als Spaeninx en Walgrave zich aan het hoofd van de V.B. zouden plaatsen. Mercier voelde blijkbaar dat de losgebarsten energie van 1907 alleen maar sterker werd. Het opstel van F. Drijvers in *De Student*, Pasen 1908, was een regelrechte dreiging; de open brief van 16 april van A. van de Perre aan de vicaris-generaal E. van Roey olie op het vuur; de kritiek van G. Segers in de *Academie*, op 5 augustus, een bevestiging. Ook W. de Vreese daagde J. Muyltermans uit, op de vergadering van 21 oktober, te bewijzen dat de maatregelen van Mercier (1906) geen ijdele wind waren. De kardinaal voelde een sterke tegenstand en kwam op de kwestie terug in de vergadering van de directeuren, 12 november. *Ons Recht* (29 november) gaf een interpretatie in de zin van het onderhoud met J. Bols. Maar M. Basse (I, p. 136) schreef dat de kardinaal bij deze aangelegenheid de posities van augustus 1906 verstrakte. Het Vlaamse land was verdeeld. Sommigen hechtten aan de interpretaties van Mercier uit 1908 groot belang. Andere, zoals L. Dosfel in zijn opstel *Levensgrootheid in de Vlaamsche Vlagge*, behielden op zijn minst een geërgerd wantrouwen.

De bijzondere parlementaire commissie ging nochtans in januari 1909 uit van de basistekst, opgesteld door L. Franck, doch daar er meer voorstellen ingediend werden (o.a. het Waalse van Mabile), verzocht men hem op 24 maart alle teksten te coördineren. Dat gaf aan Vlamingen als Dosfel en Van de Perre, Drijvers en Lebon e.a., de indruk dat men opnieuw naar de ijskast ging. De ontgoocheling zou zich ontladen in belangrijke gebeurtenissen, temeer, toen de commissie zich op 13 mei vastbeet op het tweede gedeelte van de gecoördineerde tekst. Met staking van stemmen ging de conformiteit aan de wettelijke bepalingen van 1883 verloren. Katholieke parlamentsleden hadden dus negatief gestemd. Dosfel trok reeds op 9 mei 1909 van leer in de Katholieke Vlaamsche Landsbond, n.a.v. het 75-jarig jubileum van de Katholieke Universiteit van Leuven. Hij kritiseerde de katholieke partij fel. Na hem hekelde Nuyens het antisociale, antiwetenschappelijke en antipedagogische karakter van het onderwijs in een vreemde taal. Medio mei kwam Van de Perre klaar met een uiterst scherp pamflet: *Coremans' wet en H.H. de Bisschoppen van België*, waarvoor M.E. Belpaire en Fr. van Cauwelaert enigszins terugschrokken. Het vertoog-schrift, dat door M.E. Belpaire wel, maar door Van Cauwelaert niet ondertekend werd, haalde 113 opzienbarende handtekeningen. De commissie probeerde andermaal op 17 juni een vergelijk op te stellen; het middelbaar onderwijs moest tenminste 8 uren per week onderrecht geven in het Nederlands. Hoewel de commissie dit vergelijk eenparig goedkeurde, bleven de bisschoppen van Brugge en Gent zich ertegen verzetten. Zij herhaalden hun standpunt van november 1904. Een belangrijke fractie van het episcopaat deed, alsof de Instructions en de moderatie van Mercier in 1908 geen nieuwe wegen geopend hadden. De *Bien Public* steunde hen daarin. Mede daardoor verschenen er in *Dietsche Warande* en *Belfort*, juli 1909 (Belpaire), en *De Student*, augustus 1909 (Drijvers), scherpe artikelen. Deze agresieve stemming tegen het episcopaat en de kathol-

lieke partij m.b.t. het middelbaar onderwijs ontlaadde zich nog tweemaal, eerst op de Rodenbachfeesten in Roeselare op 21-23 augustus, vervolgens op het Congres van Mechelen 23-26 september 1909 (het zgn. Vlaams incident, waarin Dosfel, Muyldermans, Lebon, Van Dieren, Van de Perre en pater De Vos een rol gespeeld hebben). De motie die Dosfel naar voren bracht op de sectievergadering Onderwijs in de namiddag van 23 september, bevatte in punt I de eis van het Nederlands als voertaal en in punt IV de eis van een grondige zuivering van de situatie in de meisjesinstituten. Het bureau van het Congres hield zich op de vlakte door een nietszeggende „wens” op te nemen, vager dan de principeverklaring van het rapport-Van Cauwenbergh (februari 1906). In het voorbijgaan werd het constitutionele argument à la Vermeersch-Verest toch ter sprake gebracht. Ch. Woeste, die de vergadering voorzat, noteerde in zijn Mémoires (II, p. 355): „... il apparut aux yeux de tous que la question flamande devenait un point noir...”. De Vlaamse publieke opinie van mei-september 1909 heeft de doorslag gegeven. Bij de opening van de parlementaire sessie in november was aan de uiteindelijke behandeling niet verder te ontkomen. De regering bracht bij monde van Fr. Schollaert, in februari 1910, de gecoördineerde tekst Franck-Segers in bespreking. De Kamer stemde op 22 april, de Senaat op 5 mei. De tekst werd wet op 12 mei, net voor de gedeeltelijke verkiezingen van

COREMANS' WET

EN

**Hunne Hoogwaardigheden de Bisschoppen
van België.**

VERTOOGSCHRIFT

ter overweging gestuurd aan de Heeren Ministers,
aan de
Katholieke Senators en Volksvertegenwoordigers
en aan de
Hoogere Geestelijke Overheid.

*Dit vlugschrift is gezonden aan de heeren Senators en
Volksvertegenwoordigers, aan al de priesters van het Vlaam-
sche land, waar het overal zal verspreid worden.*

ANTWERPEN.

Drukk. K. DIRIX-VAN RIET, MUIZENSTRAAT 19 EN ONDERWIJSSTRAAT 8.

1909.

22 mei. Het was de eerste grote wet door de nieuwe koning, Albert I, ondertekend.

De wet van 1910 completeerde die van 1883. Ze heeft het langdurige en hardnekkige confessionele verzet gebroken. En toch was ze slechts een stap in de goede richting. Dit slopende gevecht had bij allen die in het middelbaar onderwijs een leidende taak hadden, te weinig tijd en inzicht overgelaten voor de innerlijke reform van de humaniora. De pogingen van Waffelaert in 1896 en Mercier in 1907 in het vrij onderwijs, en van de officiële commissies die in het rijksonderwijs sedert 1875 eindeloos hun bestaan rekten, waren niet verdragend genoeg. Aan de andere kant was de beslissing van 12 mei 1910 onomkeerbaar. De tekorten zouden vanzelf, over de Wereldoorlog heen, naar de definitieve regeling van 1932 leiden.

6. DE HUMANIORAREFORMBEWEGING, VAN VLAAMS STANDPUNT GEZIEN.

De theresiaanse hervormingen van 1770 bleven bijna een eeuw sluimeren. De politieke en constitutionele wisselingen van 1789 en 1830 veroorzaakten een soort van lethargie. Het officieel middelbaar onderwijs werd na de Belgische revolutie verwaarloosd en de vrije colleges werden door bisschoppen als Sterckx, Van Bommel en Málou tot grote bloei en expansie gebracht. Doch gelijk welk instituut voor middelbaar onderwijs was overgeleverd aan de verfransingsdruk. In de wetten van 1850, '83 en 1910 poogde men daarom een tegendruk te verwekken, maar men bleef opgesloten in de vrij smalle ruimte van het lessenrooster en de uurregeling. De humaniorabeweging van 1850 en 1914 heeft echter de idee van de eigen nationale taal als voertaal, cultureel en sociaal, van onderwijs en opvoeding doen rijpen.

Het wetsvoorstel Rogier van 1832, zowel als een aantal troonredes van Leopold I, en het eerste grote nationale rapport over de situatie van het middelbaar onderwijs (eveneens op naam van Rogier), gedateerd 20 juni 1849, droegen reeds de kiem van een pedagogische bezorgdheid. Nieuwe ideeën over de rol van de moedertaal waaiden zowel van Duitsland als van Frankrijk uit ons land binnen.

De organen voor een humaniorareform werden door de wet van 1850 geschapen; ze voorzag in het optreden van een Conseil de perfectionnement de l'enseignement moyen en een inspectiekader. De Waal J. Gantrelle werd in 1854 inspecteur-generaal en gaf reeds in 1861 een rapport over het middelbaar onderwijs in Duitsland. Uit het Waalse instituut in Nijvel vertrokken weldra een aantal studies die de Duitse opvatting over de verbinding tussen nationale taal en klassieke vorming, die op J.F. Herder en W. von Humboldt terugging, bekend maakten. P. Lebrocquy, aldaar sinds 1851 werkzaam, publiceerde het jaar daarna: *De l'enseignement des Langues*, terwijl F. Baguet in mei 1853, juli '54 en juni '55 een reeks opstellen in het licht gaf waarin de verhouding tussen moedertaal en klassieke vorming indringend bestudeerd werd. Men is maar al te geneigd het dichterblijvende programma van Guido Gezelle in Roeselare, 1858, daaraan te toetsen.

Verder dan een principiële verklaring kwam men niet, tenzij dat de praktijk in de Waalse colleges en athenea, die veruit in de meerderheid waren, hun de voorsprong op het Vlaamse land stelselmatig deed behouden. In de vrije instituten werd het hu-

manioraprogramma zo goed als bevroren. De eigenlijke reform moest nog beginnen. Ze kan in twee grote bewegingen gesitueerd worden : de eerste start onder een strikt vrijzinnige conjunctuur in 1879; de tweede golf omstreeks de eeuwwisseling en onderbroken door de Eerste Wereldoorlog.

a) Het vrijzinnig initiatief (1879-'82).

Op 5 maart installeerde minister P. van Humbeek de hervormingscommissie voor het middelbaar onderwijs. Ze werd, op 15 april volledig samengesteld, de commissie van de XVII genoemd. Julius Sabbe en Leo Vanderkindere waren de enige Vlaamsgezinde leden.

In deze commissie deed Sabbe, reeds 18 april 1879, het voorstel om de taalkwestie behoorlijk te regelen. Dit voorstel is het officiële uitgangspunt van de wet van 1883 geworden (vgl. hierboven). De commissie kwam op 29 november klaar met haar rapport; het werd door het ministerie begin 1880 uitgegeven. Bijna een decennium lang zou de onderwijswetgeving voor het middelbaar onderwijs op dit rapport teruggaan. Ten gevolge daarvan kwamen twee opgaven bloot te liggen : op de eerste plaats een bijschaven van de humaniora, rekening houdend met de nieuwe eisen van het industriële tijdperk, waarbij initiatie in de positiefwetenschappelijke wereld dringend nodig was, in de tweede plaats een ruimere aandacht voor de moderne talen. De wet van 15 juni 1883 betekende op specifiek Vlaams gebied een vrij ernstige nederlaag. Uit de eerste reformpoging was de sociaal-pedagogische eis van de (Nederlandse) voertaal deerlijk verminkt. De afslachting van het amendement-Coremans van 7 april moet in deze bredere context gezien worden. Het elan van Van Humbeek leek hierbij eveneens gebroken. De eis tot minimale taalregeling vond wel zijn weg naar de wet van 1883. Het kabinet verloor echter zijn adem op reformgebied. Het hielp niet dat L. Vanderkindere herhaalde malen pleitte voor een algehele reformaanpak. Het hele land was nu ondergedompeld in de verhitte sfeer van pro en contra Coremans. Daarenboven liep de liberale legislatuur naar haar einde. Van reform was voorlopig geen sprake meer.

b) Een slap katholiek antwoord, 1885-1900.

Na de stembuszege van 10 juni 1884 kwam 6 dagen later V. Jacobs in het kabinet-Malou op de post van Binnenlandse Zaken (na de betreuenswaardige afschaffing van het ministerie van Onderwijs). De hoop op een doorgedreven Vlaamse reform in het middelbaar onderwijs verdween, toen bij de reconstructie van de regering op 26 oktober deze post overging in de handen van J.J. Thonissen, die op dat punt conservatief dacht. De katholieke regering remde duidelijk het liberale elan van 1878-'84 af, zowel op het gebied van de loyale uitvoering van de wettelijke beschikkingen van 1883, als op het gebied van de humaniorareform, waarbij het programma de Lavelleye-Vanderkindere, reeds gehavend door de wet van 1881 en de daaropvolgende Koninklijke Besluiten, conservatieve weerstanden opriep.

Als sluitstuk van het beleid van J.J. Thonissen kan men het Koninklijk Besluit van 31 augustus beschouwen over de reorganisatie van het studieprogramma in de athenea, en een tweede besluit, van dezelfde datum, over de Vlaamse middelbare normaalleergangen. Thonissen werd op 24 oktober opgevolgd door De Volder, maar het politieke be-

leid van de katholieke partij zou in jaren niet meer veranderen, zeker niet toen 6 november 1890 E. Mélot titularis van Binnenlandse Zaken werd (daarna de Burlet, 2 maart 1891). Pas met Schollaert (25 mei 1895) kon men iets verwachten. De humaniorareform bleef echter een Franstalige aangelegenheid.

c) De hervorming van mgr. Waffelaert, 1896.

Op 18 september 1896 kondigde de Brugse bisschop voor zijn eigen colleges een pedagogische en didactische hervorming af. Hij zelf zag de reform als een versterkt behoud van de klassieke literaire vorming, in de lijn van wat de professoren Wagener en Roersch in de officiële Conseil de Perfectionnement in 1887 voorstonden. Bij de bisschop zat ook de bedoeling voor, zo ver als mogelijk, de colleges aan te passen aan de wetten van 1890 en '91, die de homologatie van de diploma's regelden. Op twee punten wilden zijn naaste medewerkers, de hoofdinspecteur H. Rommel (1896-1913) en de principaal van Tielt, J. de Berdt (1892-1906), verder gaan: zij voelden wel de behoefte om het humanioraprogramma bij de eisen van de tijd aan te passen en kanunnik Rommel was in principe overtuigd van het gewenste van het Nederlands als (pedagogische) voertaal. Op beide vlakken remde de bisschop koppig af. Zijn aartsconservatieve houding (ook, hoewel niet vooral, op sociaal gebied) deden hem de colleges zien als bijzonder te beschermen infrastructuur voor de gevestigde (Franstalige) orde, getuige sommige van zijn jaarlijkse Allocutions tot de directeuren, zo die van 5 juli 1896, 14 juli 1904 en 10 oktober 1906. Bovendien was hij een geducht tegenstander van het amendement-Coremans. Hij beschouwde de maatregelen van mgr. Faict van maart 1890 en nog door mgr. De Brabander in juli 1894 bevestigd, als de alleruiterste grens van de toegeving.

Toch ging deze reformbeweging op een gelukkige intuïtie terug. Het Mechelse Congres van 8 september 1891 hoorde een aantal interventies die pleitten voor aanpassing van het middelbaar onderwijs, o.a. van de professoren de Harlez en Mercier, kanunnik Féron (bisdome Doornik). Rector Abbe-loos ging zo ver het Duits als cultuurtaal en geëigend instrument voor wetenschappelijke vorming aan de colleges aan te bevelen. In november 1895 verzamelde Waffelaert de rapporten van de directeuren. De positieve voorstellen van Rommel en De Berdt wezen naar prof. Fr. Collard van Leuven en kanunnik Féron van Doornik. Deze Waalse autoriteiten waren de grondpeilers van de Brugse reform. Uniek voor Vlaanderen werd de in oktober 1896 opgerichte *Revue Pratique de l'enseignement* (à l'usage des établissements d'éducation du diocèse de Bruges).

Dit diocesaan tijdschrift, dat bekendheid en invloed had tot ver buiten de grenzen van het bisdom Brugge, vertoonde alle schakeringen m.b.t. de humaniorareform, resp. de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. Behalve het officiële stellingnemen tegen het wetsvoorstel-Coremans, met als hoogtepunt het jaar 1904, is er ook de gestage arbeid van kanunnik Rommel om binnen de smalle grenzen van de diocesane regeling het Nederlands zo goed mogelijk te verzorgen.

De Brugse reform heeft overigens ook Mercier geïnspireerd. Toen hij aartsbisschop geworden was, lichtte hij gedeeltelijk de hypotheek die op het vrij

middelbaar onderwijs rustte, ontstaan door een kwarteeuw weigering zich aan de wet van 1883 aan te passen. In de jaren 1907-'10 volgde hij het pedagogisch-didactisch voorbeeld van Waffelaert. De diocesane inspanningen van Brugge (1896) en Mechelen (1907) hebben zelf bevruchtend gewerkt op de officiële reformbeweging, die na 1900 opleefde.

Revue pratique

DE

l'Enseignement

A L'USAGE DES ÉTABLISSEMENTS D'ÉDUCATION

du Diocèse de Bruges.

TOME IV.

1e Livraison, Octobre 1899.

ANNÉE SCOLAIRE 1899-1900

BRUGES,

G. DE HAENE, IMPRIMEUR DE L'ÉVÊCHÉ, RUE NOTRE-DAME.
1899.

d) De officiële relance, 1900-'14.

Op 19 mei 1900 stuurde minister de Trooz (sinds 5 augustus 1899 in het kabinet-de Smet de Nayer) een circulaire om een nieuwe hervorming van het studieprogramma van de koninklijke athenea aan te kondigen. Men wilde de haastigheid en onvolkomenheid van 1887 wegwerken, nu de tendens tot modernisering steeds sterker doorwerkte.

Het initiatief van minister de Trooz was eigenlijk een consultatie van de basis. Deze consultatie was goed bedoeld, ze zou echter omslachtig en langdurig zijn.

Bij Koninklijk Besluit van 19 februari 1906 werd een nieuwe reformcommissie samengesteld van 54 leden, waarvan de belangrijkste waren: Collard, Colinet, De Ceuleneer, Féron, Goemans, Mansion, Muyltermans, Roegiers. De Vlaamse aanwezigheid was deze keer zeker versterkt.

Het reformgesprek kwam echter pas voorgoed tot nieuw leven, nadat het katholieke middelbaar onderwijs in Bonne-Espérance, september 1911, zijn

eerste grote congres hield, vol beloften voor de Vlaamse colleges.

VERSLAG DER WERKZAAMHEDEN

OP DEN

LANDDAG

VAN HET

Vrij Middelbaar Onderwijs van België

GEHOUDEN

te BONNE-ESPERANCE den 11, 12, 13 September 1911

Eerste deel. Algemeene Vergaderingen — Afdelingen I-VII

JULES DE MEESTER

Drukker-uitgever

ROUSSELARE

Dit congres schudde het gehele katholieke middelbaar onderwijs wakker. Er ontstond een overkoepelend orgaan en van 1912 af verscheen het tijdschrift *Nova et Vetera*. Het overwicht van deze organisatie en redactie bleef Waals, maar de bres die op Vlaams gebied geschoten was, reikte zo wijd dat er geen ommekeer meer mogelijk was. In *Bonne-Espérance* werd de weg geopend naar de wet van 1932.

Het katholiek middelbaar onderwijs hechtte zich vast aan het rapport van L. Goemans in de officiële reformcommissie (gepubliceerd in 1911), maar zorgde tevens door de pedagogische arbeid van de jezuiten Bauwens en Stracke (Aalst) en A. Geerebaert (vgl. *Philologische verzameling voor het middelbaar onderwijs*, voorjaar 1914) voor een stevige Vlaamse onderbouw.

De officiële commissie die in februari 1906 begonnen was, beëindigde haar werkzaamheden in april 1914. Tot uitvoering is het niet meer gekomen. Het reformvraagstuk was gesteld en heeft van 1880 tot 1914 in grote mate aan een hard conservatief tegenoffensief het hoofd moeten bieden. Juist in die tijd rijpte, al te langzaam, de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. Deze vernederlandsing was echter onlosmakelijk verbonden met de gehele reformbeweging.

Bonne-Espérance bestreek uitsluitend het jongensonderwijs. Na Dosfels klacht in 1909 over de meis-

jesinstituten begon er toch iets te veranderen. De actie van Maria Belpaire, het tijdschrift *De Lelie* (september 1909), Henriette Haeck (zuster Maria-Jozefa van het H. Graf te Turnhout), het ontluiken van een Vlaamse meisjesbeweging (Gabrielle van Caeneghem, Angela Thysmans e.a.), de vraag naar de doorstroming van meisjesstudenten naar de universiteit (niet zonder heel wat conservatieve reacties), dat alles was een begin. Priesters als Maurits van Caeneghem (Klein Seminarie, Sint-Niklaas), Cyriel Verschaeve, Honoré Maes en later Albriek Beeuwaert hebben zich voor deze meisjesbeweging en de vernederlandsing van de meisjesinstituten geheel ingezet. De meisjesbeweging haalde reeds in 1913 een hoogtepunt. Maar de weg naar vernederlandsing en Nederlandse cultuur was nog lang, getuige het opstel van Ligtenberg in *Dietsche Warande en Belfort* (december 1912).

7. VAN 1910 TOT DE WET VAN 1932.

Parallel met de idee van de moedertaal als voertaal van het onderwijs, in het bijzonder van het middelbaar onderwijs als sleutel van de gehele onderwijsstructuur, ontwikkelde zich in België het territorialiteits- of regionaliteitsprincipe: streektaal als voertaal van het voortgezet onderwijs. De verstraking van de Vlaamse eisen in de jaren 1920 heeft dit principe opgenomen en doorgedrukt.

Pas in de tweede plaats dient de academische vraag beslecht te worden, of de wet van 14 juli 1932 de definitieve opmars betekende naar de volledige vernederlandsing van het onderwijs in Vlaanderen (H.J. Elias), dan wel of de wet er pas kon komen na de capitulatie van de tweede regering-Jaspar (22 november 1927 - 21 mei 1931) voor de plotse opkomst van het nationalisme én het socialistische Compromis des Belges van 1929 (L. Wils). Toch is er tussen de wet van 12 mei 1910 en de van 1932 een, door de Eerste Wereldoorlog nauwelijks onderbroken, evolutie waar te nemen, al wijst L. Wils er terecht op dat de jaren 1918-'28, ondanks het nauwelijks bedwongen ongeduld van de nationalisten, een versnelling te zien geven. Meer zelfs, de Vlaamse overwinning van 1932 is het eindpunt van een eeuw strijd om het middelbaar onderwijs aan de sociale en culturele verfransingsdruk te onttrekken. De liberale franskiljons, gesterkt door een verklaarbare anti-Vlaamse hetze van na 11 november 1918, hebben in de strijd voor het behoud van Franstalige secties in Vlaamse athenea, een overwinning behaald. De wet van 1963 zal dit laatste restant wegvagen.

a) Het blijvend ongenoegen, 1910-'14.

Nauwelijks een maand na het aannemen van de wet van 12 mei 1910, die voor het officieel onderwijs een consolidatie van de wet van 1883 betekende, en voor het vrij onderwijs de weg naar de Instructions van 1906 slechts verbreedde naar een geleidelijke gelijkstelling, schreef de collegeleraar A. de Boeck in *Hooger Leven* van 11 juni 1910, een bitter commentaar: „... Het vrij middelbaar onderwijs gaat mank aan de volstreekte ontoereikendheid van het taalonderwijs op zichzelf. De taal wordt er niet voldoende bestudeerd... De taal immers is voor elk mensch allereerst een werktuig dat hem ten allen tijde moet dienstig zijn om denkbeelden mede te delen en denkbeelden aan te werven...”.

Het besef groeide vrij snel dat de wet van 1910 de deur naar de Nederlandse voertaal in het M.O. nog

belemmerde. In *De Blauwvoet* (mei) en *De Student* (augustus) bleek dit ongenoegen. Ook op de landdag van het AKVS te Sint-Niklaas, 22 augustus 1910, pleitte dom L. Janssens, theoloog in Rome, doch ook een goede bekende van kardinaal Mercier, voor een totale vernederlandsing van het onderwijs van laag tot hoog. Een andere bekende van Mercier, M. Defourny, liet in de *Revue Sociale Catholique* de zelfde stem klinken : de voertaalkwestie is een essentiële en sociale eis voor het gehele Vlaamse volk.

Politici als A. vande Vyvere dachten vrij optimistisch dat het hek reeds van de dam was; in *Hooger Leven* (1910, nr. 18) schreef hij : „Nu dat de Vlaamsche wet op 't middelbaar onderwijs gestemd is in de Kamer van volksvertegenwoordigers, - nu verwachten de Vlamingen de kroon op het werk, door de vervlaamsching van 't hooger onderwijs”. Na de verkiezingen van 22 mei 1910 was de katholieke meerderheid in de Kamer tot 6 geslonken. Toch verscherpte de Katholieke Vlaamsche Landsbond zijn aandacht en vroeg voor het middelbaar onderwijs de progressieve uitbreiding van de wet van 1883 op grond van het principe moedertaalvoertaal. Een bredere opzet had een verslag van L. de Raet onder de titel *De Vlamingen over de nieuwe regering*, in juli 1910 aan de koning overhandigd. Het verslag was in een commissie waarvan M. Rooses de leiding had, tot stand gekomen. De passus over het middelbaar onderwijs geeft zeer duidelijk het ongenoegen weer : „De stipte toepassing van de wet van 1883 en van de pas aangenomen wet op het bijzonder onderwijs. De uitbreiding „mettertijd” van het principe Nederlandsch als voertaal, met aansporing van de bijzondere inrichtingen tot het volgen van deze onderwijsmethode. ... We hadden de wet van 1883. Haar doel was verkeerd. Zij moest aan de gegoede standen een degelijke kennis van het Nederlandsch bijbrengen. Het doel van het middelbaar onderwijs is een ander en het Nederlandsch zou daarom de voertaal moeten zijn van de voornaamste leervakken...”. Deze formulering van 1910 m.b.t. het middelbaar onderwijs is scherper en vollediger dan het enkele jaren oudere Vlaamsch Programma (z. aldaar) van het Antwerpse ANV in 1906. Ze is de zuivere voorloper van de inzichten van de wet van 1932.

Op 5 augustus 1910 betrok F. Schollaert het departement van Kunsten en Wetenschappen, maar reeds op 8 juni van het volgend jaar kwam zijn door conservatieven afgedwongen ontslag. Hij had nog net de tijd gehad om op 14 maart 1911 een wetsontwerp op het lager onderwijs in te dienen. Dit ontwerp werd tien dagen later gevolgd door het van zes handtekeningen voorziene wetsvoorstel over de vernederlandsing van Gent (o.a. L. Franck, E. Anseele en F. van Cauwelaert). Het was alsof het gehele onderwijs van laag tot hoog aangepakt zou worden.

In de nieuwe regering-Ch. de Broqueville kreeg Pr. Pouillet het departement van Kunsten en Wetenschappen. Maar de verdragingsmanoeuvres tegen elke wettelijke vernederlandsing, waar dan ook, doorkruist door ontijdige klerikaal-antiklerikale tegenstellingen, begonnen in het najaar. Mgr. Waffelaert liet een waarschuwende stem horen op het 17de congres van de Volksbond, 24 september 1911 te Kortrijk, waarbij de ultramontaanse visie op kerk en politiek (resp. maatschappij) nog eens door-

geduwd werd. De Brugse bisschop had daarbij zowel de kwestie Gent als het middelbaar onderwijs op het oog. En dat terwijl het congres van Bonne-Espérance, in diezelfde maand, een aantal optimistische perspectieven opende!

Het was alsof de trein voor het middelbaar onderwijs tot stilstand kwam. Th. Spaeninx kwam nog eens voor het voetlicht op het 32ste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres te Antwerpen in 1912, waar hij over het ABN en de bisschoppelijke colleges sprak. Handig wist Spaeninx de positieve resultaten van de Instructions en de politiek van Mercier in het aartsbisdom uit te spelen tegen de gebrekkige toepassing van de wetten van 1883 en 1910. Alleen F. van Cauwelaert sloeg de resultaten van beide wetten hoger aan in Naar de toekomst, een opstel in de eerste uitgave van Vlaanderen door de eeuwen heen (1913). Kritische geluiden bleven te horen, b.v. in Excelsior (I, 1913-'14) en in Hooger Leven (25 april 1914): Het Nederlandsch op de bisschoppelijke inrichtingen voor M.O. in Vlaamsch België.

Terwijl het parlement zich verloor in langdurige debatten over het lager onderwijs (Poulet) en de legerhervorming (De Broqueville), rijpten de ideeën over de humaniorareform verder. Op de vergadering van de Commissie van 9 maart 1914 werd de veroordeling van het 19de-eeuwse taalsysteem in het middelbaar onderwijs uitgesproken door een Waals lid: „J'estime que le bilinguisme obligatoire sera fatal à notre enseignement officiel". Geleidelijk aan groeide in Wallonië de idee van een gezonde eentaligheid als basis van het middelbaar onderwijs (weg, reeds door G. Kurth aangewezen). Hoewel de oudere Muyltermans deze belangrijke verschuiving in 1914 nog wel zag, kon hij er persoonlijk niet meer achter staan: Onze taal en de Commission de Réforme de l'Enseignement moyen (mededeling in de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde).

b) De schaduw van de Eerste Wereldoorlog over het Vlaamse middelbaar onderwijs.

Zowel de parlementaire arbeid m.b.t. een eventuele aanpassing van de wet van 12 mei 1910 als de voorstellen van de reformcommissie werden door het uitbreken van de oorlog onuitvoerbaar. Juridisch stak daarenboven de Belgische taalwetgeving onder Duits bezettingsregime vast in de Conventie van Den Haag (1907), een standpunt dat zowel door kardinaal Mercier als door de regering in Le Havre excessief strak aangehouden werd. Dit betekent echter niet dat de Vlaamse problematiek rondom het middelbaar onderwijs niet verder rijpte, integendeel.

Het activisme heeft gepoogd de taalwetgeving verder te ontwikkelen. Reeds in de verklaring van Jong-Vlaanderen van J.D. Domela Nieuwenhuis (27 oktober 1914) lezen we in punt 2, althans volgens de versie van Wullus-Rudiger: „het Vlaamsch wordt opgelegd als voertaal in gansch het onderwijs, met in het middelbaar onderwijs het Duitsch als tweede taal". Bij M. Basse, A.W. Willemsen, H.J. Elias en L. Wils is dit punt gereduceerd tot: „De heerschende taal... zij uitsluitend de Nederlandsche in regering, rechtspraak en onderwijs". Van 20 april 1915 af werden pogingen ondernomen, eerst door Frans Reinhard, daarna door Richard de Cneudt, om de taaltoestanden in het Brussels lager onderwijs te verbeteren volgens de wet van

19 mei 1914 (P. Pouillet). Dit leidde tot het uitvoeringsbesluit van 25 februari 1916. Op analoge wijze wilde men de kwestie van het middelbaar onderwijs regelen, juist omdat de wet van 12 mei 1910 zonder uitvoeringsbesluiten gebleven was. De eerste maatregel van die aard werd genomen op 27 mei 1916. Bij de splitsing van het ministerie van Kunsten en Wetenschappen, op 25 oktober, kreeg H. Meert de algemene directie van het middelbaar onderwijs. Er was echter geen kans dat de athenea, en nog minder de vrije instituten, aan enige richtlijn gevolg zouden geven. De opening van de von Bissing-universiteit in Gent, waarbij rector Hoffmann en (een jaar later in zijn *Activistisch Verweerschrift*) L. Dosfel een aantal bittere woorden spendeerden aan de bisschoppelijke Instructions, veroorzaakte bij de laatste-jaarsstudenten van de humaniora een gewetensconflict en gepassioneerde discussies in de vakantiebonden, maar de morele druk van Waffelaert en Mercier op het docentenkorps was zo groot, dat slechts een beperkt aantal jongeren de kans grepen.

In zijn brieven aan de collegedirecteuren en de dekens van het aartsbisdom (zo op 21 mei en 7 juni 1915) probeerde Mercier de middelbare-schooljeugd te binden aan de basisprincipes die hij had uiteengezet in zijn herderlijke brief *Patriotisme et Endurance*, 25 december 1914. Typisch in dit verband is ook zijn toespraak tot de directeuren n.a.v. de administratieve scheiding, door von Bissing uitgeroepen, medio juni 1917, wat aanleiding gaf tot een hoog oplaaierende politiek-religieuze twist tussen de kardinaal en de bezetter. Voor zover er enig leven van de AKVS-bonden naspeurbaar is, blijken de meeste de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs niet van de activisten of van de Duitsers te aanvaarden. Wel bleven de radicale eisen gehandhaafd, zo door A. van Neck, in *De Goedendag* (1918): Wij eischen de vervlaamsching van het middelbaar onderwijs. Totaal. Onmiddellijk.

Leo Picard schreef in 1916: „De taalkwestie behoort men niet op zichzelf te beschouwen, maar in verband met de heele sociale samenhang van het Vlaamsche volk”. De behoeften van het middelbaar onderwijs waren breder geworden dan enkele uitvoeringsbesluiten tijdens de oorlog. Symptomatisch was echter wel, dat de eerste regering-Delacroix, gevormd op 21 november 1918, zelf onmiddellijk doorging met uitvoeringsbesluiten op 21 december 1918 en 3 februari 1919. L. Wils tekent daarbij aan: „Blijkbaar ging het moeilijk om die van Von Bissing zonder meer af te schaffen en opnieuw de uitvoering te weigeren”. Inderdaad, na een kortstondige heropflakking, van Waalse zijde vooral, van de humaniorareformproblematiek, zou de brede stroom van de algehele vernederlandsing weer vloeien.

c) Een nieuw Waals offensief, 1920-'25.

De regeringsmaatregelen van 1919 wezen erop, dat een politieke regeling ter uitvoering van de wet van 12 mei 1910 achterhaald zou worden door de eisen die niet alleen van Vlaamse zijde gesteld werden m.b.t. het territorialiteitsprincipe. In de zomer van dat jaar werd natuurlijk en tegelijkertijd de discussie over de reform hervat. Dietsche Warendende en Belfort van juli beval „bij de vervlaamsching onzer humaniora met den meesten aandrang” zowel de uitgaven van A. Geerebaert (ook bezorgd

door J. de Meester, Roeselare) als die van het Klein Seminarie van Hoogstraten (waar Th. Spaeninx zo had gewerkt) aan.

Hierbij knoopte men aan bij de gesprekken van de reformcommissie van 1912 en '13, gesprekken die van Waalse zijde beheerst werden door Remy en Colinet (Leuven). In zijn *Notes sur les humanités contemporaines* stelde prof. Remy in 1912, dat men moest „sans sacrifier l'étude sérieuse des littératures gréco-latines, accepter les branches nouvelles imposées par l'état de notre civilisation”. Dit was een open deur naar de nieuwe verworvenheden. De Belgische wetgeving zou, hoe dan ook, van 1920 af deze weg inslaan. L. Goemans, A. de Ceuleneer en J. Muyltermans volgden in de Koninklijke Vlaamse Academie enigszins schoorvoetend. De eerste, trouw ook aan zijn rapport van 1912 en de steun van het congres van Bonne-Espérance, oefende kritiek uit op de wet van 12 mei 1920 „inzake 't Vlaamsch onderwijs der athenea en colleges”. Er ontstond een richting om de kwestie van de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs te herleiden tot een revaluatie van de moderne talen.

De Walen gingen echter verder. Prof. Gravis van de Luikse universiteit publiceerde in oktober 1920 een soort van referendum dat een algemeen Belgisch overzicht van het middelbaar onderwijs wilde geven. De conclusies die in menig opzicht aanvechtbaar waren (onvoldoende statistisch materiaal o.a.), veroorzaakten een lawine van geschriften, artikelen en journalistieke stukjes pro en contra. Het referendum viel daarenboven samen met een nieuw wetsontwerp van minister J. Destrée, waarbij wijziging van het systeem van 1890 beoogd werd, o.a. door een toelatingsexamen aan de universiteit. Het ontwerp haalde de Kamer niet en, eigenaardig genoeg, het Vlaamse land reageerde heel anders op het referendum-Gravis en de regeringsvoorstellen dan het Waalse land of de franskiljonse groepen. Zo publiceerde b.v. J. Pirenne *Des Humanités, école d'humanité* (1920), twee jaar later gevolgd door E. Halleux, *La réforme des humanités et le graduat*. Van Pirenne jr. en Halleux was bekend, dat ze op het punt van wettelijke taalregeling sedert 1919 zulke anti-Vlaamse standpunten hadden verdedigd, dat hun steun aan het plan-Gravis tot sanering van de humaniorakwestie voor de Vlamingen onaanvaardbaar geworden was. Zowel het katholiek middelbaar onderwijs (*Pourquoi l'Enseignement moyen libre ne répond pas à la consultation organisée par M. Gravis*, 1923) als het officieel onderwijs in Vlaanderen hielden zich op de vlakte. De Vlaamsche Leeraarsbond en het tijdschrift *Ons Middelbaar Onderwijs*, onder de stuwende leiding van J. Uytterhoeven, boycotten het plan-Gravis. Deze tegenstand bleef onverminderd bestaan, zelfs nadat minister P. Nolf op 7 mei 1924 een wetsontwerp had ingediend. De regeringsinitiatieven van Destrée, Hubert, Leclère (Walen) en Nolf (Vlaming, hoogleraar aan de universiteit van Luik), van 1920 tot '24, vatten de fundamentele eis tot vernederlandsing van het middelbaar onderwijs niet aan. Toen op 17 juni 1925 Camille Huysmans minister van Kunsten en Wetenschappen werd (tot 21 november 1927), wijzigde zich het klimaat. De allerlaatste confrontatie kondigde zich aan. Er zou in het politieke klimaat van de jaren 1927-'30 een fel achterhoedegevecht geleverd worden.

d) De politieke conjunctuur 1920-'30 en het middelbaar onderwijs.

Een zekere agitatie begon, nadat op 21 november 1927 de Waal M. Vauthier minister van Kunsten en Wetenschappen geworden was in het tweede kabinet-Jaspar. Hoewel het hele jaar 1928, op parlementair vlak, in het teken stond van een taalregeling in het leger (ter uitvoering van de halve maatregelen van 1913) en tegen het eind opgeschrikt werd door de Borms-verkiezing van 9 december, trad een onmiskenbare wijziging in de regeringspolitiek inzake het gehele taalvraagstuk in. Voor het middelbaar onderwijs is hierbij van belang de circulaire van minister Vauthier, gedagtekend 28 december 1928 en kennelijk geïnspireerd door de angst, waarbij aan de ene kant een versterking van het programma in de Franse taal op de zgn. middelbare scholen (lagere cyclus) voorzien werd en aan de andere kant een poging gedaan werd om de Franstalige secties van de Vlaamse athenea nog uit te breiden. Dat waren in 1930 nog belangrijke minderheden: Antwerpen 281 leerlingen tegenover 520 in de Vlaamse sectie, Gent 130 tegen 294, Leuven 120 tegen 225, Oostende 144 tegen 238 en Tienen 118 tegen 110 (taalgrens-invloed!). Er waren echter ook in het vrij onderwijs zulke belangrijke eilanden. De liberale partij (met P. Hyman en M. Vauthier op de regeringsbanken) en de franskiljons zouden juist om deze minderheden hun laatste verschansingen opwerpen. L. Wils heeft gepoogd aan te tonen dat de regering-Jaspar in 1929 door de knieën is gegaan onder de druk van de nationalisten en hun Nederlandse bondgenoten, waaronder Gerretson. De verklaring van juni, waardoor de definitieve stoot tot de grote taalwetten gegeven werd en waardoor het middelbaar onderwijs in een bijzondere politieke balans terechtkwam, was het gevolg van een hele reeks gebeurtenissen in het voorjaar. Eerst was er in februari het nieuwe voorstel van J. Pirenne in de Ligue nationale pour l'unité belge: Il faut doter le pays d'un statut linguistique. Pirenne greep, wat onderwijskwestie en speciaal dan het middelbaar onderwijs betrof, terug naar het ontwerp-Destrée uit 1923. Een gemeentelijk referendum zou beslissen, in de officiële scholen, over het taalstatuut. Dit was een proloog op de in het najaar verscherpte eisen van de liberalen en de franskiljons. Op 28 februari 1929 legde F. van Cauwelaert de partijinstanties namens de katholieke Vlaamse kamergroep een Vlaams programma voor. Ook Pr. Pouillet vroeg een billijke, globale en definitieve taalregeling. Het programma behelsde duidelijk de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. Doorduwer was hier Hendrik Heyman. Trouwens, het hoofdbestuur van het Algemeen Christelijk Werkersverbond (ACW) nam op 13 maart 1929 in zijn eisenbundel ondubbelzinnig de eentaligheid van het onderwijs op. Nauwelijks drie dagen later werd het Compromis des Belges afgesloten tussen J. Destrée en C. Huysmans. De socialistische partij maakte hierdoor een zekere zwenking. Ze greep weliswaar terug naar de basistekst van Destrée van 1923. Het Compromis liet b.v. Huysmans toe verregaande concessies te doen aan de Franstaligen in Vlaanderen (en daar zou het in het najaar om draaien); deze Franstaligen hielden aan hun eilanden en beschermden minderheden in het middelbaar onderwijs vast. Aan de andere kant zou het Com-

promis een aantal wallingantische socialisten tot nadenken stemmen. Toen volgden de verkiezingen van 29 mei 1929, met een relatief groot succes voor de nationalistten, die op het elan van de Borms-verkiezing doorgingen. Men kan dus bezwaarlijk beweren, dat alleen de nationalistische druk de minister-president in juni tot de verklaring dwong: ik wil de taalkwestie oplossen! Zelfs Paul Hymans echoede in diezelfde zin.

In de zomer groeide het besef nog feller aan. Het 40ste congres van de Belgische Werkliedenpartij (BWP) op 7 en 8 juli 1929 kwam bij monde van G. Truffaut tot de principiële erkenning van de Vlaamse eisen, speciaal met betrekking tot het middelbaar onderwijs. Begin augustus ontzegde Frans van Cauwelaert op het congres van de Katholieke Vlaamsche Landsbond enig bestaansrecht aan Franstalige minderheden. Hij kon dat doen, omdat bij kardinaal Van Roey en sommige Franstalige publicisten als abbé Vanden Hout in de *Revue catholique des idées et des faits* geleidelijk het inzicht rijpte om de kernen van (katholieke) Franstalige minderheden (vooral in meisjesinstituten) niet langer in naam van een constitutionele interpretatie van artikel 17 te blijven behouden. In de Senaat werd dan ook op 14 oktober 1929 door de Vlaamse minimalisten de eentaligheid van het middelbaar onderwijs geëist. Daardoor ontnam men de liberalen de laatste kans om de eilanden in de rijksinstituten in leven te houden. Toen dan op 9 en 10 november 1929 een nieuw congres van de socialistten voorrang gaf aan de regeling van de taalkwestie in het middelbaar onderwijs (de stelling L. Troclet), zelfs met het uitzicht op splitsing van het ministerie van Kunsten en Wetenschappen (en Onderwijs), was het hek voorgoed van de dam. De liberalen in de regering klampten zich vast aan Vauthier en het behoud van de Franstalige secties in de athenea. Maar Vauthier diende op 21 november zijn ontslag in. De hele regering-Jaspar moest volgen. En dit om een Vlaamse aangelegenheid, in eerste instantie de taalregeling van het middelbaar onderwijs. In deze crisis verbond de liberale leider Albert Devèze op 1 december dan nog het vraagstuk van de vernederlandsing van de Gentse universiteit aan waarborgen voor de Franstaligen in het middelbaar onderwijs. Het was een wanhoopsdaad. Maar het op 4 december opnieuw aangetreden kabinet-Jaspar begon aan de kwestie Gent en liet het middelbaar onderwijs een aantal maanden rusten. Pas op 13 mei 1930 werden twee regeringswetsontwerpen ingediend; het ene betrof het taalsysteem in het middelbaar onderwijs (en zou de meeste aandacht voor zich opeisen), het andere de regeling van de studie der moderne talen (reeds sedert 1924 in voorbereiding). Deze ontwerpen vonden geen genade in de ogen van de Vlaamse opinie: het Davidsfonds, het ACW, De Standaard en Frans Daels op de IJzerbedevaart lieten duidelijk hun ongenoegen blijken, en nochtans was H. Heyman lid van de regering. Kardinaal Van Roey liet op 20 augustus 1930 instructies voor de diocesane instituten van het aartsbisdom opstellen, waarin het aandeel van het Nederlands belangrijk verruimd werd (in het vooruitzicht van het onafwendbare). Net zoals in het voorjaar van 1929 ontstond in de herfst van 1930 een ware acceleratie. De Katholieke Vlaamsche Landsbond verwierp de regeringsvoorstellen op 7 september integraal. De volgende

maand bonden de liberalen al in en lieten hun eisen voor de minderheden verschrompelen. Maar de Landsbond nam zelfs daar geen genoegen mee. Op 31 oktober diende senator Rutten zijn rapport in bij de parlementaire commissie van Kunsten en Wetenschappen. Van Cauwelaert desavoueerde de regering. Pr. Pouillet ging bij de kardinaal bevestiging vragen van de instructies van 20 augustus. Ze werd prompt gegeven, precies op het ogenblik dat de Gentse professor Hulin de Loo het land duidelijk toonde, hoe de franskiljonse belangen bij het behoud van Gent en bij het behoud van de minderheidsklassen in het middelbaar onderwijs samenvielen. Een nieuwe kabinetscrisis brak uit en een nieuwe pauze in de taalstrijd voor het middelbaar onderwijs werd ingeluid. De crisis van november 1930 werd uiteindelijk beslecht op 19 mei 1931. Renkin volgde Jaspas op. Maar nu kwam de regionalistische wallingant F. Bovesse in de regering.

e) *F. Bovesse en het territorialiteitsprincipe, 1931-'32.*

Hoewel in het nieuwe kabinet de Waal R. Petitjean het departement van Kunsten en Wetenschappen kreeg, waren de meeste belangrijke groepen in het parlement nu gewonnen voor het territorialiteitsprincipe in het middelbaar onderwijs, d.i. de consequente toepassing van de streektaal voor het onderwijs: de Vlaamse minimalisten en het ACW (E. van Dievoet, J. van Caeneghem, H. Heyman en Ph. van Isacker in de regering), de nationalistenvan, het Willemsfonds, de socialistenvan het Compromis des Belges en de Waalse regionalisten, onder wie voornamelijk de liberaal Bovesse. Deze politieke eenstemmigheid was het eindpunt van een reeds langdurige ontwikkeling, die vóór 1914 in de reformcommissie begonnen was en kort daarna ook van Noordnederlandse zijde steun had gekregen in het toen ophefmakende boek van J. van Ginneken, *Als ons moedertaalonderwijs nog ooit gezond wil worden*, 1917. Daar stond op de allereerste bladzijde te lezen: „De taal is het maatschappelijk verschijnsel bij uitstek”. De ideeën van taalpedagoog Van Ginneken werden in Vlaanderen vooral verbreid door Fr. de Hovre en A. Decoene, in het *Vlaamsch Opvoedkundig Tijdschrift* van 1919 af, en in *Ons Middelbaar Onderwijs* van 1920 af. Oorspronkelijk dacht men aan het Nederlands als voertaal (ontwikkeling van 1883 tot 1910). Daarna rijpte snel en radicaal de idee: onderwijstaal is de streektaal. De territorialiteit werd dus het beslissende beginsel. Men zou formeel afwijken van het liberale personaliteitsbeginsel. Het middelbaar onderwijs zou de doorbraak brengen.

Dit beginsel kon enige politieke resonantie krijgen, toen de wallingantische en regionalistische liberalen in de Concentration Wallonne in de loop van 1930 een dubbele vrees koesterden: aan de ene kant voelden ze, dat de liberale eis, in parlement en regering, tot behoud van de Franstalige minderheden in het Vlaamse middelbaar onderwijs, als onderpand voor de meerderwaardigheid van de Franse cultuur in het unitaire België (eeuwfeest) onhoudbaar geworden was, mede door de wijziging in het aartsbisdom sedert 1927 (voornamelijk door Van Roey zelf); aan de andere kant vreesde ze, dat in het tegenovergestelde geval van het personaliteitsbeginsel de Vlaamse eilanden in Wallonië (Charleroi, Namen en Luik) de eigen integriteit van Wallonië zouden kunnen aantasten.

Het doordrukken van het territorialiteitsprincipe in het middelbaar onderwijs riep echter uiteraard weerstanden op, en niet alleen van politieke aard. Het middelbaar onderwijs was in 1932 onvoldoende voorbereid op de consequente doorvoering van de streektaal. Zowel J. Jacobs in Nova et Vetera als L. Goemans in de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde (beiden in het voorjaar 1932) wees erop, dat met het afschaffen van de historisch gegroeide meerderwaardigheidspositie van het Frans er nog geen verantwoord taalpedagogisch alternatief bestond. De conservatieve katholieken grepen deze argumentatie aan. In de Revue catholique des idées et des faits, in het nummer van 8 juli 1932 - enkele dagen voor de aanneming van de wet - werd, ondanks de ietwat toleranter geworden hoofdredacteur Vanden Hout, het afgetakelde argument van mgr. Waffelaert uit 1906 weer opgefrist. „Inquiétudes pédagogiques d'abord... Car il s'agit de remplacer la langue de Racine et de La Fontaine par celle de Vondel et de Vader Cats. Que deviendra le goût littéraire de nos humanités? Mgr. de Liège se le demande, et M. Van Cauwelaert devrait lui répondre, lui qui pense comme nous, que la civilisation française est la première du monde (...) Préférez-vous que les jeunes gens, au lieu de respirer l'atmosphère parfaitement catholique du grand siècle et d'une grande partie du 19e siècle (...) soient intoxiqués de miasme huguenote et calviniste dont la littérature hollandaise est surchargée (...) Pour nos flamingants ce foyer est la Hollande, et cet état d'esprit inquiétait fort le vénérable évêque de Bruges, qui l'a dit un jour dans une allocution synodale”.

Ten slotte zou het territorialiteitsprincipe nog verstrikt raken in een andere context, nl. die van de strijd om de confessionaliteit en het behoud van het vrij middelbaar onderwijs. Een ernstig onderzoek in de literatuur en de pers uit de jaren 1930-'32 zal waarschijnlijk aantonen dat conservatieve katholieken (onder wie mgr. Schyrgens in Brussel, de Revue Générale e.a.) het spookbeeld van een schoolstrijd des te harder opriepen om de verschuiving ten gunste van een homogeen Nederlands middelbaar onderwijs in Vlaanderen tegen te gaan.

f) *De „zachte” schoolstrijd om het middelbaar onderwijs, 1930-'32.*

De confessionele problematiek heeft altijd ingespeeld op de kwestie van de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. Dat was zo met betrekking tot de wet van 1850, het herhaalde zich in 1881 en '83, en de lange eindspurt voor het wetsontwerp-Coremans in 1910 ging niet voorbij zonder schoolstrijdsporen. Ook nu weer dook dit aspect op, naarmate de afwikkeling van de parlementaire werkzaamheden en de onderscheiden kabinetcrises onherroepelijk naar het territorialiteitsprincipe toe snelden. Reeds de partijcongressen van de socialisten in november 1931 en van de liberalen in juni 1932 lieten scherpe antiklerikale reacties horen. Het triomfantelijk geluid van het katholiek middelbaar onderwijs, dat nog altijd in meerderheid Waals en Franstalig geleid werd, naar aanleiding van het Belgisch eeuwfeest, had de linkerzijde en de vrijzinnigen geprikkeld. Men kon hierbij niet vergeten, dat het episcopaat op 18 augustus 1925 het socialisme en het liberalisme in België plechtig veroordeeld had; de nationalistenvan hun kant, van wie velen de klassieke ultramon-

taanse theologie aankleefden in de vorm van een verstrengeling van geloof en nationalisme, wezen op de veroordelingen van 11 oktober 1925 en de brief van mgr. Waffelaert van 1 februari 1927. Doch in datzelfde jaar stuurde mgr. Van Roey, op 17 november, een aantal instructies voor de colleges. Het is opvallend dat de tekst geheel opgesteld is als apologie tegen het nationalisme in de Vlaamse middelbare instituten en tegen het politiek programma van de Frontpartij. „Je n'insiste pas sur l'utopie de son programme politique : il saute aux yeux, pour ceux qui ne sont pas aveugles, que ni le pays ni l'étranger ne se prêteront à sa réalisation”.

In diezelfde zin sprak ook de collectieve brief van 27 juni 1930, waarin het episcopaat het unitaire Belgische vaderland - in preciezer bewoordingen dan in de brief van Mercier uit 1910 - vooropstelde. Niettemin verwierp de Katholieke Vlaamse Landsbond op 7 september alle regeringsvoorstellen. Een deel van de conservatieve, katholieke opinie, zoals *La Patrie* (Brugge) en de *Revue Générale*, die op dat ogenblik de steun had van mgr. Waffelaert, vond dat het middelbaar onderwijs nu van twee zijden bedreigd werd : van de kant van de vrijzinnigen en van de kant van degenen die enige kordate Vlaamse eisen stelden. Deze roerige en invloedrijke minderheid kreeg precies uit Brugge en de Waalse katholieke onderwijstop steun, niet alleen in de brochure van kanunnik Tyteca, *De betekenis van het Vlaamsch nationalisme voor het katholicisme in Vlaanderen*, die in Brugge op 7 juni 1932 het imprimatur kreeg - mgr. Lamiroy volgde hier strikt dezelfde weg als mgr. Waffelaert -, maar voornamelijk in het volumineuze eeuwfeestnummer *Un siècle d'enseignement catholique*, uitgave van de *Revue catholique des idées et des faits*, nummer van 25 maart 1932. In dit nummer was de Vlaamse stem nauwelijks te horen in een summier artikel van Edmond Verhamme, diocesaan inspecteur middelbaar onderwijs te Brugge. De blikvanger was het stuk van kanunnik Blampain, de Waalse organisator, reeds in *Bonne-Espérance* in 1911, die het had over *La liberté d'enseignement en Belgique d'après la Constitution*. In deze bijdrage werd zowel naar Ch. du Bus de Warnaffe, *L'Ecole libre* (1932) verwezen als naar de Brugse kanunnik De Meester, *La liberté d'enseignement* (eveneens 1932). De laatste was diocesaan hoofdinspecteur middelbaar onderwijs geweest van 1913 tot '31, en al die jaren stipt uitvoerder van de richtlijnen van mgr. Waffelaert.

Midden in de economische crisis werd evenwel van 5 juni 1931 tot 14 juli 1932 de parlementaire druk op de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs voortgezet. De eigenlijke schoolstrijdidee barstte in het najaar geheel open. De vervroegde verkiezingen van 27 november 1931 werden, na een nieuwe collectieve brief van het episcopaat, in duidelijke schoolstrijdtermen gevoerd. Maar het dreigend optreden van de conservatieve katholieken van 1927 tot '32 heeft gefaald. De tijden waren onherroepelijk rijp.

g) Van het rapport-Rutten tot de aanneming van de wet van 14 juli 1932.

Juist omwille van de intrede van F. Bovesse in het kabinet werd in de Senaat op 14 juli 1931 beslist de bespreking over het taalstatuut in het middelbaar onderwijs uit te stellen, omdat de regering

amendementen op de commissietekst (Rutten, ACW) had aangekondigd. De Kamer was op 16 oktober klaar met een nieuwe tekst en de openbare bespreking begon nog dezelfde maand. De Senaat nam op 4 november de tekst in spoedtempo aan. De territorialiteit stond in de wettekst ingeschreven. De grote uitdaging was gesteld. Voor Brussel en taalgrens werd de landstaal evenwel vervangen door de moedertaal (mgr. Schyrgens over de *liberté du père de famille* in de Brusselse Franstalige katholieke kranten was een steun!). Het onderwijs in de tweede taal mocht in geen geval een derde van de lessenrooster overschrijden. Modaliteiten voor het behoud van de bestaande bijzondere taalafdelingen werden voorzien, evenals de organisatie van een inspectiekader.

Deze tekst van 4 november 1931 moest nog aangevuld worden met een wetsontwerp op de moderne talen, het middel om het katholieke middelbaar onderwijs te onderwerpen aan de bepalingen van de wet. De desbetreffende tekst werd goedgekeurd op 17 november. Deze tekst voltooide de wetgeving van 1910, maar scherpte de conservatieve katholieke opvattingen over de constitutionele interpretatie van artikel 17.

De Kamer van Volksvertegenwoordigers begon haar bespreking op 16 maart 1932. Verslaggever was hier Pr. Pouillet. Minister Petitjean poogde tevergeefs de tekst-Rutten van de Senaat te herstellen. De reactie van de Vlaamsche Leeraarsbond aan de ene kant en de nationalisten aan de andere kant dwong de Vlaamse minimalisten de Waalse minister dwars te zitten. Maar op 18 mei viel het kabinet-Renkin. Het werd slechts een portefeuillewisseling met G. Sap in het kabinet en Van Isacker eruit. De nieuwe verklaring van Renkin op 25 mei honoreerde expliciet het territorialiteitsprincipe, de *liberté du père de famille* in Brussel en een akkoord met de Vlaamse katholieke rechterzijde om het middelbaar onderwijs loyaal aan de nieuwe wet te onderwerpen. Op 30 juni kwam de Kamer tot eindstemming. De socialistische groep onthield zich, omdat de regelingen met betrekking tot het katholiek middelbaar onderwijs haar een koehandel toescheen. De nationalisten stemden tegen. De tekst bevatte volgens hen te weinig sancties tegen overtreding.

Het derde en laatste parlementaire bedrijf begon met het nieuwe verslag-Rutten in de Senaat, op 1 juli 1932. Er was nu geen ommekeer meer mogelijk. In de Kamer b.v. verklaarde F. van Cauwelaert op 10 juli (met het oog op de Senaat!): „L'enseignement donné jusqu'ici en Flandre, enseignement basé sur la prédominance de la langue française, a donné des résultats déplorables”. Het katholiek middelbaar onderwijs (kan. Blampain, mgr. Schyrgens) fronste de wenkbrauwen. De Senaat kwam 14 juli 1932 tot eindstemming. Samen met de beschikkingen betreffende de studie van de moderne talen vormden alle bepalingen een samenhangend geheel.

h) Betekenis van de wet van 1932.

De wet bevestigde het „unilinguisme” van F. Bovesse. F. van Kalken vond dat ze „posait le principe de l'homogénéité de culture”. Ze betekende een definitieve stap in de richting van de eentaligheid van Vlaanderen door de volledige verneerlandiging van het middelbaar onderwijs.

De tekst was een specifiek Belgisch compromis.

Vooreerst bleven de zgn. transmutatieklassen bestaan, maar er kwam verscherping van de maatregelen om de verfransingsdruk in het lager onderwijs tegen te gaan (de wet beoogde niet alleen het middelbaar onderwijs). De tweede taal werd beperkt tot vier lessen per week, een regeling die thans nog van kracht is. Voor Brussel en tweetalige randgemeenten hield men aan het principe van de moedertaal als voertaal vast, maar daar was de tweede taal verplicht, zonder dat aan de moedertaal de voorrang als onderwijstaal ontnomen werd. Er moesten waarborgen opgenomen worden, opdat het vrij middelbaar onderwijs ondergeschikt zou worden en zo de sinds 1910 op gang gekomen ontwikkeling voltooid zou worden. De historicus F. van Kalken, in zijn werk *Entre deux guerres. Esquisse de la vie politique en Belgique de 1918 à 1940*, beschrijft deze als „des mesures compliquées (qui) visaient à ce que l'enseignement libre ne pût user de sa situation privilégiée pour instituer en pays flamand un important enseignement français et porter ainsi préjudice à l'enseignement officiel”.

Behalve deze vrijzinnige opmerkingen bestonden ook nog nationalistische bezwaren voornamelijk omwille van de beschikkingen voor het lager onderwijs. Kamiel de Vleeschauwer, in *Jong Dietschland*, hield het hele jaar 1932 een pertinente kritiek vol op de zwakke plaatsen van de wetgeving. Het weekblad *Vlaanderen*, dat al in 1927 Huysmans geprezen had om zijn hardnekkig volgehouden inspanningen, prees nu de wet als vrucht van gecoördineerde inspanning.

Na 14 juli 1932 kon men eigenlijk beginnen aan de organisatie van een homogeen Vlaams middelbaar onderwijs. Daar was een generatie verdienstelijke pioniers voor nodig, zowel in het officieel als in het vrij onderwijs: in de eerste plaats C. de Baere, die het atheneum van Elsene in 1933 definitief verliet om de belangrijke inspectieopdracht, de wet te doen uitvoeren, op zich te nemen, maar ook leraren als O. Dambre, J. Jacobs, R. Stock, J. Uytterhoeven, E. Verhamme e.a. Reeds in 1935 voelde men, dat een bladzijde in de Vlaamse geschiedenis omgeslagen was. De resultaten zouden pas later, na de Tweede Wereldoorlog, zichtbaar worden.

8. ACTUELE VLAAMSE PROBLEMATIEK IN VERBAND MET HET MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Het middelbaar onderwijs ging in 1945 een versnelde ontwikkeling tegemoet. Een aantal factoren veroorzaakten deze acceleratie. Op specifiek taalgebied kan men zeggen, dat pas nu ernstige verbeteringen aangebracht zouden worden: een zeer langzame kwalitatieve vernederlandsing kwam op gang. De oprichting in 1950 te Antwerpen van de ABN-kernen mag men zien, zowel als de vrucht van de wet van 1932, als van het ongenoegen vanwege de te langzame verbetering. De verbreiding in de jaren 1960 tot Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal (VBO) getuigde van een bredere culturele onderbouw. Een tweede factor was de demografische explosie in het middelbaar onderwijs, die na een rustige aanloop tot 1955 plotseling duizelingwekkende proporties aanam. Mede daardoor, en met inbegrip van de vooroorlogse gevoeligheden, ontstond er een „harde” schoolstrijd. Ten slotte werd de wetgeving van 1932 bevestigd in de

context van Hertoginnedal (juli-augustus 1963) en begon de aandacht voor een nieuwe reform te groeien.

a) *De eerste lente van de democratisering, 1945-'55.* Hoe sterk de groei van het middelbaar onderwijs in de laatste decennia geweest is, leert een vergelijking tussen de cijfers van 1935 en '50.

Op 1 januari 1935 telde het Belgisch katholiek middelbaar onderwijs een totaal van 28.451 jongens en 2.170 meisjes. Per provincie zag de verdeling er als volgt uit :

	jongens	meisjes	totaal	%
Brabant	6.837	1.042	7.879	25,7
Antwerpen	4.474	126	4.600	14,3
Henegouwen	3.818	91	3.909	12,7
Oost-Vlaanderen	3.366	352	3.718	12,2
Luik	3.256	379	3.635	11,8
West-Vlaanderen	3.091	35	3.126	10,2
Namen	1.800	145	1.945	6,3
Limburg	1.122	0	1.122	3,6
Luxemburg	687	0	687	2,2
Totaal	28.451	2.170	30.621	100,0

In 1950 waren er in België 274 inrichtingen van het rijksonderwijs, waarvan 123 athenea en lycea en 151 rijksmiddelbare scholen, met een totaal van 50.477 leerlingen, en 462 vrije instituten, waarvan 226 voor jongens (188 met volledige humanioracyclus) en 236 voor meisjes (slechts 102 met volledige cyclus), met een totaal van 66.663 leerlingen.

Omdat het hier niet de bedoeling kan zijn een exhaustieve schooldemografische studie aan te bieden, worden alleen een paar cijfers genoemd om de trend van de democratisering aan te geven. De groei van het middelbaar onderwijs in Vlaanderen hangt in die mate samen met de sociaal-economische groei, dat hij gezien kan worden als exponent van Vlaamse achterstand en derhalve ontvoogding. Alle regionaal-economische studies hebben op deze wisselwerking gewezen. Het tot 1960 nog bijna volledig agrarische West-Vlaanderen (waar overwegend katholieke instituten bestonden) mag hier als voorbeeld gesteld worden. De cijfers hebben telkens betrekking op 15 oktober, op de colleges (jongens) alleen, doch van het totaal moet telkens ongeveer 50 % afgetrokken worden, omdat de bevolking van de toegevoegde voorbereidende afdelingen meegerekend is :

1929	5.635
1933	7.759
1946	13.868
1950	13.048
1956	15.508

De reële bevolking van het middelbaar onderwijs evolueerde in die periode dus van ongeveer 2.500 tot ongeveer 8.000. De eigenlijke draagwijdte van de Vlaamse demografische ontplooiing werd pas duidelijk na de afsluiting van het schoolpact. Er waren inmiddels een tweetal andere historische factoren te signaleren, waarbij de specifiek scolaire problematiek toch doorkruist werd door Vlaams-Waalse tegenstellingen, de schoolstrijd en de grote wetten van 1963.

b) *De „harde” schoolstrijd om het middelbaar onderwijs, 1954-'58.*

Men kan, over de Tweede Wereldoorlog heen, de

wortels van de schoolstrijd terugvinden in de controverse van de verkiezingen van november 1932. Zoals in 1879 het lager onderwijs, stond nu in 1954 het middelbaar onderwijs in het brandpunt. De groeiende Vlaamse bewustwording, nog steeds gehandicapt door de naweeën van de oorlog, werd overspoeld door de confessionele, resp. anticonfessionele reflex. Het departement van Openbaar Onderwijs was van 27 september 1944 tot 8 juni '50 in handen van vrijzinnigen onder wie slechts twee notoire Vlamingen waren: Herman Vos en Camille Huysmans. De homogeen katholieke regering die daarop tot 22 april 1954 volgde, werd in onderwijszaken beheerst door Fierre Harmel. Katholieke revendicaties, reeds in januari 1949 scherp verwoord door kardinaal Van Roey, brachten deze Waalse minister ertoe een nieuwe subsidiëringpolitiek voor het middelbaar onderwijs op te stellen, resulterend in de wet van 15 juli 1951. De Waalse en vrijzinnige reactie, in hoofdzaak van J. Bracops en A. Buisseret in september daaropvolgend, kon men als de voorbode van een nieuwe, harde schoolstrijd zien. Harmel poogde daarenboven door de organieke wet van 17 december 1952 de een eeuw oude beschikkingen van de wet van 1 juni 1850 te wijzigen. Bedoeling was een gemengde commissie op gang te brengen op paritaire basis tussen rijks- en vrij onderwijs met betrekking tot leerprogramma, oprichting van athenea en erkenning van vrije colleges. Daar is niets van terechtgekomen. De verkiezingen van 1. april 1954 brachten een andere Waal op het departement: Lec Collard, wiens wetsontwerp in februari 1955 gereed kwam. Het episcopaat, bij monde van mgr. Suenens en mgr. De Smedt, reageerde heftig. Het katholiek middelbaar onderwijs dat in volle organisatorische opbouw was, kreeg een reeks belangrijke leicence Vlaamse figuren: Jules Daem, Jan Daelemans en M.A. Nauwelaerts. Bisschop De Smedt trachtte in 1956 alle Vlaamse katholieken te verzamelen in School en Gezin.

Betoging te Brussel tegen de schoolwetgeving Collard (10 juli 1955).

Betoging te Gent tegen de schoolwetgeving-Collard (19 juni 1955).

Van links naar rechts: R. Hulpiau, Th. Lefèvre, H. Heyman, L. Moyersoën en A. de Schryver.

Hoe dan ook, de impuls, door Leo Collard aan het middelbaar onderwijs gegeven, had verregaande gevolgen. Het Rijksonderwijs wees, omstreeks 1950, op de eeuwfeestherdenking van enkele belangrijke atheneën en scholen, centra waar ook de V.B. vele generaties beroerd had. Historische overzichten van Aalst, Beringen, Brugge, Diest, Gent, Halle, Hasselt, Ieper, Ronse, Sint-Truiden, Turnhout, Veurne e.a. verschenen. Het tijdschrift *Persoon en Gemeenschap* (gesticht in 1948), waarin figuren als K. Cuypers en R. Merecy een Vlaamse vrijzinnige pedagogiek ontwikkelden, en meer nog, maar opnieuw aan Waalse zijde, prof. Clausse, bewezen dat de vrijzinnigheid in het middelbaar onderwijs een persoonlijk gezicht kreeg.

Na de verkiezingen van 1 juni 1958 leidde de Vlaming Maurice van Hemelryck op instigatie van Gaston Eyskens de besprekingen in die zouden uitlopen op het schoolpact en op de wet van 29 mei 1959. Inmiddels was de Franstalige liberaal Ch. Moureaux titularis geworden van het departement van Onderwijs.

c) Het middelbaar onderwijs en de wetten van 1963.

Dit departement (dat ondertussen verbonden was met cultuur en de naam kreeg van: departement van Nationale Opvoeding) zou nog enkele jaren strijdobject zijn. Ook nadat op 25 april 1961 het kabinet-Lefèvre-Spaak gevormd was. De bevoegdheidsdiscussies tussen Renaat van Elslande en Victor Larock, die tot 10 juli 1962 duurden, hadden te maken met katholiek-vrijzinnige, maar ook Vlaams-Waalse tegenstellingen.

De wet van 30 juli 1963 bekrachtigde voor het onderwijs (met uitzondering van de universiteiten) een definitief taalstelsel. Het principe streektaal =

onderwijstaal impliceerde dat de zgn. transmutatieklassen, overgebleven na de wet van 1932, afgeschaft werden. De territorialiteit, in de wet van 1932 opgenomen, werd hier voltooid. Toch bleef het hoofdstedelijk gebied moeilijk. De nieuwe wet verbood de oprichting van Franstalige middelbaar-onderwijsinstellingen in de zes randgemeenten. Belangrijker was, dat de voltooiing van het territorialiteitsprincipe in 1963 een wig dreef in de Franstalige eilanden van Leuven. De definitieve oplossing van het taalvraagstuk in het middelbaar onderwijs deed nu natuurlijk de Leuvense kwestie rijpen. In de periode van 1932 tot '63 voltrok zich zo een historisch proces. Precies op tijd, want de eigenlijke democratisering en demografische explosie van het middelbaar onderwijs kondigden zich sedert het begin van de jaren 1960 aan.

9. BESLUIT.

Een bijzonder lange en lastige weg werd afgelegd. Van 1850 tot 1963 is de geschiedenis van de V.B. onafscheidelijk verbonden met de geschiedenis van het Vlaams middelbaar onderwijs. De taalwetgeving in ons land is niet te begrijpen zonder in te gaan op de problematiek van het middelbaar onderwijs.

De lange strijd heeft echter ook haar schaduwzijde gehad. De emancipatie van het Nederlandstalig onderwijs is kwalitatief (nog) niet voltooid. Historische onderwaardering van het Nederlands op universitair niveau laat zich in een omgekeerde doorstroming naar het middelbaar onderwijs nog voelen. „Dat de studie van de Nederlandse taal- en letterkunde in België niet meer dan een onderdeel van de Germaanse filologie is, kan uiteindelijk niet anders verklaard worden dan door aan te nemen dat die studie niet belangrijk genoeg geacht wordt, en dat is maar weer te begrijpen als het in zijn historische kontekst geplaatst wordt”. (G. Geerts, in *Onze Alma Mater*, maart 1974, p. 52). Doch de Vlaamse problematiek met betrekking tot het middelbaar onderwijs is ruimer dan de taalkwestie. In 1932 was de democratisering nauwelijks begonnen. In het decennium 1963-'73 is de achterstand op de Brusselse en Waalse doorstroming nog niet helemaal weggewerkt. De sociaal-culturele en sociaal-economische implicaties daarvan laten zich nog altijd voelen. Daarenboven stelt zich sedert 1880 in steeds sterkere mate de kwestie van de reform of de verhouding tussen middelbaar onderwijs en maatschappij. Van enig constructief beleid om de Vlaamse jeugd in het middelbaar onderwijs thuis te brengen, zowel in het historisch verleden van deze emancipatiebeweging, als in de taken die voor de toekomst weggelegd zijn, is niets waar te nemen. 1963 is om vele redenen het eind van een historische periode in Vlaanderen. Het is daarom belangrijk de hoop uit te spreken dat bij de volgende scheiding der eeuwen het secundair onderwijs exponent van Vlaamse culturele verrijking mag zijn.

LITERATUUR : J.B. Lesbroussart, *De l'éducation belge, ou réflexions sur le plan d'études adopté par Sa Majesté pour les collèges des Pays-Bas autrichiens* (1783); - J.B. Verlooy, *Verhandeling op d'onacht der moederlyke tael in de Nederlanden* (1788); - *Discussion de la loi sur l'enseignement moyen du 1er juin 1850*, 2 dln. (1850); - J.B. Malou, *Les vices radicaux du projet sur l'enseignement* (1850); - E. Sterckx, *La convention d'Anvers considérée dans son origine, son but ou essence, ses succès* (1859); - C.J. Hansen, *De Vlaamsche Beweging en het onderwijs*, in *Nederduitsch Tijdschrift* (1865, p. 270-278); - P.M. Monthaye, *Code de l'ensei-*

gnement moyen en Belgique (1874); - J. van Beers, *Een hoofdgebrek van ons middelbaar onderwijs*, in *Nederlandsch Museum* (1879, p. 204-233; 316-370); - *Discussion relative aux réformes à introduire dans l'organisation de l'enseignement des humanités en Belgique* (1880); - P. de Mont, *De taalwet van 1883 en haar uitvoering op de koninklijke athenea*, in *De Toekomst* (1886, p. 505-552); - J. Vuylsteke, *De taalwet van 1883. Redevoering uitgesproken op de Vlaamsche Landdag der staatsgestichten van Middelbaar Onderwijs*, Brussel 26 september 1886 (opgenomen in *Klauwaert en Geus. Bloemlezing uit de politieke prozaschriften en gedichten*, 1905); - Fr. Willems, *Redevoering over de vooruitgang van 't Vlaamsch in 't onderwijs* (Davidsfonds, 1886); - *Het Nederlandsch in het middelbaar onderwijs* (Willemsfonds, 1886); - J. Hendrickx, *Le flamand dans l'enseignement moyen. Réponse à la pétition des pères de famille d'Anvers* (1886); - J. Micheels, *De leeraars der Nederlandsche taal op een Vlaamsch athenaeum*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1887, p. 30 vlg.); - *Vlugschrift over 't onderwijs. Aan de ouders van West-Vlaanderen* (Oud-Hoogstudentenbond van West-Vlaanderen, 1891); - A. van Heuverswijn, *Een vreemde spraak als voertaal van 't onderwijs* (1899); - Th. Coopman, *Het nut en de noodzakelijkheid van het inrichten eener bestendige commissie voor het onderwijs in de Nederlandsche taal*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1900, p. 427 vlg.); - A. van Waesberghe, *Het wetsvoorstel Coremans* (1902); - F. Collard, *Métodologie de l'enseignement moyen* (1903; 1912, tweede uitgave); - *La langue flamande dans l'enseignement moyen*, in *Revue pratique de l'enseignement catholique* (januari 1904, p. 151-166); - *Tableau des résultats du concours général en langue flamande entre les athénées et les collèges libres patronnés de 1883 à 1903*, in *Revue pratique de l'enseignement catholique* (mei 1904, p. 332-334); - D. Claes, *Beknopte samenvatting van de werkzaamheid der bestendige commissie voor onderwijs bij de KVATL van hare stichting af tot het eind van 1903*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1904, p. 180 vlg.); - A. de Ceuleneer en J. Muyltermans, *Onze taal en de hervorming van de programma's der Humaniora*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1904, p. 319 vlg.); - *Is Coremans' voorstel ongrondwettelijk?*, in *Dietsche Warande en Belfort* (1904, p. 274-280); - G. Segers, *Onze taal in het onderwijs* (1904); - K. Beyaert, *De strijd om de moedertaal of het wetsvoorstel Coremans. Een woord aan de katholieke strijders* (1904); - L. van Puyvelde, *Zijn er Nederlandsche schoolboeken voor het Middelbaar Onderwijs?* (1904); - F. Drijvers, *De voertaal van het onderwijs en Coremans' voorstel*, in *De Student* (1905, p. 53-60); - J.O. de Vigne, *Het wetsvoorstel Coremans*, in *De Vlaamsche Gids* (1905, p. 48-64); - A. Habets, *Een middel tot verbetering onzer oude Humaniora in Vlaamsch België*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1905, p. 455 vlg.); - H. Verriest, *Wat er in Vlaanderen roert en wat er stil blijft*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1906, p. 407 vlg.); - A.C. de Schrevel, *Histoire du petit séminaire de Roulers précédée d'une introduction ou coup d'œil sur l'état de l'enseignement dans la région correspondante à la Flandre occidentale actuelle 1806-1830* (1906); - M. Brants, *De hervorming van het middelbaar onderwijs* (1906); - *Het Vlaamsch in het onderwijs in de bisschoppelijke inrichtingen* (1906); - C. van Overbergh, *La réforme de l'enseignement d'après le congrès internationale d'expansion mondiale à Mons*, 2 dln. (1906); - D. Claes, *Alle onderwijs moet moedertaalonderwijs zijn*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1907, p. 304 vlg.); - J. Verest, *La loi Coremans* (1907); - P. Fredericq, *De lijdensweg van Coremans' voorstel op het vrij middelbaar onderwijs*, in *De Vlaamsche Gids* (1908, p. 1-41 en 97-137); - G. Segers, *De voertaal van het onderwijs*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1908, p. 653 vlg.); - J. Bernaerts, *Aan onze kollegestudenten*, in *Rodenbachsblad* (27 juni 1909); - *Coremans' wet en hunne hoogwaardigheden de bisschoppen van België* (1909); - F. van Cuyck, *Vlaamsch in het onderwijs*, in *De Blauwvoet* (1910-'11, nr. 2); - A. Bossaerts, *De toestand in ons middelbaar normaal onderwijs* (1910); - G. Segers, *Commissie voor het onderwijs in en door het Nederlandsch*, *Gedenkboek Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1911, p. 291-309); - O. van Hauwaert, *Het middelbaar onderwijs en middelbaar normaalonderwijs*, in *Vlaamsch België sedert 1830*, VI (1911, p. 156-192); - A. Sluys, *Geschiedenis van het onderwijs in de drie graden tijdens de Fransche overheersching en onder de regeering van Willem I* (1912); - *Vlaamsch in het onder-*

wijs, in *Excelsior* (1913-'14, p. 49-51); - J. Muyltermans, *Lezing over de nota: Onze taal in de „Commission de réforme de l'enseignement moyen”*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1914, p. 408 vlg.); - A. van Neck, *Wij eischen de vervlaamsching van het M.O. Totaal. Onmiddellijk*, in *De Goedendag* (1918, p. 2-6); - L. Goemans, *Onze Humaniora. Eenige noodzakelijke hervormingen*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1919, p. 333 vlg.); - L. Goemans, *De wet van 12 mei 1920 inzake 't Vlaamsch onderwijs der athenaea en colleges*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1920, p. 405 vlg.); - G. Segers, *De taal van de school en van het volk*, in *Dietsche Warande en Belfort* (1921, p. 675-684); - J. Jacobs, *Het referendum Gravis in verband met het onderwijs in de Vlaamsche taal*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1923, p. 12 vlg.); - J. Blampain, *L'enseignement moyen et la loi de 1890-1891* (1923); - J. Viskens, *Het Nederlandsch in de officieële scholen voor middelbaar onderwijs. Tweektaligheid. Wantoestanden. De eenige redematige oplossing* (1924); - J. Muyltermans, *Sprokkelingen op het gebied van 't onderwijs in de 17e en 18e eeuw*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1925, p. 493 vlg.); - P. Bonenfant, *La suppression de la Compagnie de Jésus dans les Pays-Bas autrichiens* (1925); - F.L. Ganshof, *La flamandisation de l'enseignement moyen* (1925); - L. Goemans, *Eenige bijzonderheden aangaande het onderwijs in en door de moedertaal*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1926, p. 661 vlg.); - J. Jacobs, *Het Nederlandsch opstel in de hogere humanioraklassen* (1927); - J. Brounts, *Welke was de lingua vernacula in de colleges der Jezuiten van het Vlaamsche land in de 18e eeuw?*, in *Isidoor Teirlinckalbum* (1931, p. 227-230); - J. Jacobs, *Het onderwijs in de Franse taal in de Vlaamse colleges en athenea*, in *Nova et Vetera* (januari 1932, p. 67-73); - J. Jacobs, *Over Nederlandse handboeken in het Middelbaar Onderwijs*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1932); - J. Jacobs, *Welke moet het aantal zijn van de Germaanse talen in het leerprogramma der Grieks-Latijnse humaniora*, in *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1932); - E. Rubbens, *Bij de vervlaamsing van het middelbaar onderwijs*, in *Nova et Vetera* (oktober 1932, p. 429-436); - J. Jacobs, *Over Nederlandse Handboeken in het Middelbaar Onderwijs*, in *Nova et Vetera* (januari 1933, p. 5-11); - J. Jacobs, *De sanctiestelsels in onze Humaniora van 1830 tot 1933*, in *Nova et Vetera* (juli 1933, p. 342-373); - L. Bauwens, *Régime linguistique de l'enseignement primaire et de l'enseignement moyen* (1933); - C. de Baere, *De wet van 14 juli 1932 houdende de taalregeling in het lager en het middelbaar onderwijs. Haar toepassing op het middelbaar onderwijs* (1935); - P. Melis, *De laatste hervormingen in het middelbaar en het normaal-onderwijs*, in *De Vlaamsche Gids* (1936, p. 415-418); - J. Jacobs, *Verslag over de werkzaamheden van de commissie voor het onderwijs in en door het Nederlandsch*, *Gedenkboek van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1936, p. 271-287); - H.J. de Vos, *Moedertaalonderwijs in de Nederlanden. Een historisch-kritisch overzicht van de methoden bij de studie van de moedertaal in het middelbaar onderwijs sedert het begin van de 19de eeuw*, 2 dln. (1939); - A. de Jonghe, *De taalpolitiek van koning Willem I in de Zuidelijke Nederlanden. De genesis der taalbesluiten en hun toepassing* (1943; 1967, tweede uitgave); - M. van Hamme, *Contribution à l'étude de la réforme de l'enseignement secondaire sous le régime autrichien*, in *Revue belge de philologie et d'histoire* (1945, p. 109-137); - C. Raeymaekers, *Hervormingsontwerpen in het vrij middelbaar onderwijs*, in *Nova et Vetera* (1946, p. 12-46); - M. van Hamme, *De l'éducation en Belgique à la fin de l'ancien régime*, in *Revue des sciences pédagogiques* (1949, p. 81-120; 144-157); - *Centenaire de l'enseignement moyen de l'Etat 1850-1950* (1950); - R.L. Plancke, *De historische paedagogiek van België. Overzicht en bibliografie* (1950); - A. Simon, *La loi sur l'enseignement moyen de 1850*, in *Revue générale belge* (februari 1951); - M.A. Nauwelaerts, *De ontwikkelingsgang van ons middelbaar onderwijs in het licht van de cultuurgeschiedenis*, in *Album Lindemans* (1951, p. 321-332); - J. Aerts en A. de Schepper, *Middelbaar onderwijs in België. Taalregeling*, in *Katholieke Encyclopedie voor opvoeding en onderwijs*, I (1951, p. 208-212); - R.L. Plancke en J.E. Verheyen, *Onderwijs en opvoeding*, in *Vlaanderen door de eeuwen heen*, I (1951, derde uitgave, p. 319-322); - F. vanden Berghe, *Geschiedenis van de Latijnsche Schoole en van het bisschoppelijk college te Veurne* (1952); - A. Cosemans, *Taaltoestanden historisch*

gezien. *Het onderwijs*, in *Handelingen Kon. Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal-, Letterkunde en Geschiedenis* (1953, p. 117-156); L. Wils, *Een te onderzoeken punt: het taalregime en het moedertaalonderricht in ons middelbaar onderwijs kort na 1830*, in *Vrijheid en recht* (1954, p. 50-55); - M. Gielen, *Middelbaar onderwijs*, in *Katholieke Encyclopedie voor opvoeding en onderwijs*, III (1954, p. 40-43); - J. Renders e.a., *Moedertaalonderwijs*, in *Katholieke Encyclopedie voor opvoeding en onderwijs* (1954, p. 64-114); - W. Theuns, *Het onderwijsprobleem als faktor in het Belgisch politiek leven 1830-1878* (licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1955); - V. Huybreghts, *De Nederlandse spraakkunsten in België van 1850 tot 1870* (licentiaatsverhandeling Kath. Univ. Leuven, 1956); - J. Gillis, *Uitbreiding van onderwijs in Vlaams België*, in *De Vlaamse Gids* (1957, p. 513-520); - A. Gerlo, *Het middelbaar onderwijs in de branding* (1957); - W. Theuns, *De organieke wet op het middelbaar onderwijs van 1 juni 1850 en de Conventie van Antwerpen* (1959); - M.A. Nauwelaerts, *Meesters en leraren*, in *Flandria Nostra*, III (1959, p. 349-391); - J. Geldhof, *West-Vlaanderen en de spellingsoorlog van 1841*, in *Biekorf* (1960, p. 79-83; 275-280; 339-344); - L. Wils, *De Vlaamse studentenbeweging in het aartsbisdom Mechelen in de 19e eeuw*, in *Kultuurleven* (mei 1960, p. 272-283); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, 4 dln. (1963-'65); - K. de Clerck, *Een paskwil. De opleiding van de eerste leraars Nederlands 1850-1890*, in *Persoon en gemeenschap* (september 1965, p. 17-21); - F. van Steenberghe, *Les instructions de l'épiscopat belge en 1906 sur l'enseignement flamand*, in *Revue générale belge* (september 1966, p. 31-42); - J. Berrits, *Honderd jaar spellingsstrijd. De Nederlandse spelling sedert 1863* (1967); - R. Vanlandschoot, *Historische kanttekeningen bij de doorbraak van het algemeen Nederlands in de Westvlaamse colleges*, in *Studiën en Berichten* (1967, p. 66-87); - J. Jageneau, *Jonge Vlaamse Jezuiten uit de jaren 1900-1914*, in *Jong en oud* (maart 1968); - R. Vanlandschoot, *De wet van 1883 en de westvlaamse studentenbonden 1883-1911*, in *De Leiegouw* (1968, p. 187-197; 1969, p. 159-168; 1970, p. 159-172); - K. de Busschere, *Ontstaan en inhoud van het spellingsvraagstuk*, in *Studiën en Berichten* (1968, p. 9-75); - R. Vanlandschoot, *Algemene oriëntering bij de geschiedenis van de westvlaamse colleges 1778-1878*, in *Studiën en Berichten* (1968, p. 167-208); - R. Vanlandschoot, *Er had in 1906 een andere Robrecht de Smet kunnen zijn*, in *Huldeboek Robrecht de Smet* (1968, p. 21-31); - W. Theuns, *De schooloorlog in het Belgisch politiek leven*, in *Spiegel historiael* (april 1969, p. 176-181); - R. Vanlandschoot, *Van schooloorlog tot reformbeweging. Ideologische achtergronden in het schoolbeleid van bisschop Faict 1878-1886*, in *Studiën en Berichten* (1969, p. 100-152); - F. Fassbender, *L'Épiscopat belge et le projet de loi sur l'enseignement moyen de 1850. Attitudes et positions*, in *Bulletin Institut historique belge de Rome* (1969, p. 469-520); - A. Brosens, *De Belgische pers en de organieke wet op het middelbaar onderwijs van 1 juni 1850* (licentiaatsverhandeling Kath. Univ. Leuven, 1969); - L. Gevers, *Studentenbeweging en taaltoestanden van het katholiek middelbaar onderwijs in het aartsbisdom Mechelen 1830-1892* (ongepubliceerde licentiaatsverhandeling Kath. Univ. Leuven, 1969); - M. Bots, *Het schoolpact in historisch perspectief*, in *Persoon en gemeenschap* (maart 1970, p. 315-330); - R. Boudens, *Kardinaal Goossens en de Vlaamse Beweging*, in *De Maand* (mei 1970, p. 231-241); - H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging*, III (1969); - J. Rycx d'Huisnacht, *L'opinion parlementaire et la réforme linguistique de l'enseignement en 1932*, in *Res publica* (1970, p. 543-589); - J. Basijn, *Guido Gezelle als pedagoog. Zijn leraarschap van 1854-1865* (ongepubliceerde licentiaatsverhandeling Kath. Univ. Leuven, 1970); - Th. van Tijn, *Onderwijsstrijd aan de basis is niet van vandaag*, in *Jaarboek voor Sociale Wetenschappen* (1971); - F. Chanterie, *De Koninklijke Colleges voor Humaniora-onderwijs in de Oostenrijkse Nederlanden 1773-1794* (ongepubliceerde licentiaatsverhandeling Kath. Univ. Leuven, 1971); - A. Tihon, *Le clergé et l'enseignement moyen pour garçons dans le diocèse de Malines 1802-1914*, 4 dln. (licentiaatsverhandeling Université Catholique de Louvain, 1971); - R. Vanlandschoot, *De hervorming der humaniora door de Brugse bisschop Waffelaert in 1896. Ideologische achtergronden*, in *Standen en Landen* (1972, p. 227-257); - A. Brosens, *De strijd om de wet van 1850 op het middelbaar onderwijs*, in *Standen en Landen* (1972, p. 79-127); - M.A. Nauwelaerts, *Nova et Vetera in het goud*, in *Nova et Vetera* (juli-augustus 1973, p. 411-456); - W. Rombauts, *De Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal en Letteren 1886-1914. Haar geschiedenis en haar rol in het Vlaamse cultuurleven* (dissertatie Kath. Univ. Leuven, 1973); - M. Hanson, *Taaltoestanden en moedertaalonderricht*

in het humaniora-onderwijs van het bisdom Brugge tijdens het episcopaat van Boussen en Malou 1830-1864 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Kath. Univ. Leuven, 1973); - L. Wils, *Bormsverkiezing en Compromis des Belges. Het aandeel van regerings- en oppositiepartijen in de taalwetgeving tussen beide wereldoorlogen*, in *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis* (1973, p. 265-330); - M. Hanson, *De bisschoppelijke colleges in West-Vlaanderen beroerd door de eerste spellingsstrijd na 1830*, in *Biekorf* (januari-februari 1974, p. 23-30 en maart-april 1974, p. 91-99).

ROMAIN VANLANDSCHOOT

C. HOGER ONDERWIJS.

1. DE UNIVERSITEIT TE GENT.

In Koning Willem's Koninkrijk der Nederlanden bestonden er zes rijksuniversiteiten, drie in het Noorden: Utrecht, Leiden en Groningen en drie in het gebied dat later België zou worden: Leuven, Gent en Luik. De onderwijstaal was het Latijn.

In de eerste jaren na de Belgische Revolutie kregen deze instellingen het zwaar te verduren: te Gent werden de faculteiten der Letteren en der Wetenschappen, te Leuven die der Rechten en der Wetenschappen en te Luik die der Letteren afgeschaft. De verplichting om in het Latijn te doceren werd opgeheven en als reactie op wat werd genoemd de taaldwang van Willem I werd de cursus Nederlandse Taal- en Letterkunde van het programma geschrapt.

De stichting van de Katholieke Universiteit te Mechelen en van de Vrije Universiteit te Brussel (beide in november 1834) was er mee de oorzaak van dat de Belgische regering de reorganisatie van de Rijksuniversiteiten niet langer kon uitstellen. De wet van 27 september 1835 bepaalde dat er twee rijksuniversiteiten zouden zijn, namelijk te Gent en te Luik. De Katholieke Universiteit van Mechelen verhuisde naar Leuven. Hoewel die we de onderwijstaal niet expliciet bepaalde, werd het Frans de officiële taal van de Belgische hogescholen. Noemenswaardig verzet daartegen was er op dat ogenblik niet.

a) *De bewustwording.*

Dat de strijd voor de vernederlandsing van het hoger onderwijs niet is los te maken van de hele strijd voor Vlaams rechtsherstel die we V.B. noemen, kwam voor het eerst duidelijk tot uiting naar aanleiding van het volkspetitionnement van 1840, gericht tegen de officiële verfransing van Vlaanderen, waarvoor meer dan 100.000 handtekeningen werden verzameld. Voor dit onderwerp zijn vooral van belang punt 4, waarin wordt aangedrongen op de oprichting van een „Vlaamsche academie ter aanmoediging van de Nederduytsche letterkunde” en punt 5, waarin wordt geëist dat het „Nederduytsch by de Universiteit van Gent en by de andere rijksscholen in de Vlaemsche gewesten de zelfde voorregten zal genieten als het Fransch”.

De Commissie der Vlaemsche Grieven, die in 1856 op initiatief van de regering werd opgericht, ging niet eens zo ver. In het op 14 oktober 1857 verschenen verslag vinden we slechts de eisen tot gelijkstelling van het Vlaams en het Frans bij het middelbaar onderwijs en tot oprichting van leerstoelen voor Nederlandse Taal- en Letterkunde aan de twee rijksuniversiteiten. Hoewel de Commissie de toevoeging van een Vlaamse klasse aan de Académie Royale vroeg, waarin die activiteiten zouden worden beoefend die in de Classe des Lettres werden beoefend, bleef het voornaamste strijdobject van de flaminganten gedurende de volgende decennia het verkrijgen van die leerstoelen. Heel wat

bekende voormannen waren van mening dat dit de enig haalbare eis was en weigerden meer te vragen. Toch werd J.F.J. Heremans pas in 1876 ordinaris voor de verplichte cursus in de Nederlandse Letterkunde die hij van 1864 af als extraordinarius al facultatief had mogen doceren. Een verdere stap op dit eerder beperkte terrein werd gezet, toen in 1883 „à titre provisoire” te Gent Hoogere Vlaamsche Normaalafdelingen werden gesticht. De herziene wet op het hoger onderwijs van 1890-'91 maakte deze stichting definitief en de normaallessen werden als Germaanse sectie in de faculteit der Letteren en Wijsbegeerte opgenomen, zodat voor het eerst aan een Belgische universiteit een aantal vakken stelselmatig in het Nederlands werden gedoceerd. Leuven volgde in 1895 en in 1910 werd ook aan de Vrije Universiteit te Brussel de sectie Germaanse Filologie opgericht.

Langzamerhand begonnen de Vlaamsgezinden er nu overtuigd van te raken, dat zij hoger onderwijs in de volkstaal niet alleen konden maar ook moesten eisen. Op allerlei congressen en vergaderingen werd over de vernederlandsing van de universiteit gesproken, zonder dat echter een bepaald project werd uitgewerkt.

Toch begon de strijd vaste vorm aan te nemen, de tijd was rijp voor geplande en gezamenlijke acties. Het was ook de tijd dat er geageerd werd voor het algemeen stemrecht en naar aanleiding daarvan kwam een der grote zwakheden van de V.B. aan het licht. Het flamingantisme was als het ware het monopolie van een handjevol intellectuelen die weliswaar werkten ten voordele van de massa, maar er toch niet in slaagden die massa in beweging te krijgen. De V.B. was op dat ogenblik zeker geen volksbeweging en hoewel het verlenen van algemeen stemrecht objectief gezien een grotere ruggesteun had kunnen verlenen aan diegenen die opkwamen voor de rechten van de op alle gebied onmondige kleine Vlamingen, moet men vaststellen dat de felle strijd om de kiesrechthervorming, die het hele land aangreep, eigenlijk buiten de V.B. om werd gevoerd. Leo Picard merkt niet ten onrechte op : „Men krijgt de indruk dat de gehechtheid aan de eigen middenstandsbelangen van de flaminganten, als groep beschouwd, toch steeds meer gewicht in de schaal legde dan de wens van een belangrijke uitbreiding van de Vlaamse invloed in het Belgische staatsbestel”. De meeste flamingantische leiders, zowel katholieken als liberalen, begrepen blijkbaar niet, of wilden niet begrijpen, dat de strijd voor de herwaardering van het Nederlands parallel liep met de strijd voor de ontvoogding van het volk dat die taal sprak. En dat kon ook moeilijk anders, doordat de meeste flaminganten behoorden tot dezelfde kringen als hun tegenstanders, de franskiljons : beide groepen waren produkten van dezelfde bourgeoisieklasse. Dat zal blijken een van de hinderpalen te zijn voor een snelle integratie van het opkomende socialisme in de V.B., waar we het verder over zullen hebben.

b) De „*strijd der stelsels*” (z. ook aldaar).

Zoals hierboven vermeld had men zich van flamingantische zijde eigenlijk nooit duidelijk uitgelaten over hetgeen men van een vernederlandsing van het hoger onderwijs verwachtte. Dat inzicht groeide naarmate in het parlement de eerste schuchtere taalwetten werden aangenomen : men merkte dat deze taalwetten niet alleen vooraf duchtig ge-

mendeerd werden, maar dat ze achteraf bovendien voortdurend werden gesaboteerd, niet het minst omdat er tegen wetsovertreders nooit sancties waren voorzien. Dit leidde tot de overtuiging dat men eerst voor een gunstige basis diende te zorgen, die zou ontstaan indien de Vlamingen in het Nederlands werden opgeleid. Vooral de liberalen waren, overeenkomstig hun doctrine, van het nut van goed onderwijs overtuigd, en de V.B., waarin tot de eerste jaren van de 20ste eeuw de liberalen onbetwistbaar de hoofdrol speelden, ging zich nu bijna volledig concentreren op het verkrijgen van hoger onderwijs in het Nederlands.

Gesch. Emm. de Boven

XXIIIe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres,
GEHOUDEN TE ANTWERPEN. — 1896.

VERSLAG

VAN DE

Commissie gelast met het onderzoeken van de wenschelijkheid
van het inrichten eener

Nederlandsche Hoogeschool

IN

VLAAMSCH-BELGIË.

[door Julius Mac leod]

GENT,

BOEKDRUKKERIJ I. VANDERFOORTEN, POLLEPELSTRAAT, 18.

(1897)

a) *Het stelsel-Mac Leod.*

In 1896 werd, naar aanleiding van het XXIIIste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres te Antwerpen, een Commissie gelast met het onderzoek van de wenschelijkheid van het inrichten eener Nederlandsche Hoogeschool in Vlaamsch-België aangesteld. Deze Commissie telde 13 leden en stond onder voorzitterschap van Max Rooses; verslaggever werd prof. Julius Mac Leod, hoogleraar in de biologie aan de Gentse universiteit. Hij stelde drie dingen centraal: het belang van het Nederlands als taal van de wetenschap, de noodzaak naar het Noorden te kijken, waar bewezen werd hoe een burgerij, in de eigen taal opgeleid, de hele bevolking kon optrekken, en last but not least dat de Vlaamse zaak een sociale zaak was, daar de taal een rol speelde bij het veroveren van het dagelijks brood. Dit alles stond uiteraard in scherpe tegenstelling tot het sentimentalisme van de Vlaamse romantiek en het was - ironie van het lot - zijn hevigste Vlaamse opponent, Lodewijk de Raet, die hier nog duidelijker de aandacht op zou vestigen.

Mac Leod kwam vrij spoedig met zijn verslag klaar (mei 1897). Het voorzag de trapsgewijze vernederlandsing van de vier faculteiten van de Gentse universiteit. De professoren zou worden verzocht - maar het zou niet verplicht zijn - in het Nederlands te doceren. Voor nieuw-benoemde hoogleraren zou die verplichting uiteraard wel gelden. De zgn. technische scholen (ingenieurs-opleiding) werden echter ongemoeid gelaten, omdat daar veel Walen en buitenlanders studeerden.

Dit verslag Mac Leod werd voorlopig door iedereen aanvaard en verschafte een stevige basis aan de flaminganten die vroeger wel eensgezind Vlaams hoger onderwijs hadden geëist, maar die over de modaliteiten nogal uiteenlopende opvattingen hadden, zoals o.m. bleek uit het zgn. Referendum der Intellectuelen, dat in 1896 door de Gentse vrijzinnige studentengroepering 't Zal wel gaan was georganiseerd.

Nu de Vlaamsgezinden zich hechter begonnen aan een te sluiten, lieten ook de tegenstanders zich niet onbetuigd. In 1899 werd te Gent de Association flamande pour la vulgarisation de la langue française gesticht, die onmiddellijk tot de aanval overging en o.m. de middenstanders voorhield dat de vernederlandsing van de universiteit de nering zou doen kwijnen.

β) Diverse bezwaren.

Toch zou de Vlaamse eensgezindheid niet lang standhouden en de hevigste reactie kwam allereerst uit Mac Leods eigen liberale hoek. Misschien uit schrik voor de eigen positie in de schoot van de liberale partij, misschien ook omdat men vreesde dat Mac Leods stelsel te radicaal en dus niet haalbaar was, kwam een groep Vlaamse liberalen op voor een stelsel van tweetaligheid. De eerste stoot kwam van het Gentse kamerlid Julius de Vigne, die Nederlandse repetities vroeg naast de Franse colleges. Hijzelf noemde dit politiek opportunistisch dat niet raakte aan het toekomstideaal van de volledig Nederlandse universiteit. Naast veel tegenstand kwam er ook bijval, o.m. van de Gentse hoogleraren Paul Fredericq en Jozef Vercoullie. In 1900 verklaarde ook de invloedrijke Antwerpse burgemeester Jan van Rijswijck, die eerder het verslag Mac Leod had ondertekend, zich plotseling voorstander van een tweetalig stelsel.

Ook van katholieke zijde was men het niet steeds met Mac Leod eens en dit verzet werd het duidelijkst samengevat in een in 1902 gepubliceerde brochure van H. Vermandele, *De eisch eener Vlaamsche Hoogeschool*. Hoe wij, Katholieken, dien moeten opnemen. Hij gaat ervan uit, dat de vernederlandsing van Gent van katholiek standpunt ook de vernederlandsing van Leuven noodzakelijk maakt en, hoewel hij toegeeft dat een Vlaamse rijksuniversiteit een „mindere kwaal” is dan een Franse, toch blijft de „rangorde der waarden” bestaan: daar het godsdienstig belang boven het Vlaamse staat, mag en moet een snelle vernederlandsing van Gent, die Leuven zou kunnen benadelen, worden tegengehouden.

Op een vergadering van de Gentse afdeling van het Algemeen Nederlands Verbond verdedigde Fredericq in 1903 nogmaals zijn compromis: splitsing van enkele leergangen zonder nieuwe benoemingen. Hij voegde eraan toe, dat dit officieus werd aangeboden en dat men slechts ja hoefde te zeggen om het te krijgen. Op de algemene vergadering

van het Verbond te Antwerpen echter werd zijn stelling verworpen, zodat Mac Leod dacht eindelijk het pleit te hebben gewonnen. 1903 was echter het jaar dat L. de Raet voor zijn aanval had uitgekozen. Het zou dus nog enkele jaren duren, voordat alle flaminganten eensgezind zouden optreden, maar dan met een voorstel dat veel radicaler was dan dat van Mac Leod. Wel dient eerst nog te worden vermeld dat na de publikatie van Mac Leods verslag, dat in duizenden exemplaren werd verspreid, een krachtige propagandaslag werd gevoerd die tot gevolg had dat nu ook bredere lagen van de bevolking zich voor het probleem gingen interesseren.

De eisch eener Vlaamsche Hoogeschool

hoe wij, Katholieken,

dien moeten opnemen

VLUGSCHRIFT

DOOR HERMAN VERMANDELE

Brugge

Drukk. J. Houdmont-Carbonez, Freren Fonteinstraat, 8-10

1902

γ) *Het stelsel-De Raet.*

In november 1903 trad De Raet voor het eerst openlijk in het strijdperk naar aanleiding van de 10de zittingstijd van de Vlaamsche Volksraad te Brussel. Zijn aanval op het stelsel van Mac Leod steunde vooral op twee overwegingen: de geleidelijkheid waarmee alles in zijn werk zou gaan en het feit dat de technische scholen niet werden vernederlandst. De cijfers die hij citeerde, maakten - zij het dan niet onmiddellijk - diepe indruk. Hij rekende voor dat de toepassing van het stelsel-Mac Leod zou uitlopen op een langdurige tweetaligheid, d.w.z. precies wat de bezieler ervan wilde vermijden. Maar dat was niet zijn enige bezwaar: De Raet wist dat de opbloei van economie en techniek geschoold personeel zou eisen en daarom moest bij de basis worden begonnen: de vernederlandsing

van de technische scholen. Door de ontginning van de steenkolenmijnen in Limburg werd dat probleem overigens onmiddellijk acuut. Het is onbetwistbaar de grote verdienste van De Raet geweest, dat hij voortdurend op het sociaal-economisch aspect van de V.B. heeft gehamerd. Van de Nederlandse universiteit verwachtte hij de oplossing van wat hij als de twee meest essentiële problemen van de V.B. beschouwde : het terugwinnen van de verfranste hogere standen voor de Vlaamse volksgemeenschap en het behoud van de groeiende Vlaamse volkskracht als demografisch verschijnsel door de versterking van het stambewustzijn.

Werd hij, zoals gezegd, in zijn opvattingen niet onmiddellijk gesteund, dan zou het toch niet al te lang duren, voordat hij zich kon opwerken tot de onbetwiste leider van de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Op het XXIXste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres (Brussel, augustus 1906) droeg De Raet een motie voor waarin hij eiste : de vernederlandsing van de Gentse universiteit, ook van de technische scholen, de hervorming van deze scholen tot een technische faculteit met toevoeging van onderwijs in het mijnwezen, en de oprichting van een Vlaamse faculteit voor Landbouw- en Veeartsenijkunde. Die motie, die de samenvatting is van de stellingen die hij in zijn boek *Over Vlaamsche Volkskracht* (1906) had uiteengezet, werd eenparig door het congres aanvaard. Mac Leod trok zich ontmoedigd uit de strijd terug.

In maart 1907 werd de tweede Vlaamsche Hoogeschool-Commissie opgericht, met weer M. Rooses als voorzitter en met De Raet als verslaggever. In april 1908 keurde de Commissie, die uit een 50-tal leden bestond, eenparig zijn rapport goed. Ook Fredericq en de andere aanhangers van minder radicale oplossingen legden zich bij zijn verslag neer : de Vlaamse eensgezindheid was hersteld ! Het gepubliceerde rapport bevatte ook een volledig uitgewerkte tekst van een wetsvoorstel, zodat de parlementaire strijd nu kon beginnen.

δ) De bisschoppelijke brief.

Intussen echter, terwijl de strijd om de stelsels nog volop aan de gang was, was er iets anders gebeurd dat een geweldige reactie zou uitlokken. In september 1906 verscheen een brief van de Belgische bisschoppen : *Instructions aux directeurs et aux professeurs des collèges libres d'humanités*. Die brief, die vooral handelde over de wet-Coremans betreffende het bijzonder (middelbaar) onderwijs, bevatte in de laatste paragraaf ook een scherpe aanval op de vernederlandsing van het hoger onderwijs : „Les Flamands qui voudraient flandriciser une université belge, n'ont pas assez réfléchi au rôle supérieur auquel doit prétendre une université. Si leurs revendications étaient accueillies, la race flamande serait du coup réduite à des conditions d'infériorité dans la concurrence universelle”. Ook de splitsing van Leuven werd afgewezen, want „la division de nos forces intellectuelles ne peut être, au double point de vue catholique et patriotique, que désastreuse”. Vooral voor de katholieken, die zich geplaatst zagen voor de keuze tussen hun Vlaamse overtuiging en de gehoorzaamheid die ze hun geestelijke overheid verschuldigd waren, kwam dit wel hard aan. In het tijdschrift *De Student* kwam er evenwel een repliek van priester Frans Drijvers, die zeker de opinie van velen weergaf

toen hij verklaarde dat de katholieke Vlamingen weigerden „zelfmoord te plegen”. L. Dosfel, op een vergadering te Leuven, veroordeelde niet alleen „dien treurigen brief”, maar vroeg ook de splitsing van de Katholieke Universiteit te Leuven.

€) *De eensgezinde strijd.*

Na de publikatie van De Raets rapport werd de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit op parlementair vlak aangevat. In 1905 al hadden de christen-democraten Adolf en Pieter Daens, de liberalen Jan Frans Persoons en Jaak Verheyen en de socialist Prosper van Langendonck een wetsvoorstel ingediend waarin de vernederlandsing van Gent geëist werd. Meer dan een principiële stellingname (zonder in te gaan op de wijze van uitvoering) was het niet en er kwam dan ook niets van terecht. Op 31 maart 1911 dienden de katholieken Frans van Cauwelaert, Juliaan Delbeke en August Huyshauwer, de liberalen Louis Franck en J.F. Persoons en de socialist Edward Anseele een wetsvoorstel in dat bijna onveranderd uit De Raets rapport was overgenomen. L. Franck schreef een uitstekende memorie van toelichting en de parlementaire lijdensweg was begonnen. Om de openbare opinie te sensibiliseren werd een enorme campagne ingezet die net voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog haar hoogtepunt bereikte. Het was vooral die campagne die het karakter van de V.B. bepaalde. Twee trekken waren overheersend : allereerst dat het nu ging om een geheel, men wilde niet een of andere kleine bescherming van het taalrecht van de Vlaamse enkeling, maar wel een geheel cultureel en sociaal leven in het Nederlands. „Die kop moet erop” was in die jaren een karakteristieke slagzin. De andere trek was de enthousiaste samenwerking tussen de flaminganten in de drie grote partijen.

Tekenend voor die samenwerking is het gezamenlijk optreden van drie leidinggevende personaliteiten uit de drie partijen die men, naar een woord van Huysmans, de „drie kraaiende hanen” is gaan noemen : de katholiek F. van Cauwelaert, de socialist Camille Huysmans en de liberaal L. Franck. Samen hebben zij op heel wat vergaderingen en meetings het woord gevoerd en hoewel zij zeker niet de enigen waren om zich voor de goede zaak in te zetten, waren zij toch het symbool van het feit dat de eis van de vernederlandsing niet langer het monopolie was van één of enkele verenigingen of partijen, maar de verzuchting van alle Vlamingen.

Mede onder de druk van die grote volksbewegingen ook de tegenstanders van tactiek veranderen. Zij voelden aan dat het niet langer opportuun was om de Vlamingen elk hoger onderwijs in hun taal te ontzeggen en stelden de vraag waarom juist Gent moest worden vernederlandst. De hevigste Fransgezinden richtten een nieuwe vereniging op, de Union pour la défense de la langue française à l'université de Gand.

Het wetsvoorstel-Franck-Van Cauwelaert-Anseele voor een geleidelijke vernederlandsing van de Gentse universiteit werd door de Kamer wel in overweging genomen en voor onderzoek naar de afdelingen gezonden, doch het verviel bij de kamerontbinding van 1912. Het werd door dezelfde ondertekenaars opnieuw ingediend op 15 november 1912 en na verloop van tijd door 4 van de 6 kamerafdelingen goedgekeurd. Door allerlei vertra-

gingsmanoeuvres was het echter door de Kamer zelf nog niet in bespreking genomen toen op 4 augustus 1914 België in de Eerste Wereldoorlog werd ver-
wikkeld.

Bijna alle historici die de gebeurtenissen vlak voor de oorlog bespreken, zijn het erover eens dat de kracht waarmee in de jaren 1910-'14 de campagne was gevoerd, binnen relatief korte tijd tot een volledig succes zou hebben geleid. Toen brak echter de oorlog uit met, behalve alle andere rampzalige gevolgen, ook een gevoelig terugzetten van de Vlaamse klok.

c) De bezetting.

Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog had ook in België een enorme patriottische vloed tot gevolg: men wilde eendrachtig Vorst en Vaderland verdedigen. Dit loste echter de Belgische problemen niet op en toen na korte tijd 90 % van het grondgebied was bezet, zagen de Vlamingen zich geplaatst voor de vraag, of ze meteen maar alle Vlaamse eisen moesten vergeten tot betere tijden, dan wel of ze dienden verder te werken om uit de situatie te halen wat er te halen viel. Het antwoord op die vraag veroorzaakte een splitsing binnen de V.B. in zgn. passivisten en zgn. activisten. Deze laatsten waren van mening dat de bezetting geen aanleiding mocht zijn om stil te blijven zitten. Alvorens te oordelen mag men niet uit het oog verliezen dat heel wat invloedrijke franskiljons en super-patriotten verklaard hadden dat er na de oorlog geen sprake meer zou zijn van de V.B. en dat België nu wel zou evolueren naar een volledig francofone staat („La Belgique de demain sera latine ou ne sera rien”).

Voegt men daarbij dat de Duitsers heel handig bepaalde pangermaanse gevoelens trachtten op te wekken (c.q. aan te wakkeren) en zo listig waren te doen geloven dat Duits belang ook Vlaams belang was (of omgekeerd...), dan kan men begrijpen (zonder het daarom ipso facto goed te keuren), dat sommige Vlamingen de kans wilden grijpen om bepaalde dingen te verwezenlijken waarvan ze dachten dat alleen de Duitsers ze konden helpen realiseren. Dat deze activisten, waarvan de overgrote meerderheid aanvankelijk helemaal niet de bedoeling had te collaboreren, langzamerhand volledig ten prooi vielen aan de Duitse propagandamachine, was bijna niet te vermijden. Totaal afgezonderd en onervaren op politiek gebied, raakten ze zozeer in de gebeurtenissen verwickeld, dat ze niet meer terugkonden.

Punt nummer één op het verlanglijstje van de Vlamingen was nog steeds de „Vlaamsche Hoogeschool” en toen de Duitsers voorstelden deze lang gekoesterde droom te verwezenlijken, was de verleiding groot. Onder de Vlamingen - in Vlaanderen en in het buitenland - kwam een debat op gang, of men dit Duitse „geschenk” mocht aanvaarden. De passivisten gingen ervan uit dat men „geene gunst en geene geschenken (kon aanvaarden) uit de handen van de vijanden, besmeurd met het bloed onzer broeders”, terwijl de activisten daartegen aanvoerden dat het hier geen geschenk betrof, maar de realisering van een rechtmatige Vlaamse wens. Bovendien wezen velen, bv. de jurist Dosfel, erop dat - op grond van de Overeenkomst van Den Haag - het besluit van von Bissing een „rechtsgeldig besluit (is) van een bevoegde overheid”. Dat het zelfs de passieve Vlamingen

zwaar viel de realisering van deze zo lang gekoesterde droom onvoorwaardelijk af te wijzen, blijkt al uit het feit dat Van Cauwelaert 5 maanden wachtte alvorens officieel te reageren. Toch hielden de meesten uiteindelijk het been stijf: toen op 24 oktober 1916 de Vlaamse universiteit te Gent werd geopend, waren slechts zeven van de vroegere hoogleraren bereid gevonden hun leerstoel weer in te nemen. Door nieuwe benoemingen, o.m. van een aantal Noordnederlanders en een tweetal Duitsers, werd een staf van 35 professoren gecreëerd. Er daagden 40 studenten op, het jaar daarna echter meer dan 400. Dat de activisten de meerderheid der Vlamingen niet achter zich hadden, is duidelijk: op 8 januari 1916 al protesteerden een uitgelezen groep in Vlaanderen gebleven flaminganten tegen de vernederlandsing van Gent door de Duitsers (brief aan von Bissing). Een aantal onder hen, o.m. prof. P. Fredericq en L. Franck, werd achteraf naar Duitsland gedeporteerd. De von Bissing-universiteit, slechts een onderdeel van de Flamenpolitiek, waarover hier niet kan worden uitgeweid, bezorgde de Vlamingen dus een tijdlang hoger onderwijs in het Nederlands: de rekening zou na de oorlog worden aangeboden. Wanneer men achteraf ziet dat die prijs verschrikkelijk hoog lag, is men uiteraard geneigd de activisten voor dwazen of toch tenminste voor naïevelingen te verslijten. Toch moet men bedenken dat de meerderheid van hen dacht goed te doen - zelfs Pirenne geeft toe dat het grotendeels idealisten waren - en bovendien blijft de vraag bestaan of zonder het activistische intermezzo de houding van de terugkerende Belgische overheid zoveel welwillender zou zijn geweest, rekening houdend met de hierboven geciteerde uitspraken over het Latijnse karakter van heel België. Reeds in 1917 voorzag de Belgische minister-president Charles de Broqueville dat de Vlaamse kwestie ook na de oorlog het brandendste vraagstuk in de Belgische politiek zou zijn en alleen opgelost kon worden als er verregaande concessies gedaan werden, o.a. de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Maar gedane zaken nemen geen keer en na de wapenstilstand konden de franskiljons hun wraaklust botvieren door het organiseren van een repressie die er niet voor terugdeinsde ook loyale passivisten te beschuldigen.

d) De politieke strijd na de oorlog.

Na de wapenstilstand begon de moeilijke taak van de wederopbouw. De zgn. akkoorden van Loppem voorzagen wel in het toekennen van het algemeen, enkelvoudig kiesrecht aan mannelijke kiezers, maar de Vlaamse kwestie werd er nauwelijks aangeroerd. Toch was het onmogelijk de eisen der Vlamingen volledig te negeren, te meer daar reeds de regering van Le Havre had gesteld dat er iets zou dienen te gebeuren om tussen Walen en Vlamingen een volledige gelijkheid „in rechte en in feite” te verwezenlijken. In de eerste troonrede, op 22 november 1918 door koning Albert voorgelezen, heette het: „Le gouvernement proposera au Parlement de créer dès à présent les assises d'une université flamande à Gand, sauf à réserver aux Chambres qui suivront la consultation électorale le soin d'en régler les modalités”. Eerste-minister Léon Delacroix was in zijn regeringsverklaring van 28 november nog vager: hij had het wel over hoger onderwijs in het Nederlands, zonder daarbij echter Gent te vermelden.

STAATSUNIVERSITEIT TE GENT.

Wij, Voorzitter en leden der Commissie door de Rector der Staatsuniversiteit te Gent belast met het afnemen van het derde doctoraal examen in de Rechtswetenschap,

Aangestaan de heer Mulier Cathar, geboren te Horsleyk, twee getuigschriften heeft overgelegd, afgeleverd door de Rechtsstudie te Gent, en waaruit blijkt dat hij respectievelijk den Zekindswet gelyc regelen toesla zamen en den Rechtswet gelyc regelen toesla zamen het eerste en het tweede gedeelte van het doctoraal examen in de rechtswetenschap heeft afgelegd, welke gedeelten omvatten:

- het eerste de volgende vakken:
- 1° Romeinsch Recht - Pandekten; 2° Burgerlijk Recht (boek I en II, boek III t. I tot 4); 3° Bestuurlijk Recht; 4° Volkenrecht;
- het tweede, de volgende:
- 1° Burgerlijk Recht (boek III t. 6 tot 17, 19 en 20; 2° Strafrecht en beginselen der strafrechtspijning; - 3° Staatshuishoudkunde; 4° Beginselen der rechterlijke organisatie, bevoegdheid en burgerlijke rechtspleging; 5° Beginselen van het internationaal privaatrecht;

Aangestaan hij Mel. Guido Oetendyck examen heeft afgelegd in de volgende vakken:

- 1° Burgerlijk Recht (boek III, t. 5 en 18); 2° Beginselen van het handelsrecht; 3° Beginselen der finkale wetten;

welke vakken het derde gedeelte van het doctoraal examen in de rechtswetenschap uitmaken. Hebben verleend en verlenen aan den heer Mulier Cathar den graad van doctor in de rechtswetenschap. Ten oorkonde waarvan wij hem dit diploma hebben afgeleverd, tevens getuigde dat de heer Mulier Cathar werkelijk aan de Universiteit te Gent heeft gedieneerd en dat de voorschriften van de wet van 10 April 1890 en van 3 Juli 1891, betreffende den duur der studie en de opebaarheid der examens, werden nageleefd.

Aldus gedaan te Gent, den 10 Juli 1918.

De Secretaris,

[Handwritten signature]

Handteekening van den houder van het diploma:

[Handwritten signature]

De Examinateurs,

[Handwritten signatures]
Julius Obry

De Voorzitter,

[Handwritten signature]

Ogen door Ons, Rector der Staatsuniversiteit,

[Handwritten signature]

BEKRACHTIGING

Wij, voorzitter en leden der bijzondere Bekrchtigingscommissie, ingesteld overeenkomstig de wet van 10 April 1890; Verklaaren dat dit diploma regelmatig is afgeleverd geworden en dat alle wetsbepalingen werden nageleefd; Ten oorkonde waarvan wij het beiden in den 10 Juli 1918 te Gent hebben bekrachtigd en geregistreerd onder n° 586, folio 19 van het register, letters

Brussel, den 10 September 1918

NAMENS DE COMMISSIE:

De Secretaris,

[Handwritten signature]

De Voorzitter,

[Handwritten signature]

Hoewel op niet-partijpolitek vlak de vernederland-
sing van Gent verder werd bepleit - o.m. in het
zgn. minimumprogramma van het nieuwe Alge-
meen Vlaamsch Verbond - is het tekenend voor
de onzekerheid en het gevoel van onmacht bij de
flaminganten, dat het tot eind 1921 zou duren voor-
dat weer een ernstig parlementair initiatief werd
genomen. Te noteren valt dat in 1920 te Gent een
Vlaamse Landbouwhogeschool werd opgericht en
dat in maart 1921 minister Jules Destrée een wets-
ontwerp had ingediend om te Gent Nederlands-
talige colleges te geven in de faculteiten der Lette-
ren en der Wetenschappen. Het werd in de afde-
lingen van de Kamer verworpen en verdween defi-
nitief. Te Antwerpen werd in 1920 een Franstalige
Koloniale Hogeschool opgericht, die pas in 1935
een Vlaamse afdeling kreeg.

a) De houding der politieke partijen.

Door de kamerleden F. van Cauwelaert en A.
Huyshauer werd dus op 19 december 1921 het
oude wetsvoorstel-Franck-Van Cauwelaert-Anseele
weer ingediend. Alvorens uit te weiden over de de-
batten in de Kamers lijkt het ons noodzakelijk de
houding van de verschillende politieke partijen
tegenover de vernederlandsing van de Gentse
universiteit te belichten.

In de 19de eeuw voerde in de katholieke partij de
franskiljonse bourgeoisie het hoge woord. Voor de
flaminganten verbeterde er wel iets na de invoering
van het algemeen meervoudig stemrecht, maar een
echte kentering kwam er slechts na de oorlog toen

de oude katholieke partij in een standenvertegenwoordiging werd omgevormd (waarin Boerenbond, Algemeen Christelijk Werkersverbond en Christelijke Federatie der Middenklassen vertegenwoordigd waren). De Vlamingen stonden tegenover de oude franskiljonse kaste die vooral gegroepeerd was in de Fédération des Associations et des Cercles catholiques. Naast Aloïs van de Vyvere en Prosper Pouillet berustte de leiding van de katholieke Vlamingen bij Frans van Cauwelaert, die ook voorzitter was van de Katholieke Vlaamsche Kamergroep (groepeerde 46 van de 80 katholieke kamerleden). Twee factoren beperkten echter de invloed van deze ogenschijnlijk machtige groep. Allereerst het feit dat ondanks de democratie op papier het toch de conservatieve groep was die de toon aangaf en die uitstekend wist te schermen met „het katholiek belang” (ook de stem van de bisschoppen heeft bij de katholieken telkens scherpe gewetensconflicten veroorzaakt). Een tweede factor dient te worden gezocht in het karakter van Van Cauwelaert, de onbetwiste leider, die nogal ijdel was en een bepaalde afkeer voelde voor het Vlaams-nationalisme. Van een eventueel samengaan of zelfs een eenheid van actie tussen de Vlaamse katholieken en de toch grotendeels gelijkgerichte Vlaams-nationalisten kon dus geen sprake zijn.

Anders was de toestand bij de liberalen. De Vlaamsgezinden waren in de van nature sterk conservatieve liberale partij van oudsher in de minderheid en

dat is eigenlijk nooit veranderd. De sterke Brusselse federatie die altijd de partij heeft geleid was frans-kiljons en behoevde de partij voor flamingantische „uitwassen”. Ondanks haar relatieve numerieke zwakheid is de invloed van de liberale partij in de Belgische politiek steeds vrij groot geweest. Toen na de oorlog homogene regeringen onmogelijk werden hebben de katholieken steeds gezocht naar een coalitie met de liberalen (cfr. bovengenoemde macht van de katholieke conservatieven), maar ook in de driepartijenregeringen diende met de liberale invloed terdege rekening te worden gehouden. Ondanks gerespecteerde Vlaamsgezinde leden als L. Franck, bleef de liberale parlements-groep in de hier behandelde periode het bastion van al wat anti-Vlaams was.

Wanneer we de houding van de Belgische Werkliedenpartij (BWP) tegenover de V.B. in het algemeen en de vernederlandsing van Gent in het bijzonder bespreken, dan moeten wij zowel aandacht schenken aan de Waalse als aan de Vlaamse fractie. Tot 1918 nam de Gentse afdeling een leidende positie in : de houding van Edward Anseele bepaalde die van alle Vlaamse socialistten en die houding was allesbehalve ondubbelzinnig; Anseele constateerde dat in het toenmalige België zonder kennis van het Frans geen lotsverbetering mogelijk was en verweet de flaminganten dat zij de arbeiders de mogelijkheid Frans te leren wilde ontnemen. Anderzijds was hij toch niet blind voor de ergerlijke wantoestanden op Vlaams gebied. Na de oorlog zou Anseele echter bijna alle belangstelling voor de V.B. verliezen, maar tegelijkertijd zou zich bij de

andere Vlaamse socialisten een kentering voordoen, vooral onder impuls van de onbetwistbare leider van het socialistisch flamingantisme: Camille Huysmans. Het zwaartepunt verhuisde van Gent naar Antwerpen. De Waalse socialisten stonden aanvankelijk welwillend tegenover de V.B. waarvan zij de democratische tendensen onderkenden. Later veranderde dit met het ontstaan van het zgn. Waalse minoriseringscomplex, dat de Waalse socialisten afwijzend deed staan tegenover de rechtmatige Vlaamse eisen. Huysmans en zijn vrienden zouden echter de steun krijgen van de „patron” E. Vandervelde. Bij de aanvang van de parlementaire debatten van 1921-'22 bestonden er bij de socialisten drie groepen: de meeste Vlamingen en Vandervelde die onvoorwaardelijk voor de vernederlandsing waren; enkele onverschilligen, zoals Anseele en August Debunne, die echter bij de stemming de eerste groep zouden volgen; ten slotte de Franstaligen die, op enkele uitzonderingen na (o.m. de Luikenaar C. Demblon), contra waren.

β) Het wetsvoorstel-Van Cauwelaert.

Op 21 december 1921 diende Van Cauwelaert zijn wetsvoorstel in en in de loop van de debatten werden allerlei tegenvoorstellen ingediend, die neerkwamen op een of ander tweetalig stelsel te Gent zelf of een nieuwe Vlaamse universiteit in een andere stad. Ook was er nog het voorstel van de frontist Staf de Clercq tot algehele en onmiddellijke vernederlandsing. Het voorstel-Van Cauwelaert werd in de afdelingen eerst verworpen, daarna aanvaard op voorwaarde echter van de toevoeging dat er Franse leergangen zouden komen „waar

Middenjury voor hooger onderwijs ter begeving der wettelijke graden. Vlaanderen.

Wij, voorzitter en leden der Middenjury door de Regering belast met het examen van het tweede gedeelte van het kandidaat-examen in de wijsbegeerte en letteren, hebben de wet van 10 august 1890, betreffende het examen der kandidaten van hooger onderwijs, in overzigt genomen en hebben de wet van 10 august 1890, betreffende het examen der kandidaten van hooger onderwijs, in overzigt genomen en hebben de wet van 10 august 1890, betreffende het examen der kandidaten van hooger onderwijs, in overzigt genomen.

Wij hebben de wet van 10 august 1890, betreffende het examen der kandidaten van hooger onderwijs, in overzigt genomen en hebben de wet van 10 august 1890, betreffende het examen der kandidaten van hooger onderwijs, in overzigt genomen.

Wij hebben de wet van 10 august 1890, betreffende het examen der kandidaten van hooger onderwijs, in overzigt genomen en hebben de wet van 10 august 1890, betreffende het examen der kandidaten van hooger onderwijs, in overzigt genomen.

Wij hebben de wet van 10 august 1890, betreffende het examen der kandidaten van hooger onderwijs, in overzigt genomen en hebben de wet van 10 august 1890, betreffende het examen der kandidaten van hooger onderwijs, in overzigt genomen.

Getuigd gedaan te Gent, den 7^{en} August 1918

De Secretaris, *M. M. M.*
 De Examenscommissie, *M. M. M.*
 De Hoogleraren, *M. M. M.*
 De Kandidaten van de hooger school, *M. M. M.*

Wij, voorzitter en leden der bevoegde bekwamingscommissie ingevuld overeenkomstig de wet van 10 august 1890, betreffende het examen der kandidaten van hooger onderwijs, in overzigt genomen en hebben de wet van 10 august 1890, betreffende het examen der kandidaten van hooger onderwijs, in overzigt genomen.

Brussel, den 10 September 1918.
 De Voorzitter:
M. M. M.

De Secretaris,
M. M. M.
 De Hoogleraren,
M. M. M.

Diploma van kandidaat in de Wijsbegeerte en Letteren, uitgereikt door de professoren van de vernederlandste universiteit te Gent, zetelend als Centrale Examencommissie (1918).

J. F. HEYMANS, Rector

REDE EN TOESPRAAK

BIJ DE PLECHTIGE OPENING DER LEERGANGEN

VAN DE UNIVERSITEIT TE GENT

OP 16 OKTOBER 1923

UITGEVERSFIRMA I. VANDERPOORTEN, POLLEPELSTRAAT, 18, GENT

1923

het nodig zou worden geacht". De andere voorstellen sneuvelen het een na het ander en bij de opening van de nieuwe zitting in oktober 1922 hield alleen nog het gehavende voorstel-Van Cauwelaert stand. Het kreeg steun uit het Vlaamse katholieke kamp, van enkele liberalen, van de Vlaamse socialisten en de partijvoorzitter Emile Vandervelde, die o.m. opmerkte : „... je constate aussi que le grand réveil du peuple flamand s'est produit le jour où, par l'effort de la classe ouvrière, le suffrage universel a donné au peuple flamand la conscience de ses droits et le pouvoir de les faire consacrer". Verder herinnerde hij eraan, dat de tegenstanders van de vernederlandsing juist de kopstukken van het kapitalisme zijn : de hoge clerus, de magistratuur en de geldwereld. De tegenstand kwam natuurlijk in de eerste plaats van de liberale Brusselaars zoals Paul Hymans, Paul-Emile Janson, Adolphe Max en van de franskiljons uit Vlaanderen zoals Emile Braun, Alfred Amelot en Albert Mechelynck. De verschillende woordvoerders van het socialistisch wallingantisme lieten zich eveneens negatief uit. Het bleek dat zij wel het recht van de Vlamingen op hoger onderwijs erkenden, maar niet wilden begrijpen waarom juist Gent moest worden vernederlandst. De mythe van Vlaanderens tweetaligheid hadden zij blijkbaar nodig als tegenwicht voor hun minoriseringsvrees. Een ultieme oproep van Vandervelde die zei „il serait monstrueux que dans un pays où 3 millions d'hommes ne comprennent que le flamand on leur refusât plus longtemps de tenir la promesse qui leur a été faite en 1918", bleef zonder gevolg en bijna alle Waalse socialisten stemden tegen. Toch werd het voorstel-Van Cauwelaert, dat nu echter in de splitsing van de speciale scholen en

60 uur Franstalig onderwijs in elk studiejaar voorzag, uiteindelijk op 22 december 1922 met een krappe meerderheid goedgekeurd. Het moest nu naar de conservatieve Senaat en de tegenstanders, die - terecht - de hoop niet hadden opgegeven, organiseerden grote betogingen. In de hoge vergadering, waar de socialisten August Vermeylen, Alberic Deswarte en Pierre van Berckelaer tot de vurigste verdedigers behoorden, werd het voorstel ten slotte met een ruime meerderheid verworpen. In Vlaanderen kwam de slag hard aan en er kwamen opgewonden volksvergaderingen. De regering-Theunis voelde zich genoopt ontslag te nemen, wat echter door de koning werd geweigerd. De oude ploeg kwam terug en diende bij monde van de minister van Onderwijs Pierre Nolf een eigen wetsontwerp in.

γ) De „Nolf-barak”.

Het ontwerp, geïnspireerd door L. Franck, wilde een zonderling tweetalig stelsel installeren: het Nederlands werd de administratieve taal van de universiteit, die echter twee afdelingen omvatte: een Nederlandse, waar 2/3 van de colleges in het Nederlands en 1/3 in het Frans werd gegeven, en een Franse, waar de verhouding net andersom was. De wetenschappelijke graden waren in het Nederlands, net als een aantal instituten. De technische scholen konden ofwel volledig in het Nederlands, ofwel volledig in het Frans worden gevolgd. Niemand was met dit compromis erg ingenomen. Op het congres van de Katholieke Vlaamsche Landsbond rees hevig verzet, maar P. Pouillet vroeg de goedkeuring, omdat er hogere belangen waren waarmee men als katholiek rekening diende te houden, en hij wees op het zijns inziens oplevende anti-klerikalisme. Zonder enthousiasme besloten de katholieke Vlamingen hun goedkeuring te verlenen; ook de andere katholieken en de liberalen zouden ja stemmen, want de regering had de vertrouwenskwestie gesteld. De socialisten zagen

Vlamingen, Studenten, komt allen naar de

Protest-MEETING

TEGEN

de half-en-halve vervlaamsching

DER

Gentsche Hoogeschool

Sprekers : Advokaat A. HILLEN.
Dr. Jer. LEURIDAN.

op Dinsdag, 16 Oktober 1923, om 6 u. namiddag
in de « CASINO »-ZAAL,
Gouden Leeuwplaats, Gent

DAARNA OPTOCHT MET MUZIEK

Vlamingen op! 't Gaat om ons Recht!

Het Algemeen Vlaamsch Hoogstudenten-Verbond, iak Gent.
Het Algem. Katholiek Vl. Hoogstudenten-Verbond, te Gent.

Drukk. Pol. Saelens, Frœbelstraat, 9, Gent.

Nationaal Verbond tot Verdediging
der Hoogeschool van Gent en de Vrijheid der Talen
Algemeen Sekretariaat : Lesbroussartstraat, 25, Brussel.

:: :: ::

Cliché du Journal *T'En Fais Pas!*

:: :: ::

Ligue Nationale pour la Défense de l'Université de
Gand et la Liberté des Langues
Secrétariat Général : Rue Lesbroussart, 25, Bruxelles.

geen probleem en stemden en bloc tegen de regering. Zonder noemenswaardig debat werd de Nolf-wet eerst door de Senaat, daarna door de Kamer meerderheid tegen de oppositie goedgekeurd. De Franstalige universiteit van Gent had opgehouden te bestaan, maar hetgeen ervoor in de plaats kwam, werd door zowat iedereen als een misbaksel beschouwd.

Vooraf de Vlaamse studenten waren er niet over te spreken en de studentenverenigingen besloten de Vlaamse afdeling te boycotten in de hoop een radicalere oplossing te forceren. Toch kan men niet beweren dat die tactiek bijzonder succesrijk is geweest. Gedurende enkele jaren bleef de Vlaamse sectie dunnetjes bevolkt, wat door de franskiljons natuurlijk werd uitgelegd als een weigering van de Vlamingen om Nederlandstalig hoger onderwijs te aanvaarden. Bovendien richtten de Franstaligen te Gent de Ecole des hautes Etudes op, waar een aantal universiteitsprofessoren in het Frans die colleges doceerden die aan de universiteit ook in de Franse afdeling in het Nederlands dienden te worden gevolgd. Ondanks deze en andere tegenkantingen bleek de Nolf-barak stand te houden en achteraf beschouwd kan men diegenen die in 1923 verklaarden dat de wet moest worden aanvaard, omdat men eindelijk eens hoorde te nemen wat men krijgen kon en ook omdat de Nolf-universiteit de beslissende stap zou zijn naar de volledige vernederlandsing, nauwelijks ongelijk geven. Het is zo dat het geamendeerde voorstel-Van Cauwelaert waarschijnlijk veel langer een tweetalig sys-

teem in stand zou hebben gehouden en een volledige Nederlandse universiteit nog langer had doen uitstellen.

Verder zorgde C. Huysmans - toen hij minister van Onderwijs was - voor een strenge toepassing van letter en geest van de taalwetten en hielp aldus veel sabotage de wereld uit. Ook deinsde hij er niet voor terug jonge Vlaamsgezinde professoren te benoemen, zelfs tegen het advies van de universiteit in.

e) De laatste stap.

De totstandkoming van de Nolf-universiteit werd in 1923 door de Franstaligen als een enorme concessie beschouwd en niets deed vermoeden dat zij weinige jaren later bereid zouden worden gevonden de volledige vernederlandsing van de Gentse universiteit goed te keuren. Dat het toch gebeurde, is te danken aan een grote mentaliteitsverandering aan het eind van de jaren twintig, grotendeels bewerkt door de Borms-verkiezing en de omstandigheid dat men het eeuwfeest van België met een schone lei wilde vieren.

In maart 1929 sprak het Algemeen Christelijk Werkersverbond zich uit voor een definitieve taalregeling op basis van volstreekte ééntaligheid en op 16 maart 1929 werd het zgn. Compromis des Belges van de Belgische Werkliedenpartij (BWP) gepubliceerd. Het had van Huysmans en zijn vrienden veel tijd en veel overredingskracht gevergd om Destrée en diens Waalse volgelingen te overtuigen, maar uiteindelijk kon de BWP toch een programma op taalgebied voorleggen dat door de hele partij werd aanvaard. Het Compromis ging eveneens uit van de ééntaligheid van de twee landsdelen en voorzag o.m. de vastlegging van de taalgrens, de splitsing van het ministerie van Kunsten en Wetenschappen (= onderwijs) en van de academies, en onderwijs in de taal van de streek. In oktober 1929 verklaarde de Vlaamse groep van de Belgische Senaat (de minimalisten) dat „de volkstaal de voertaal (moet) zijn van elk onderwijs dat aanspraak maakt op den steun der openbare besturen”. Ook het Willemsfonds (in juli) en het Liberaal Vlaams Verbond (in november 1929) kozen partij voor de Vlaamse eisen.

Al die stellingnamen bereidden natuurlijk het terrein voor en na de verkiezingen van mei 1929 beloofde eerste-minister Jaspar dat hij de taalkwestie zou oplossen en daar zelfs zijn politiek lot aan verbinden. Van de socialisten was er na het Compromis geen tegenstand te verwachten en ook de meeste conservatieven hadden zich bij de toestand neergelegd. De enigen die het been stijf hielden waren Jaspars coalitiepartners, de liberalen. Toen ook zij uiteindelijk bereid werden gevonden de vernederlandsing van Gent goed te keuren, eisten ze als tegenprestatie de „liberté du père de famille” voor het lager en middelbaar onderwijs in Vlaanderen. Jaspar werd zelfs gedwongen ontslag te nemen, maar de koning weigerde dat te aanvaarden, zodat de oude ploeg terugkwam en de premier zijn wetsontwerp indiende. Tijdens het debat kwam er scherp Vlaams verzet tegen de liberale liberté-clausule, die in de regeringsverklaring was opgenomen. De frontisten kantten zich bovendien tegen de facultatieve Franse colleges die op initiatief van de regering konden worden opgericht. Jaspar verdedigde zijn ontwerp eerlijk tegen de franskiljonse aanvallen, maar kwam vlak voor de stemming toch

Opening van de vernederlandse universiteit te Gent in 1930, met in het midden rector A. Vermeylen.

verklaren dat de liberté-principes van de regeringsverklaring ten grondslag zouden liggen aan een wettelijke regeling van het lager en middelbaar onderwijs. Uiteindelijk kreeg hij van de Kamer een overdonderende meerderheid en hetzelfde gebeurde korte tijd later in de Senaat. De wet op de vernederlandsing verscheen in het Staatsblad van 16 april 1930 en in oktober opende rector A. Vermeulen het eerste academiejaar van de Nederlandstalige Rijksuniversiteit te Gent.

LITERATUUR : J. Mac Leod, *Verslag van de Commissie gelast met het onderzoek naar de wenschelijkheid van het inrichten eener Nederlandsche Hoogeschool in Vlaamsch-België* (1897); - H. Vermandele, *De eisch eener Vlaamsche Hoogeschool. Hoe wij, katholieken, dien moeten opnemen* (1902); - J. Mac Leod, *Over de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool* (1903); - L. de Raet, *Over Vlaamsche Volkskracht. De Vervlaamsching der Hoogeschool van Gent* (1906); - F. Drijvers, *Over eene Vlaamsche Hoogeschool en de bisschoppelijke onderrichtingen*, in *De Student* (1907, afl. 2, 3 en 4); - *Verslag over de vervlaamsching der Hoogeschool te Gent* (namens de Vlaamsche Hoogeschool-Commissie door L. de Raet) (1909); - F. van Cauwelaert, *Universiteit en Volksleven* (1910); - *De Vlaamsche Hoogeschool* (maandblad, 1911-'14); - R. van Genechten, *De vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool* (1916); - *De vervlaamsching van de Hoogeschool te Gent* (1916, nr. 1 van de uitgaven der Hoogeschoolbond); - F.W. von Bissing, *Die Universität Gent, Flandern und das deutsche Reich*, in *Süddeutsche Monatshefte* (1916); - *De Wet Nolf en de vervlaamsching der universiteit te Gent* (1924, uitg. door het Actie-Comité ter vervlaamsching van de universiteit te Gent); - M. Basse, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, 2 dln. (1930-'33); - C. de Bruyne, *Gedeeltelijke vervlaamsching van het hooger onderwijs in België*, in *De Vlaamsche Gids* (1934, p. 49-71, 97-126); - L. Picard, *Geschiedenis van de Vlaamsche en Groot-nederlandsche Beweging*, 2 dln. (1942-'59); - C.H. H jer, *Le régime parlementaire en Belgique de 1918   1940* (1946); - P. Lambrechts, *Historische Schets*, in *Gedenkboek Rijksuniversiteit Gent* (1957); - M. van Haegdoren, *Een onderzoek naar de politieke houding der BWP*

en vooral der Vlaamse socialisten tegenover de VB van 1919 tot 1929 (licentiaatsverhandeling Kath. Univ. Leuven, 1963); - Th. Luykx, *40 jaar geleden kreeg Gent zijn zgn. Nolf-universiteit*, in *De Brug* (1963, p. 147-170); - D. de Meyer, *De politieke opinierichtingen rond de oprichting van de Nolf-Universiteit te Gent 1922-1930* (licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1964); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte, IV* (1965); - J. van de Plas, *De Vlaamse pers 1912-1914 en de vernederlandsing van de Gentse universiteit*, in *Wetenschappelijke Tijdingen* (mei-juni 1966, kol. 161-178); - *Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse Rijksuniversiteit*, in *De Brug* (speciaal nr., 1967); - H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging 1914 / 1939*, 4 dln. (1969); - Y. de Cavel, *De vervlaamsing van de Gentse Rijksuniversiteit, in de spiegel van de Belgische opiniepers* (licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1970); - L. Dosfel, *Verzameld Werk*, III (z.j., p. 97-122, 123-204).

ROLAND WILLEMYS

2. DE UNIVERSITEIT TE LEUVEN

a) *De toestand voor 1910.*

In het koninkrijk der Nederlanden hadden slechts Rijksuniversiteiten bestaan. Deze hadden het na de Belgische Revolutie zwaar te verduren: zo werden o.m. te Leuven de faculteiten der Rechten en der Wetenschappen afgeschaft. De Belgische bisschoppen hadden van de vrijheid van onderwijs gebruik gemaakt om een eigen katholieke universiteit op te richten. Deze verhuisde, na één jaar, in 1835 van Mechelen naar Leuven, waar na de afschaffing van de daar bestaande Rijksuniversiteit meer plaats was. Deze katholieke instelling werd door katholieken bekostigd en aanvaardde alleen katholieke studenten. De bisschoppen waren de stichters en de organisatoren. Zij benoemden de rector magnificus en de hoogleraren. In de statuten legden zij hun grote macht over deze universiteit vast.

Als onderwijstaal, die oorspronkelijk het Latijn was, werd het Frans ingevoerd. Wel werd het college Vlaamse literatuur door kanunnik J.B. David in het Nederlands gedoceerd, maar die had slechts de bedoeling schrijvers te vormen. Van het verlangen om te onderwijzen in de moedertaal of beter in de streektaal was bij hem zeker geen sprake. Ook werden studentengenootschappen zoals Met Tijd en Vlijt opgericht. Hier konden de studenten zich oefenen in het gebruik van het Nederlands. Duide-lijk was echter dat zij deze taal als een tweede taal beschouwden. In het beroepsleven had men het Nederlands vrijwel niet nodig. Het belang dat men aan deze taal hechtte, zou groter worden naarmate de studentenbeweging opkwam en de bewust-ording in de V.B. groeide. Pas op het eind van de 19de eeuw ging de V.B. haar eisen bij de wet ver-wezenlijken. Dat had in feite geen weerslag op de Leuvense universiteit, die als vrije instelling niet wettelijk gedwongen kon worden. Wel werden in 1876 haar diploma's door de Staat erkend, zodat ze haar programma aan de wet moest aanpassen. De wet op het hoger onderwijs van 1890 stelde als eis dat bepaalde functionarissen in Vlaanderen het Nederlands machtig zouden zijn. De programma's werden aangepast. Als gevolg van deze wet kwam de eerste verandering: te Leuven werden de col-leges strafrecht en strafprocedure in het Neder-lands onderwezen en in de kandidatuur Ger-maanse talen werden de vakken literatuur en vreemde talen volledig vernederlandst. Alleen de algemene vakken zouden in het Frans gedoceerd worden. Omstreeks diezelfde tijd werd ook de eis „eentaligheid in Vlaanderen” geformuleerd. De-ze mentaliteitsverandering werd voor de univer-siteiten onder woorden gebracht door J. Mac Leod, die poneerde dat onderwijs in de eigen taal een on-ervreemdbaar recht van een volk was. De eerste Vlaamsche Hoogeschoolcommissie, waarvan hij voorzitter was, vroeg dan ook de geleidelijke ver-nederlandsing van de Gentse universiteit. Dit voor-stel vond weerklank te Leuven. Ook de katho-lieken hadden sinds enige tijd aan hun bisschoppen de vernederlandsing van de Leuvense universiteit gevraagd, maar hun verzoek was afgewezen. Onder-tussen begonnen te Leuven de moeilijkheden tussen Waalse en Vlaamse studenten, wat in 1902 leidde tot de splitsing van de eentalig Franse studen-tengilde in de Fédération Wallonne en het Katho-liek Vlaams Hoogstudenten Verbond (KVHV). Dit laatste zou spoedig aansluiting zoeken bij de Vlaamse studenten te Gent. In 1907 werd de twee-de Hoogeschoolcommissie opgericht. Ze werd ge-domineerd door L. de Raet en was heel wat radi-caler dan de eerste. Een grootscheepse campagne werd op touw gezet en de strijd om Gent werd al heel gauw een politiek programmapunt. Onder druk van deze agitatie, die zich in heel Vlaanderen, maar vooral aan de universiteiten deed voelen, begon de actie van de Leuvense studenten opnieuw. De principiële afkeuring van de Belgische bis-schoppen in de Instructions Collectives van 1906 heeft de actie slechts even geremd. In 1909 be-toogden de studenten opnieuw voor een Vlaamse universiteit. Het wetsvoorstel-Franck-Van Cauwe-laert voor de vernederlandsing van Gent werd in 1911 bij het parlement ingediend. Het werd nooit besproken, maar had voor Leuven een gunstig ge-volg; de vernederlandsing begon.

b) Van 1910 tot 1924 : een aarzelend begin.

Uit vrees voor de concurrentie van een Vlaamse Rijksuniversiteit veranderde de academische overheid haar politiek. Ze begon zelf, zij het aarzelend, met de vernederlandsing. Zo bestonden in 1911 te Leuven twaalf Vlaamse colleges (o.m. : J. Sencie : klassieke literatuur; A. van Hove : kerkelijk recht; L. Scharpé : Germaanse talen). Vóór de Eerste Wereldoorlog kwamen er nog vier bij. Toen het wetsvoorstel in de Kamer door verdragingsmaneuvers niet in behandeling kwam, werden er zeven afgeschaft. De Eerste Wereldoorlog legde met de colleges ook de vernederlandsing stil. Pas daarna heropende de universiteit haar deuren. Ondertussen was er veel gebeurd. Te Gent had een Vlaamse universiteit gefunctioneerd. Deze von Bissing-universiteit, zoals ze genoemd werd, heeft de strijd voor Vlaams hoger onderwijs lange tijd geremd. Alle verdere pogingen werden nog lange tijd als neoactivistisch gebrandmerkt. Aan de universiteit te Leuven werd de strijd met aandacht gevolgd. De stemming onder de studenten veranderde. Langzaam groeide een geest van verzet tegen de bisschoppen en de Staat. Hiervoor bestonden verscheidene oorzaken. De Eerste Wereldoorlog had vele Vlaamse studenten aan het front gebracht. Ze speelden een zeer grote rol in de V.B. die daar ontstond en brachten een radicaal, maar diep-christelijk flamingantisme terug naar Leuven. In 1919 hebben twee generaties elkaar daar ontmoet : oudstrijders, die de vooroorlogse studentenbeweging, maar ook de frontbeweging hadden meegemaakt, en de jongere generatie, die in het bezette gebied het activisme gezien had. Voeg daarbij de strenge repressie. De mentaliteit te Leuven veranderde niet meteen : het cultuurflamingantisme, dat de nadruk legde op de zelfverheffing, bleef doorwerken en werd in 1919 nog algemeen erkend als de basis van de studentenbeweging. Nochtans was de beweging strijdbaarder geworden. Meer en meer legde ze belangstelling aan de dag voor de hele V.B. en de universiteitenkwestie in het bijzonder. Een tweede oorzaak was de trage vernederlandsing : gemiddeld zes colleges per jaar werden vernederlandsd, met een uitzondering voor 1921 en '22, toen uit vrees voor de vernederlandsing van Gent na het tweede wetsvoorstel-Van Cauwelaert 13 en 11 colleges gesplitst werden. Hiertegen kwam plotseling protest van de Gentse vicaris-generaal De Baets. Deze waarschuwde, dat de Rijksuniversiteit binnen korte tijd vernederlandsd zou worden. Als katholieken de universiteit van Leuven in stand wilden houden, deden ze er beter aan die zo snel mogelijk te vernederlandsen. Anders zou Gent wel een echte concurrent kunnen worden en zou de katholieke geest onder de studenten verloren gaan. Dezen lieten immers hun taal op hun geloof primeren. De vernederlandsing van Leuven was volgens hem „la question de vie ou de mort pour l'esprit catholique”. Ondanks deze waarschuwing bleef kardinaal Mercier onverzettelijk. Er mochten wel enige concessies gedaan worden, maar een volledig Vlaamse universiteit was ondenkbaar. Deze afwijzing werd hem niet alleen ingegeven door de idee dat het voortbestaan en de roem van Leuven afhankelijk waren van de Franse cultuur, maar ook door de slechte financiële positie van de universiteit. Zij bestond van particuliere schenkingen en van zeer kleine toelagen van de provincies. Een

Vlaamse universiteit betekende dubbele uitgaven en dat was inderdaad ondenkbaar. De tweede oorzaak was de moeilijke parlementaire strijd om de vernederlandsing van Gent. Het wetsvoorstel-Van Cauwelaert van 1921 was verworpen. In de plaats daarvan kwam een regeringsontwerp dat een gedeeltelijke vernederlandsing inhield. De studenten wezen dit af en riepen de boycot van de zgn. Nolfbarak uit. Hierdoor berokkenden de Leuvense studenten zichzelf groot nadeel. De academische overheid was echt bang voor de concurrentie van een Vlaamse Rijksuniversiteit, maar als de studenten die zelf boycotten, viel én de angst én de vernederlandsing weg. Toch kreeg De Baets gelijk. De amnestiekwestie bracht de studenten definitief in het spoor van het nationalisme. Debatten te Leuven werkten de belangstelling in de hand. Een grote Bormsbetoging werd op touw gezet en dit verhitte de gemoederen nog meer. In april 1924 bereikten de moeilijkheden een hoogtepunt. Sinds enkele jaren belegden de Vlaamse en Nederlandse studenten samen Groot-Nederlandse Studentencongressen (z. aldaar). Dat van 1924 vond met toestemming van de rector in de paasvakantie te Leuven plaats. Het werd ernstig gestoord. Verscheidene zalen werden aan de studenten geweigerd, Waalse studenten probeerden de Nederlandse op straat te intimideren en Walen en Vlamingen raakten slaags. Toen de Vlaamse student A. Vallaeys door een Waals studiegenoot neergeschoten werd, was de maat vol. Protestbetogingen werden georganiseerd en die werden woeliger, toen de rector de Waalse student zelfs niet van de universiteit wegstuurde. Wel reageerde hij tegen de onrust in de stad en verbood alle betogingen. De praeses van het KVHV, P. Beeckman, werd van de universiteit weggestuurd. Anderen volgden. Het werd nochtans niet kalm. Uitsluiting van de studentenleiders bracht de agitatie niet tot rust. Toen J. Lens en H. Christiaens het consilium abeundi kregen, weigerden ze zich te verdedigen voor de bevooroordeelde academische raad. Dit alles heeft de studenten verbitterd. Toch deed zich datzelfde jaar een verandering voor. Een officiële vereniging kwam de studenten helpen.

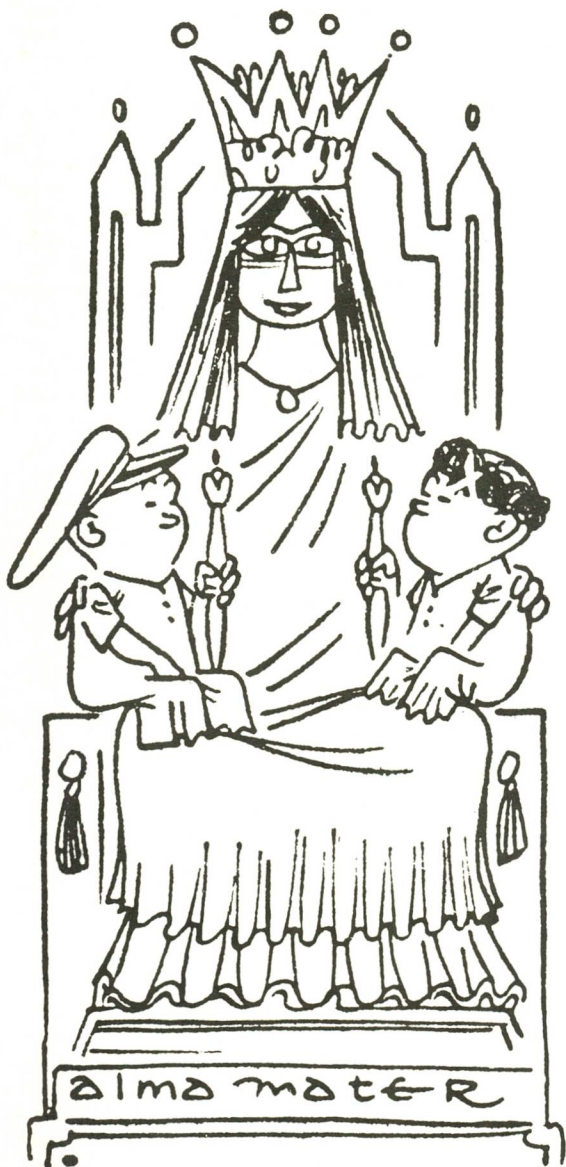
c) Van 1924 tot '34 : Leuven Vlaams.

Verscheidene hoogleraren te Leuven zagen in, dat de toestand hopeloos werd. Wel werden al veel colleges door professoren vrijwillig in het Nederlands gedoceerd, maar dat was een pleister op een houten been. De professoren werden voor dit extra-werk niet betaald en de Nederlandstalige colleges stonden op zichzelf, daar er geen doorlopende reeks georganiseerd werd. In 1924 richtte prof. J. Sencie te Leuven de Vlaamse Leergangen op. De vereniging omschreef haar doel als volgt: de vernederlandsing van de universiteit van Leuven en de oprichting van een afzonderlijke Vlaamse universiteit. Hierdoor veranderde het beeld. „Leuven Vlaams” was niet alleen een steeds herhaalde eis van de studenten, maar werd meteen een zaak van alle Vlaamse politici en hoogleraren en van alle Vlaamse katholieken. Een grote campagne in de Vlaamse kranten begon. Op het dringend verzoek om geld werd enthousiast geantwoord. Van de academische overheid hing het af, of de vereniging haar doel kon bereiken. In nauwe samenwerking met de overheid wilde deze niet alleen de colleges, maar het hele universitaire leven vernederlandsen

en tegelijkertijd de financiële druk op de universiteit een beetje verlichten, zodat deze rem op de vernederlandsing zou wegvallen. Wel kreeg de universiteit sinds 1923 jaarlijkse staatssteun, maar dit betekende zeer weinig tegenover de totale kosten. Van één enkele eentalig Vlaamse universiteit te Leuven was bij de leden van de vereniging geen sprake. Ze accepteerden de tweetaligheid. Van dat moment af stond een sterke organisatie tussen de studenten en de academische overheid. Hoewel verdacht door de Vlaams-nationalisten en door de studenten die in hun spoor liepen, begon ze onverzettelijk aan de reuzentaak een nieuwe universiteit op te zetten. Ze hield haar aandacht gevestigd op vele punten, maar vooral op dat van de vernederlandsing bleek ze onverzettelijk. Ze betaalde de professoren die vrijwillig Nederlandse colleges doceerden en gaf een minieme som ter ondersteuning, protesteerde en maakte plannen. Hoewel de universiteit slechts schoorvoetend volgde, deed de vereniging haar uiterste best de rector ervan te overtuigen, dat Vlaams onderwijs geen gunst was, maar een recht van de studenten. Dezen waren niet tot rust gekomen : na de Bormsbetoging en de aanslag op de student Vallaëys, werden Beeckman, Romsee en Herbert van de universiteit weggestuurd. Dat bedaarde de agitatie niet, integendeel, de studenten beschouwden zich niet helemaal ten onrechte als de twee keer benadeelde partij : er was op een van hen geschoten en bovendien werden hun leiders weggestuurd. Ze vroegen de academische overheid de colleges, de sermoenen en geestelijke voordrachten en de hele administratie te vernederlandsen. De vereniging Vlaamse Leer- gangen steunde het verzoek. Er kwam geen antwoord. De nationalistische debatten gingen voort, er waren betogingen en botsingen tussen de studenten en de rector. De studenten grepen naar een nieuw wapen : ze spoorden de Vlaamse bevolking aan alle financiële steun aan de universiteit te weigeren, aangezien hun zonen daar stiefmoederlijk behandeld werden en zelfs hun elementaire rechten niet kregen. Deze oproep heeft hun en hun strijd veel sympathie gekost. Verscheidene kranten keurden hun houding af en een grote groep Vlaamse professoren wenden zich openlijk van het KVHV af. Voor de bisschoppen was de maat vol. Ze gaven rector Ladeuze de opdracht het KVHV te ontbinden en verleenden hem de macht hardhandig op te treden tegen allen die in verzet kwamen tegen zijn richtlijnen. Het was eigenlijk al te laat, het KVHV wilde zich wel onderwerpen en zijn verontschuldigungen aanbieden, maar weigerde zich als ontbonden te beschouwen.

Deze gebeurtenissen te Leuven hebben de ontevredenheid onder de katholieke flaminganten vergroot. Ze begonnen meer en meer aan te dringen op werkelijke resultaten te Leuven. Toen de Vlaams-nationalisten bij de verkiezingen van april 1925 twee zetels wonnen ten nadele van de katholieke partij, veroordeelden de bisschoppen het nationalisme plechtig. Dit heeft bij vele katholieken een ernstig gewetensconflict veroorzaakt. Ook te Leuven kwam de discussie los. Een deel van de studenten wilde zich onderwerpen, omdat ze katholiek waren, een ander deel meende dat de bisschoppen niet bevoegd waren en zelfs niet het recht hadden op politiek gebied een uitspraak te doen. Ze wilden de veroordeling naast zich neerleggen.

Een groep nationalistische kranten steunde de studenten in hun verzet. Nochtans had dit voor de studentenbeweging ernstige gevolgen: de Limburgse gouv maakte zich los van het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond en de Limburgse bisschop mgr. Rutten liet de zaak door zijn seminaristen overnemen, uit vrees dat de hele Vlaamse studentenbeweging zich met het nationalisme zou compromitteren. In West-Vlaanderen en aan de meeste bisschoppelijke colleges werd de studentenbeweging verboden. Er kwam een scheuring tussen scholieren en studenten en tussen de oude katholieke en de nationalistische vleugel. De studentenbeweging was in zichzelf verdeeld en hieruit is het te verklaren, dat het in de jaren 1926-'30 te Leuven enigszins kalm bleef. Bovendien leek de hele V.B. eindelijk resultaten te boeken: de minister van Onderwijs C. Huysmans liet eindelijk het principe moedertaal-voertaal in het middelbaar onderwijs toepassen. Te Leuven ging de vernederlandsing traag, maar ze ging tenminste verder. In

Visie van de karikaturist Pil op de splitsing van de universiteit te Leuven.

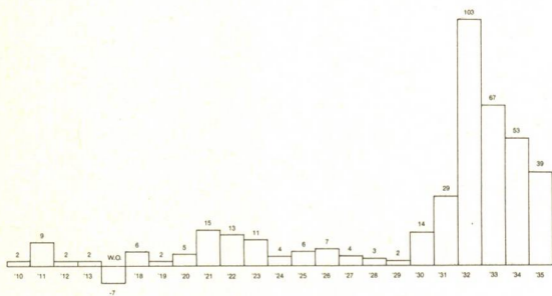
1924 waren er maar vier Nederlandse colleges bijgekomen, in 1925 zes, in 1926 zeven. Het leek wel, of de academische overheid eindelijk besloten had mee te werken. Er waren tweetalige inschrijvingskaarten gedrukt, de rector had beloofd dat er ook Nederlandstalige programmaboeken en diploma's gebruikt zouden worden. Toen dit laatste niet gebeurde, ging er boos protest op, maar het bleef kalm.

Pas in 1929-'30 begon de herrie opnieuw. Voor het pas vernederlandste college Moderne Geschiedenis moest een hoogleraar benoemd worden. Er waren verscheidene kandidaten: Ch. Terlinden, die het Franse college doceerde, had zichzelf kandidaat gesteld. Hij kende geen woord Nederlands en was bovendien voorzitter van de Ligue Nationale pour l'Unité Belge. Hij kwam daarom niet in aanmerking, zelfs de rector vond het belachelijk. De tweede kandidaat was J.-A. Goris (Marnix Gijsen). Deze bleef liever secretaris van Frans van Cauwelaert en weigerde. De twee laatste kandidaten waren H. Elias en E. Lousse. Beiden waren doctor in de rechten en in de geschiedenis. Lousse werd benoemd. Elias, die medewerker was aan Jong Dietschland, was door de rector voorgedragen. Hij moest een politieke verklaring afleggen en werd toen door de bisschoppen als politiek onbetrouwbaar beschouwd. Zodra de benoeming van Lousse bekend gemaakt werd, startten de Vlaams-nationalisten hun campagne. De moeilijkheden in Leuven begonnen opnieuw. Zeker was het ogenblik slecht gekozen: de Bormsverkiezing en de parlementsverkiezingen hadden het nationalisme te Leuven versterkt. De eis van de rector dat de studenten schriftelijk zouden bevestigen het reglement van de universiteit na te leven en zich afzijdig te houden van elke betoging die uitgelegd kon worden als de verheerlijking van hen die door de amnestiewet begunstigd werden - reactie op de Bormsbetoging van december 1928 - en de daaropvolgende uitsluiting van J.A. Coene, praeses van het KVHV, hadden veel kwaad bloed gezet. Er bestond een neiging om naar Gent te gaan en elke verklaring van de rector werd argwanend bekeken. Deze onrust werd gevoed door de campagne van de nationalistische kranten, die over het zoveelste onrecht pagina's vol schreven. Daarbij kwam nog, dat de vereniging Vlaamse Leergangen woedend protesteerde tegen de compromispolitiek van de rector. Deze boycotte de hele vernederlandsing door zijn onverschilligheid.

De Vlaamse Leergangen had plannen uitgewerkt om de universiteit in tien jaar te vernederlandsen. Die waren afgewezen wegens gebrek aan geld. Ze had daarna, dank zij Vlaamse economische ondernemingen, genoeg geld bijeengebracht om 25 colleges te vernederlandsen. De verwezenlijking hiervan werd door de rector zo vertraagd, dat de financiële crisis van 1929 de plannen onmogelijk maakte. Haar enige voorwaarde voor de benoeming van hoogleraren, dat ze een jaar naar Nederland gingen om zich in het Nederlands te bekwamen, werd niet gehandhaafd. Ze had de rector gesmeekt iets aan de toestand te veranderen, voordat het geloof van de studenten en hun vertrouwen in de bisschoppen plaats maakte voor onverschilligheid en verzet. Nu werd het tijd. De regering-Jaspar, die verklaard had de Vlaamse kwestie voorgoed te zullen oplossen, had een nieuw regeringsontwerp ingediend dat

inhiel dat Gent al in oktober vernederlandst zou zijn. Enthousiast betoogden de studenten te Leuven voor de vernederlandsing van de Rijksuniversiteit, maar tegelijkertijd groeide hun ongeduld om ook in Leuven de situatie te veranderen. Het werd zo erg, dat de staat van beleg uitgeroepen werd. In juli 1930 leek de toestand ellendig: 26 vernederlandste colleges en Nederlandstalige inschrijvingskaarten waren het enige resultaat van zes jaar hard werken van een vereniging, van zes jaar betogingen, protesten en verzet van de studenten en van rumoer in de pers. Men moet wel bedenken, dat in deze periode de druk van de publieke opinie op een vrije universiteit veel minder sterk was. De studenten werden beschouwd als gasten van de universiteit en het reglement werd veel strenger gehandhaafd.

Toch waren er resultaten, al waren die niet direct meetbaar. De vereniging Vlaamse Leergangen had zich geconsolideerd. Ze had macht en invloed gekregen en stond klaar met plannen en geld, zodra de bisschoppen de vernederlandsing in ernst wilden aanpakken. Bij dezen was de stemming ook veranderd: de meeste bisschoppen zagen in dat er dringend iets gedaan moest worden. Van Roey, de nieuwe kardinaal, was de vernederlandsing meer genegen dan zijn voorganger Mercier. Leuven was door het telkens terugkerende rumoer in de belangstelling gekomen. In 1930 veranderde de toestand plotseling. Het wetsontwerp van de regering-Jaspar was in april aangenomen. In oktober 1930 opende de Gentse Rijksuniversiteit haar deuren als eerste Vlaamse universiteit. Nu hadden niet meer alleen de Leuvense studenden haast, ook de academische overheid begreep dat er snel gehandeld moest worden. Vele eerstejaars gingen naar Gent, waar ze de zekerheid hadden volledig in het Ne-

Aantal vernederlandste colleges (1910-'35) onder invloed van de politieke gebeurtenissen:

1911: wetsvoorstel Franck-Van Cauwelaert

1921: tweede wetsvoorstel Van Cauwelaert-Huysmans

1923: - regeringsontwerp P. Nolf
 verdubbeling Rijksuniversiteit te Gent (= Nolfbarak)
 - boycot Algemeen Vlaamsch Hoogstudentenverbond
 - eerste rijkstoelage voor de Katholieke Universiteit te Leuven

1929: (december): regeringsontwerp H. Jaspar
 (april): wet op de vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit

1930: (oktober): - opening van de vernederlandste universiteit te Gent
 - definitieve verhoogde rijkstoelage voor de Katholieke Universiteit te Leuven

derlands te kunnen studeren, maar ook ouderejaars, die door het aantal studenten van de vernederlandsing een succes wilden maken. Op verzoek van de vereniging Vlaamse Leergangen benoemde kardinaal Van Roey een commissie die de rector en de bisschoppen raad zou geven bij de volledige vernederlandsing. In oktober 1931 werden niet alleen 29 colleges vernederlandst, in één keer meer dan in de vijf vorige jaren samen, maar werd de Consultatieve Commissie ter vernederlandsing van de universiteit officieel geïnstalleerd. Ze had als taak plannen te maken om de universiteit snel te vernederlandsen en kreeg ook een werkelijke macht om die plannen uit te voeren. Om volledig op de hoogte te zijn van haar taak bestond ze uit zeven leden: een afgevaardigde van elke faculteit, onder voorzitterschap van de nieuwe vice-rector K. Cruysberghs. Opvallend is, dat er geen afgevaardigden waren voor theologie en filosofie. De commissie ging volstrekt logisch te werk: de kandidaturen, voor zover ze niet vernederlandst waren, kregen voorrang, zodat eerstejaars de zekerheid kregen dat ze hun studie in het Nederlands konden beginnen. De seminaria, rechtstreekse voorbereiding op de praktische werken die men in het Nederlands mocht voorbrengen, werden meteen gesplitst. De nieuwe kandidaat-hoogleraren moesten aan strenge eisen voldoen. Niet alleen moesten ze behoorlijk Nederlands kennen, ook op wetenschappelijk niveau wilde de Commissie zekerheid. De voorkeur ging uit naar degenen die speciale doctoraten behaald hadden of in het buitenland gestudeerd hadden. Zo kon men van Franstalige zijde tenminste niet meelijdend glimlachen om de getto-mentaliteit van de Vlaamse universiteit.

De resultaten waren verbluffend: in 1932 werden ineens 103 colleges gesplitst en ongeveer 70 nieuwe hoogleraren werden aan de Vlaamse afdeling verbonden. Dit snelle resultaat had verscheidene oorzaken: de commissie kon teruggrijpen naar de plannen die de vereniging sinds 1925 had klaar liggen. De academische overheid was al te blij te kunnen meewerken, nu de toestand plotseling zo dringend werd. Bovendien kreeg de universiteit sinds 1930 staatssteun. Die was wel veel minder dan de steun aan de Rijksuniversiteiten, maar toch het dubbele van wat de universiteit te voren kreeg. Dit alles maakte een snelle en doeltreffende vernederlandsing mogelijk. In 1933 werden 67, in 1934 53 colleges vernederlandst. Ook de administratie was, volgens de officiële bronnen, sinds 1930 vernederlandst. Ondertussen waren ook de studenten veranderd: nu alles geleidelijk normaal werd, hield ook hun verzet tegen de overheid op. Wel eisten ze toen al de overheveling van de Franstalige afdeling naar Wallonië, maar dit werd zelfs niet in overweging genomen. Zelfs vele Vlaamse professoren vonden dat bijna abnormaal.

d) 1934 tot 1958: een rustige periode.

Als men in 1934 terugkeek op de afgelegde weg, kon men niet anders dan besluiten dat er in korte tijd veel gebeurd was. Vóór 1924 bestonden er 60 Vlaamse colleges, vóór 1930 kwamen er 70 bij. In 1935 was een groot deel van de universiteit Vlaams. Een uitzondering werd gemaakt voor theologie en filosofie, maar hier was de onderwijstaal officieel het Latijn. Het bleef nu lange tijd rustig in Leuven. De Commissie werkte geruisloos verder aan de vernederlandsing en verdween even geruisloos,

toen haar taak volbracht was. Niemand dacht eraan eer rapport over haar werkzaamheden te maken. De kwestie-Leuven was opgelost en ook de studenten dachten er blijkbaar zo over. Was er niemand die zich realiseerde dat een groeiend aantal Franstaligen in een Vlaamse stad gevaarlijk kon worden? Werd Leuven niet meegerekend, als men eentaligheid in Vlaanderen eiste? Zeker is dat de tweetaalige universiteit tot het vertrouwde beeld behoorde. Ook kwamen belangrijker gebeurtenissen de aandacht opeisen: de wæerslag van de financiële crisis, de opkomst van fascisme en nazisme, de Tweede Wereldoorlog en haar rasleep: bezetting, collaboratie en repressie. Daarna moest de schade hersteld worden, ook aan de universiteit. De bibliotheek was verbrand, vele laboratoria en universitaire gebouwen waren verwoest. Langzaam kwam de universiteit de slag weer te boven, mede dank zij Amerikaanse steun. De bevolking van de universiteit veranderde. De democratisering van het onderwijs bracht immers meer en meer studenten naar de universiteiten. Ook de mentaliteit veranderde hierdoor. Op taalgebied doken nieuwe problemen op: talentelling, afbakening van de taalgrens en verzet tegen de faciliteiten. Dit alles leidde de aandacht af van wat er zich te Leuven voltrok: eer universiteit die uit haar grenzen barstte, een beleid dat niet meer helemaal beantwoordde aan de moderne taak van het hoger onderwijs.

e) 1958 tot nu: universitaire expansie

De laatste periode is totaal verschillend van de vorige. Het gaat nu niet meer om de vernederlandsing van afzonderlijke colleges, maar om de modernisering van de bestaande universiteit en om het

gevaar van een uitbreidende verfransing van een Vlaamse stad.

Op 20 maart 1953 dienden de volksvertegenwoordigers L. Craeybeckx, F. Grootjans en F. Detiège een wetsvoorstel in tot oprichting van de derde Rijksuniversiteit te Antwerpen. In verhouding tot de studentenbevolking immers kon Vlaanderen zes Vlaamse instellingen voor hoger onderwijs hebben, nl. universiteiten te Brugge, te Gent, te Antwerpen, te Hasselt en te Leuven en een polytechnisch instituut. Een universiteit te Antwerpen was geen nieuwe gedachte. Kort na de Eerste Wereldoorlog was ze reeds geopperd. De Belgische bisschoppen wilden daar een Vlaamse universiteit oprichten, liever dan de bestaande Franstalige te Leuven verder te vernederlandsen. Hiertegen was echter protest gekomen van de flaminganten. Toch dook deze alternatieve oplossing nog enkele keren op in het plan van de bisschoppen, tot ze vreesden dat Antwerpen niet langer als katholiek beschouwd kon worden. Toen men in 1930 zelf zeer snel aan de vernederlandsing begon, verdween ook de idee te Antwerpen een aparte Vlaamse universiteit op te richten. Deze zou immers een te grote concurrent worden voor de Leuvense Alma Mater. Vóór de wet van 1958 bestonden te Antwerpen wel de kandidaturen wijsbegeerte en letteren, door de Jezuiten georganiseerd en bestuurd. Hoewel het wetsvoorstel niet werd aangenomen, kwam de discussie toch los. Sommigen meenden dat men regelrecht naar de dorpsuniversiteit toeging, anderen zagen wel in dat Leuven langzamerhand overbevolkt raakte en dat hiervoor een oplossing gevonden moest worden. Er waren te weinig moderne

Opening van het academiejaar 1961-'62. In het midden van links naar rechts : mgr. F. Litt, mgr. H. van Waeyenbergh en prorector mgr. L. de Raeymaecker.

collegezaalen en te weinig laboratoria. Het academisch ziekenhuis werd te klein. De huurprijzen voor studentenkamers waren verschrikkelijk hoog. Kortom, de stad werd te klein. Er waren twee oplossingen mogelijk: ofwel de overheveling van de volledige Franse afdeling naar het Franse landsgedeelte, of de oprichting van andere universiteiten in andere steden. Eind 1962 diende de Christelijke Volkspartij een wetsvoorstel in dat inhield dat elke universiteit buiten haar eigen zetel kandidaturen mocht organiseren. In dat zelfde jaar begonnen de bisschoppen met de democratisering van het beheer te Leuven en de officiële erkenning van de Nederlandse afdeling. Elke afdeling kreeg een eigen pro-rector en een eigen vice-rector, elk met hun staf. Afzonderlijke studentenparochies werden opgericht (dit was een eis van 1924), en de zes faculteiten, theologie uitgezonderd, werden ook administratief volledig gesplitst. In ruil hiervoor kregen de Franstalige professoren verscheidene faciliteiten, onder meer Franstalige scholen en een Franstalige administratieve dienst, ondanks het protest van de Vlaamse studenten. Er ontstonden twee nieuwe verenigingen: de ACAPSUL (Association du corps académique et du personnel scientifique de l'université de Louvain) en de Vlaamse tegenhanger: de Vereniging van Leuvense professoren. Het Vlaams wetenschappelijk personeel was georganiseerd in LOVAN (Leuvense organisatie van Vlaamse assistenten en navorsers), de Waalse tegenhanger was OCAL (Organisation des Chercheurs à Louvain). Acapsul had al in 1962 gevraagd Leuven als tweetalig gebied te erkennen en de tegenstand tegen een zo machtige groep Franstaligen te Leuven groeide zeer snel. Als gevolg van de moeilijkheden gaven de bisschoppen bevel de

Betoging der Vlaamse studenten te Leuven (15 december 1965).

twee verenigingen te ontbinden. Acapsul bleef voortbestaan, terwijl de Vlaamse vereniging gehoorzaamde en opging in de Vereniging van Vlaamse Professoren, waar ook de Gentse en Brusselse hoogleraren deel van uitmaakten. De schermutselingen van de studenten begonnen opnieuw. KVHV werd al gauw radicaler en eiste de volledige overheveling van de Waalse afdeling naar het Franse taalgebied. Bovendien wezen de Vlaamse studenten de oprichting van Vlaamse kandidaturen elders in het land af als onlogisch en onpedagogisch. Ocal en Lovan namen hetzelfde standpunt in.

Ondanks een krachtig protest trad de wet van 9 april 1965 in werking: te Kortrijk en te Antwerpen werden kandidaturen ingericht, Leuven mocht uitbreiden in het kanton Waver en in Sint-Lambrechts-Woluwe werd een Franstalige campus voor de geneeskunde opgericht, rechtstreeks verbonden aan de universiteit te Leuven. De oude universiteit was ontlast, maar de dreigende verfransing bleef bestaan. Dit laatste zou de volgende gebeurtenissen bepalen. Toen de Franstalige secretaris-generaal Woitrin plotseling sprak van de tweetalige driehoek Leuven-Brussel-Waver, schrok men in Vlaanderen op. Talrijke verenigingen protesteerden tegen deze voorgenomen inbreuk op de taalwetten. Ze wilden dat de Franstalige afdelingen verplaatst werden „au cœur de la Wallonie”. De Belgische bisschoppen echter verklaarden dat de overheveling van een belangrijk deel van de Franstalige faculteit van geneeskunde bespoedigd zou worden, maar op de voorgenomen en door de wet bepaalde plaatsen. Het protest had dus schijnbaar niets geholpen. Wel richtten de bisschoppen een studiec commissie op. Deze moest de aanpassing van de structuren aan de universiteit bestuderen en de geografische spreiding van de instellingen onderzoeken. De commissie werd paritair samengesteld uit twaalf leden: zes Vlaamse en zes Waalse professoren. Elk van de groepen had haar eigen voorzitter; aan hen heeft ze haar naam ontleend: de commissie Leemans-Aubert. Wat het eerste punt betrof, was men spoedig akkoord. De commissie stelde een zo groot mogelijke autonomie van de twee afdelingen voor. Wel bleef de centrale Raad van Beheer bestaan, maar deze zou ook anders samengesteld worden. Naast de rector-magnificus en de vier curatoren van de universiteit, die altijd de Raad van Beheer gevormd hadden, zouden ook de pas benoemde pro- en vice-rectoren van de universiteit zetelen. De eerste vijf leden zouden door de bisschoppen gekozen én benoemd worden, de anderen zouden door de bisschoppen benoemd worden, maar op voorstel van de verschillende academische raden, dus van de top van de twee afzonderlijke afdelingen. Deze academische raad mocht ook de secretaris-generaal van iedere afdeling aanstellen, de kandidaten aanwerven en de hoogleraren benoemen. Deze laatste benoeming moest echter door de bisschoppen bekrachtigd worden. Hiermee werd het bewind van de universiteit veel democratischer en kreeg de Nederlandse afdeling een afzonderlijke hiërarchie, die een vrij grote macht had. Het tweede punt leverde meer moeilijkheden op. Vlaamse en Franstalige leden konden niet tot een akkoord komen over de geografische spreiding. De Franstaligen waren unaniem tegen de overheveling en gebruikten de-

zelfde argumenten als in 1930. De Vlaamse universiteit zou een getto worden, de universiteit zou haar eretitel in het buitenland verliezen, wat zou er gebeuren met het gemeenschappelijk bezit van de twee afdelingen: boeken en wetenschappelijk materieel? De overheveling zou de universiteit enorm veel geld kosten en in de grond van de zaak niets dan nadeel opleveren. De Vlaamse leden zagen liever de overheveling, maar waren bereid een compromis te aanvaarden, hoewel zij er met nadruk op wezen, dat het een grote concessie was, indien men rekening hield met de opvatting van de Vlamingen te Leuven en elders. Hun voorstel was dat, behalve de Franse afdeling van geneeskunde naar Woluwe, alle Franse kandidaturen naar Waver overgeheveld zouden worden. De Franse licenties en doctoraten konden dan te Leuven blijven. Deze regeling zou na vijftien jaar herzien worden.

Op 8 april 1966 werd het rapport met het verschillend advies van de beide groepen aan de bisschoppen gestuurd. Op 13 mei volgde een gezamenlijke verklaring van de bisschoppen: de Leuvense universiteit zou behouden blijven zoals ze was, wat betekende: de twee afdelingen in dezelfde stad. Wel zouden er kandidaturen te Kortrijk opgericht worden en zou de geneeskunde naar Waver overgeheveld worden. De autoritaire toon van de verklaring en het feit dat met de adviezen van de groep-Leemans geen rekening gehouden werd, kwetste vele Vlamingen diep. Te Leuven begonnen de betogingen tegen deze bisschoppelijke verklaring, de onrust sloeg snel over naar de andere steden. Het brutale optreden van de politie deed bij velen de sympathie voor de actie van de studenten toenemen. Ondanks het vergevorderde academiejaar waren in die stemming geen examens mogelijk. Het academiejaar werd afgesloten. Talrijke verenigingen protesteerden. Ook werd gedacht aan een wettelijke regeling van het conflict. Immers, de grote moeilijkheid die de beginnende vernederlandsing te Leuven had beleefd, was het feit dat Leuven als vrije en niet-gesubsidieerde universiteit helemaal niet aan de wet onderworpen was. Sinds 1930 kreeg de Alma Mater staatstoelagen en sinds 1960 waren ook de salarissen voor de hoogleraren van de vrije universiteiten en de Rijksuniversiteiten gelijkgesteld. Nu de staat financiële steun gaf, kon hij ook de kwestie-Leuven aan de bisschoppelijke macht onttrekken en er een politieke kwestie van maken. Hoewel het wetsvoorstel tot regeling van het taalgebruik verworpen werd, was Leuven een actuele politieke kwestie geworden.

De bisschoppelijke verklaring werd niet ingetrokken, maar wel verzacht. Bovendien werden verscheidene concessies gedaan; elke afdeling kreeg een eigen prorector en academische raad en de overheveling van de Waalse studenten zou geleidelijk gebeuren. Wat na de vaststelling van dat principe gebeurde, waren schermutselingen, zoals de schadelijke en belachelijke verdeling van de Leuvense universiteitsbibliotheek. In 1970 kreeg de Vlaamse afdeling rechtspersoonlijkheid. Het grote werk, begonnen in 1910, was voltooid: er bestond een Vlaamse universiteit te Leuven.

LITERATUUR: *Documents relatifs à l'érection et à l'organisation de l'université de Louvain* (1883-34); - *Annuaire de l'Université Catholique de Louvain. 1891-1934*, 28 dln. en 1934-'37, 3 dln. (tweetalig); - J. Mac Leod, *Verslag van de Commissie gelast met het onderzoeken naar de wenschelijkheid van het inrichten eener Nederlandsche Hoogeschool*

in Vlaamsch-België (1897); - *Ter inleiding, standregelen, beheerraad en leden van de verenigingen Vlaamsche Leergangen te Leuven* (1924); - *De wet Nolf en de vervlaamsching van de universiteit te Gent* (1924); - *Mac Loed gedenkboek* (1930); - K. Cruysberghs, *Nederlandsche openingsrede bij den aanvang van het academisch jaar 1931-1932, op 20 oktober 1931* (1931); - W. Peremans, *Nederlandsch hooger onderwijs te Leuven* (1943); - L. Wils, *De eerste leerstoelen Nederlands aan onze universiteiten* (1954-'55); - M. Cordemans, *Dr. A. Laporta en „De Student”* (1959); - W. Peremans, *„Vlaamse Leergangen” en de Leuvense universiteit* (1959); - *Lodewijk de Raet in het perspectief van deze tijd*, uitgegeven door het rectoraat van de Rijksuniv. te Gent (1960); - ACAPSUL, *Memorandum sur les problèmes que la question linguistique pose à l'université de Louvain* (1962); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, IV (1965); - A. Gerlo, *De Vlaamse Beweging op nieuwe banen. Verzamelde opstellen* (1966); - M. van Haegendoren, *De ziekte aan de Dijle. De ruimtevrees van de katholieke universiteit van Leuven* (1966); - G. van Hoof, *Leuven-Louvain* (1966); - H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging 1914/1939*, 4 dln. (1969); - Th. Luykx, *Politieke geschiedenis van België van 1789 tot heden* (1969, tweede uitgave); - K. van Isacker, *Herderlijke brieven over politiek 1930/1960* (1969); - A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940* (1969, tweede uitgave); - K. Cruysberghs, *Memoires* (1971, tweede uitgave); - M. Verleyen, *De geschiedenis van de vereniging „Vlaamse Leergangen te Leuven” en de invoering van de tweetaligheid aan de universiteit. 1924/1934* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Kath. Univ. Leuven, 1971); - M. Verleyen, *„Vlaamse Leergangen” en het begin van de vernederlandsing te Leuven 1924-1935* (1973; overdruk uit *Onze Alma Mater*, 1972-'73); - *Vlaamse Leergangen in het goud 1924-1974*, speciaal nummer van *Onze Alma Mater*, jg. 28, nr. 4 (september 1974).

MIEKE VERLEYEN

3. DE UNIVERSITEIT TE BRUSSEL.

a) Oorsprong.

Aan de autonome Nederlandstalige Vrije Universiteit Brussel (VUB) werd bij de wet van 28 mei 1970 rechtspersoonlijkheid verleend met terugwerkende kracht tot 1 oktober 1969. Ze ontstond samen met de huidige Université Libre de Bruxelles (ULB) uit de oude, oorspronkelijk Franstalige, maar sedert 1935 definitief naar tweetaligheid evoluerende Université Libre de Belgique, die op 20 november 1834 door de Brusselse advocaat Théodore Verhaegen was opgericht.

De Brusselse universiteit dankt haar ontstaan aan het initiatief van de vrijmetselarij, die niet aanvaardde dat de katholieke kerk door de oprichting van een Katholieke Universiteit te Mechelen (4 november 1834), gezien het verval der Rijksuniversiteiten te Gent en te Luik, een feitelijk monopolie in het hoger onderwijs zou uitoefenen, wat meteen haar ideologische grondslag verklaart: „het onderwijs aan de universiteit heeft het vrij onderzoek tot grondslag” (Statuten, artikel 1).

b) De eerste colleges in het Nederlands.

Uit de lijst der stichtende leden blijkt de belangstelling voor de onderneming, ook in de Vlaamse dorpen en steden. Onder de Vlaamse studenten die te Brussel een diploma verwierven, komen bekende namen voor: Tony Bergmann (1858), Jan van Rijswijck (1876), Cesar de Paepe (1872), August Vermeylen (1894), Lodewijk de Raet (1899). De belangstelling voor het Nederlands aan de universiteit beperkte zich oorspronkelijk tot de Vlaamse literatuur die gedurende korte perioden gedoceerd werd: van 1849 tot '54 door professor Jean-Jacques Altmeyer en van 1880 tot '82 door professor Alphonse Willems.

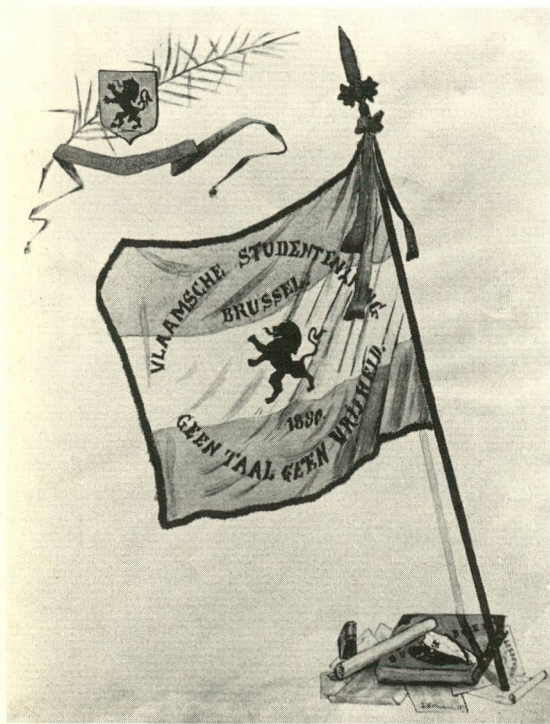
In 1910 werd met financiële steun van de stad Antwerpen het doctoraat in de Germaanse filologie in de faculteit der Letteren georganiseerd. Het Nederlands vond in de schoot van de universiteit ver-

dedigers zoals Th. Verhaegen zelf, die in de Kamer van Volksvertegenwoordigers verklaarde: „pour plusieurs de nous la langue flamande est la langue maternelle; pour moi, je me fais honneur de la revendiquer” (7 februari 1854), en zoals rector Leo Vanderkindere, die de vernederlandsing van het onderwijs in de Vlaamse provincies voorstond en het op de openingszitting van 1880 voor het Nederlands opnam: „il importe que la langue flamande, réduite aujourd’hui à l’état d’idiome toléré, redevienne un instrument actif de civilisation”, en zoals prof. Elisée Reclus, die de gelijkheid van het Nederlands en het Frans in het vooruitzicht stelde (*Géographie universelle*, 1879), en zoals prof. Edmond Picard, die zich uitgaf voor een strijder voor de V.B. (zaak-Schoep), en zoals prof. Eugène van Bommel en Charles de Coster.

Het eerste college in het Nederlands werd ingericht, toen als gevolg van de eerste taalwet van 1873 op het gebruik der talen in strafzaken (Wet-Coremans), de hoger-onderwijswet van 10 april 1890 bepaalde dat niemand in de Vlaamse gewesten tot enig rechterlijk ambt kon worden benoemd zonder het bewijs te hebben geleverd in staat te zijn de wet op het gebruik van het Nederlands in strafzaken na te komen. De vier universiteiten organiseerden toen een college strafrecht en strafvordering in het Nederlands. Te Brussel werd daarvoor de advocaat-generaal Henri de Hoon benoemd (18 april 1891). Als voorbereiding tot dit college werden later praktische oefeningen in Nederlandse rechtstaal gegeven (1909-'10), die twintig jaar later door praktische leergangen in het strafrecht en de strafprocedure en in burgerlijk en handelsrecht vervangen werden (1929-'30). Weldra volgden de oefeningen in het Nederlands voor het notariaat (1933-'34).

c) *Definitieve doorbraak*

Al deze voorzichtige maatregelen werden spoedig

Illustratie door J. Wittman (1894) uit het Guldenboek van Geen Taal Geen Vrijheid.

voorbijgestreefd door de voorbereiding van de Wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken, die het afleggen van de examens aan het eind van de drie jaren voor het doctoraat in de rechten in het Nederlands als voorwaarde stelde tot een benoeming tot een gerechtelijk ambt in het Vlaamse land. Onder druk van de wet werd een interne strijd geleverd tussen de voorstanders van het behoud van het Franse karakter van de universiteit en degenen die de uitstraling van de vrijzinnigheid niet wilden prijsgeven. De Raad van Beheer beslechtte deze strijd op 16 juni 1934 door te besluiten van oktober 1935 af al de doctoraten in de rechten systematisch te splitsen, waardoor meteen de eerste definitieve stap naar de volledige splitsing gezet werd.

Deze eerste verdubbeling had niet het gehoopte succes (twee Vlaamse studenten slechts in het eerste jaar van het doctoraat rechten in 1937-'38), aangezien de twee kandidaatsjaren die alleen in het Frans bestonden, de Vlaamse studenten afschrikten: wie een Vlaams diploma in de rechten wilde behalen, moest eerst twee jaren in het Frans studeren! Aan de interne onenigheid op dit stuk maakte de Raad van Beheer een eind door op 18 juni 1938 te beslissen de splitsing van de kandidatuur, voorbereidend tot de rechten, in te voeren, een maatregel die als een logisch gevolg van de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs werd gezien. Meteen werd de splitsing van de faculteit der Letteren ingeluid, aangezien de kandidatuur in de rechten tot deze faculteit behoorde.

d) De systematische splitsing

Gedurende de Duitse bezetting werden een Duitse commissaris en een curator benoemd (31 oktober 1940), die druk uitoefenden voor een splitsing van alle faculteiten. De Raad van Beheer wenste het initiatief in handen te houden en besloot unaniem stelselmatig Nederlandse colleges in alle faculteiten te organiseren (18 juli 1941), maar de bemoeizucht van de bezetter inzake benoemingen leidde weldra tot sluiting van de universiteit voor de rest van de oorlog (24 november 1941). Na de oorlog besloot de Raad van Beheer de reeds begonnen splitsing van de kandidatuur in de rechten tot een goed einde te brengen (16 maart 1946).

De verdere splitsing kwam vervolgens tot stilstand. De universiteit had gebrek aan geld en lokalen en trachtte eerst de in de oorlog geleden schade en achterstand in te lopen.

De beide vrije universiteiten van Leuven en Brussel deden steeds meer een beroep op staatstoelagen, die oorspronkelijk voor beide universiteiten gelijk waren (subsidiëringswetten van 23 juni 1930 en van 23 april 1949), maar vervolgens ook rekening hielden met nieuwe factoren: het studentenaantal en de taalsplitsing (wetten van 2 augustus 1960 en van 9 april 1965). Wilde de Brusselse universiteit dezelfde subsidiëring als de Leuvense universiteit, die volledig gesplitst was, blijven genieten en haar ideologische invloed niet prijsgeven, dan moest de systematische splitsing worden doorgevoerd. De universiteit beriep zich noodgedwongen op haar tweetalig karakter om een dubbele subsidiëring te rechtvaardigen, wat bij de Vlamingen tot de eis van werkelijke en volledige splitsing aanleiding gaf. In dit klimaat werd de splitsing der verschillende faculteiten en scholen begonnen: letteren (1955), politieke en sociale wetenschappen (1957), weten-

schappen (1959), geneeskunde (1960), lichamelijke opvoeding (1961), opvoedkundige wetenschappen (1963), tandheelkunde (1963), psychologie (1966), toegepaste wetenschappen (1966), handelsschool (1967).

e) Drang naar onafhankelijkheid

Het bestaan van Vlaamse leergangen in alle faculteiten gaf weldra aanleiding tot de algemeen Vlaamse eis de ongewijzigd gebleven unitaire universitaire structuur aan te passen. De afdeling Brussel van de Vereniging van Vlaamse Professoren (Brussel, Gent, Leuven) (VVP) die op 31 oktober 1964 gesticht werd en die mede op de „juridische erkenning van de tweeledigheid der Vrije Universiteiten” aanstuurde, stelde het probleem op de stichtingsvergadering van de VVP zeer duidelijk en vroeg een aantal maatregelen om van de VUB een „werkelijke nationale instelling” te maken, o.m. door aanpassing van de samenstelling van de Raad van Beheer „aan de tweeledigheid van de universiteit en aan de vorderingen der verdubbeling” (verslag van prof. Aloïs Gerlo, 31 oktober 1964). Zeer voorzichtig besloot daarop de Raad van Beheer op 25 februari 1966 een studie te maken van de problemen die rezen „met de inrichting van Nederlandstalige cursussen”. De visie die weldra verkondigd werd, was die van „tweetaligheid in het perspectief van een enige gemeenschap”, waarbij de „splitsing in twee eentalige onafhankelijke afdelingen” verworpen werd (rector Marcel Homes, tijdens de openingsplechtigheid op 5 oktober 1966). Aangezien de universiteit zich blijkbaar wilde beperken tot het geven van colleges in het Nederlands, werd van Vlaamse zijde de stichting van „volledige en evenwaardige Franstalige en Nederlandstalige afdelingen” geëist (VVP-afdeling Brussel, 1 maart 1967); daaraan werd echter geen gehoor gegeven: namens de Raad van Beheer bevestigde rector Homes het „unitaire”, maar „tweetalige” karakter van de universiteit zelf en van haar faculteiten (openingszitting, 4 oktober 1967). Naarmate de politieke strijd die tot de overheveling van Leuven-Frans zou leiden echter in scherpte toenam, groeide ook de politieke vraag naar duidelijke toestanden aan de Brusselse universiteit.

f) Eigen rechtspersoonlijkheid

Op een bijeenkomst van de Vlaamse federaties van de Belgische Socialistische Partij te Gent werd het principe van de „overheveling van Leuven-Frans naar Wallonië” politiek gekoppeld aan de „verdubbeling van de Brusselse universiteit” (6 januari 1968). In de schoot zelf van de universiteit werd daarenboven zeer snel duidelijk dat de unitaire politiek schipbreuk leed: reeds op 2 april 1968 ontvouwde rector Homes in een Memorie voor de leden van de Raad van Beheer een volledig plan tot invoering van twee autonome structuren, gebaseerd op financiële, administratieve en geografische onafhankelijkheid, d.w.z. „in feite twee universiteiten”. Het plan lekte uit in de loop van de contestatiebeweging die in de maand mei onder de studenten losbrak en werd besproken door de „Vlaamse deelnemers aan de vrije vergaderingen”, met name door de Vlaamse professoren, studenten, assistenten en personeelsleden (28 mei en 7 juni 1968). Er werd een Coördinatie-Comité van de Nederlandstalige universitaire Gemeenschap opgericht (13 juni 1968), dat op 1 juli 1968 een algemene vergadering samenriep van alle leden

van het onderwijzend personeel van de Nederlandstalige universitaire gemeenschap. Ze sprak zich uit voor twee Raden van Beheer, twee rectoraten, een eigen administratie, gescheiden financiën, afzonderlijke faculteiten en scholen.

Op het ogenblik waarop de studentenbeweging een hoogtepunt bereikte, werd in alle haast een statutenwijziging doorgevoerd waarbij de in paniek verkerende Raad van Beheer als eerste op te lossen fundamenteel probleem de noodzakelijkheid tot de structurele tweeledigheid van de universiteit over te gaan aanwees (20 juni 1968), wat in de verklaring van de regering-Eyskens-Merlot onmiddellijk bezegeld werd aangezien de „werkelijke en volledige splitsing” van de VUB als doel gesteld werd (27 juni 1968, art. 51).

Nadat de besprekingen tussen Nederlandstaligen en Franstaligen tot een intern akkoord over de oprichting van twee nieuwe universiteiten en van de belangrijkste materiële aangelegenheden hadden geleid (18 april 1969), lag de weg open naar nieuwe wetten die de nieuwe toestand en de definitieve oprichting van een Vlaamse Vrije Universiteit in Brussel-hoofdstad zouden bezegelen: het Oefenplein te Etterbeek, dat door het Rijk ter beschikking was gesteld van de beide taalregimes (wet van 24 juli 1969), werd onder de twee universiteiten verdeeld, aan de nieuwe ULB en aan de nieuwe VUB werd rechtspersoonlijkheid verleend (wet van 28 mei 1970), het rijk voorzag in investeringen voor de bouw van de VUB (wet van 16 juli 1970) en in toelagen voor haar activiteiten (wet van 27 juli 1971).

g) Een eigen Raad van Beheer

Nog voor deze wetten van kracht werden, waren de nodige maatregelen getroffen en bestond de VUB de facto, vooral sedert de beslissing van 24 januari 1969 van de ondertussen tot stand gekomen overgangs-Raad van Beheer ULB-VUB om een afzonderlijke Vlaamse Raad met raadgevende bevoegdheid in het leven te roepen. De eerste zitting van deze Tijdelijke Nederlandstalige Raad had plaats op 26 maart 1969. De leden van de Raad bestaande uit afgevaardigden van de Vlaamse hoogleraren, assistenten, personeelsleden en studenten, alsmede vier gecoöpteerden, kozen volksvertegenwoordiger August de Winter tot voorzitter (26 maart 1969-11 januari '72). Als eerste rector werd professor A. Gerlo gekozen (2 juli 1969), die als voorzitter van de Vereniging van Vlaamse Professoors een vooraanstaande rol bij de hele beweging had gespeeld. De eerste plechtige openingszitting van de VUB had plaats op 7 oktober 1969.

De oprichting van de VUB is duidelijk ontstaan uit de druk die gedurende meer dan een eeuw werd volgehouden door de Vlaamse studentenbonden (Nederduitsch Taalminnend Genootschap Schild en Vriend, 1856; Vrijzinnige Studentenkring Geen Taal Geen Vrijheid, 1877; Vlaamsche Studiegroep, 1924; Brussels Studentengenootschap Geen Taal Geen Vrijheid, 1946), door de Oudstudentenbond (in 1956 opgericht als afdeling van de Union des Anciens Etudiants de l'ULB, maar sedert 9 oktober 1969 onafhankelijk), door de Vereniging voor Nederlands Vrijzinnig Hoger Onderwijs (gesticht op 21 december 1955) en door de Vereniging van Vlaamse Professoors - afdeling Brussel (gesticht op 31 oktober 1964). Het gezamenlijk ophefmakend Manifest van al deze Vlaamse vrijzinnige

Rector A. Gerlo voor de Vrije Universiteit te Brussel

krachten van 12 december 1967, waarin tweeledigheid gewaarborgd door gescheiden financiën werd geëist, is van uitzonderlijk belang en een bewijs van deze solidariteit.

De oude als Franstalige instelling opgerichte universiteit telde weliswaar individuele aanhangers of begunstigers van de Vlaamse zaak en hartstochtelijke verdedigers van de vrijzinnigheid, maar ging pas als instelling tot beslissingen inzake Nederlandse leergangen over onder druk van de wetgeving, vooral inzake taalgebruik en subsidiëring. Toen de algemene politieke druk en de eensgezinde Vlaamse vastberadenheid zo groot werden, dat de overheveling van Leuven-Frans naar Wallonië niet meer tegen te houden was (val van de regering-Vanden Boeynants, 7 februari 1968), werd ook de daaraan gekoppelde oprichting van een Vlaamse universiteit in de hoofdstad onontkoombaar.

LITERATUUR: *Gulden Boeken van Geen Taal Geen Vrijheid*, I (1886), II (1938); - L. Vanderkindere, *L'Université de Bruxelles, 1834-1884. Notice historique* (1884); - Goblet d'Alviella, *L'Université de Bruxelles pendant son troisième quart de siècle, 1884-1909* (1909); - F. van Kalken, *L'Université de Bruxelles, 1909-1934*, I (1934; er verscheen geen vervolg); - *Contactblad*, tijdschrift van de Vereniging voor Nederlands Vrijzinnig Hoger Onderwijs (1955-'69); - J. Bartier, *Université Libre de Bruxelles, 1834-1959* (z.j.); - *De Universitaire expansie* (1968); - *Basisdocumenten*, uitgegeven door de Vereniging van Vlaamse Professoren (1967 vlg.); - *De Structurele tweeledigheid van de V.U.B.* (intern U.L.B.-document van 12 november 1968 door een groep hoogleraren w.o. F. de Pauw, A. Gerlo e.a.); - *Maandelijks informatieblad V.U.B.* (15 december 1969 vlg.); - C. Dejean en Ch. Binnemans, *Le dédoublement linguistique*, in *L'Université belge* (1971, p. 462-500).

FRANS DE PAUW